

אלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע שרייבער

אלע זוערק פון שלום-עליכם

אדישע שרייבער

שלום-עליכם פאלקס-פאנד אויסגאבע—ניו-יארק, 1925

אדישע שרייבער

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

א י נ ה א ל ט

7	• • • • •	שלום-עליכם!
19	• • • • •	ווי שען איז דער בוים!
29	• • • • •	אויסגאנג-פע
41	• • • • •	מיין בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעווונסקי
51	• • • • •	מ. מ. ווארשאַווסקי און זיינע ליעדער
69	• • • • •	א. וואָך מיט י. ל. פּרץ
79	• • • • •	זענגען פּרישמאָן'ס יובילעאום
89	• • • • •	פּרישמאָן צוגאָסס ביי שלום-עליכם
99	• • • • •	מיין בעקאנטשאפט מיט ח. נ. ביאליק
109	• • • • •	ציער זענגען מיר געזעסען

שלום-עליכם!

די צלאג.

געשריבען אין יאָהר 1902.

שלום-עליכם!

- שלום-עליכם!
— עליכם-שלום!
— פון וואנען פאָהרט מען?
— פון וואַרשאָ.
— וואָס איז אייער געשעפט?
— איך בין אַ אידישע צייטונג.
— מה שמכם?
— א י ד י ש ע פ אָ ל ס צ י י ט ו נ ג. און איהר, פון
וואנען זענט איהר?
— פון וואנען זאָל איך זיין? פון יעהופעץ.
— וואָס איז א י י ע ר געשעפט?
— וואָס זאָל זיין מיין געשעפט? איך בין אַ אידישער
שרייבער.
— מה שמכם?
— שלום-עליכם.
— שלום-עליכם? קומט דאָך אייך שלום-עליכם.
— עליכם ועל בניכם.
— וואָס-זשע מאַכט איהר עפּים, פאני שלום-עליכם?
— וואָס זאָלען מיר מאַכען? מע שרייבט.
— וואָס שרייבט מען?

מאכען אויף זיין בוך... איהר שפיעלט זיך מיט א אידישען מחבר?
א אידישער מחבר איז א בעוואָהרענטער מענש.

— וואָס הייסט, ער איז א בעוואָהרענטער מענש?

— ער איז בעוואָהרענט פון ביידע וועלטען: פון עולם הזה
און פון עולם הבא; ער איז בעוואָהרענט פון ברויט און פון גע-
זונד, פון גוטע פריינד, פון ווייב און קינדער און פון לייב און
לעבען...

— מיר דאכט, פאני שלום-עליכם, איהר רעדט שוין מיט
דער גאָל, איהר פערקריכט שוין אהין, ווי יענער, וואָס אין יענעם
„דור“? ... נישט גוט אזוי. נישט שען פאר א אידישען שרייבער,
וואָס שרייבט פאר'ן פאָלק, ער זאָל אזוי ליאפען אויף אידען.
א איד איז מחויב אָננעמען אלסדינג פאר ליעב און זאָגען דריי
מאָל א טאָג...

— גם זו לטובה?

— אודאי גם זו לטובה! וואָרום וואָס וואָלט געווען, איהר
זאָלט דאָס אויך ניט האָבען? וואָס פאר א פנים וואָלטען מיר
געהאט צווישען די פעלקער, מיר זאָלען די איין-און-איינציגע קא-
פאָטע אויך אראָפּוואַרפען פון זיך? מיר האָבען דען עפּים איין
אנדער מלבוש, אחוץ אונזער ליטעראטור, מיט וואָס צו בעווייזען
זיך פאר דער וועלט?

— איהר זענט אפשר גערעכט.

— וואָס הייסט אפשר? געוויס! נאָר לאָמיר רעדען פון
עפּים פרייליכערס.

— ווען האָב איך יאָהרצייט?

— נישט דאָס. איך האָב צו אייך א שטיקעל...

— א שטיקעל בקשה? מסתמא עמיצען בעשרייבען אויף
די גאָזעמען?

— חס ושלום! איך האָב צו אייך א שטיקעל געשעפט.

— וואָס זאָל מען שרייבען? וואָס מע זעהט, דאָס שרייבט מען.

— וואָס האָט איהר פון אייער שרייבען, וואָס איהר שרייבט?

— וואָס זאָל מען האָבען? צרות האָט מען, בויכוועהטיג, האַרצקלעהמעניש, בויזנות, יסורים, אַנגסטען, גרויזאַמע...

— אַט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר געוואָלט?

— איך מיינ...

— כבוד? אָהן אַ שיעור און אָהן איין ערך! קיין שרייבער

אויף דער וועלט האָט נישט אזוי פיעל כבוד, וויפיעל אַ אידישער מחבר. אַ קלייניגקייט ביי אידען אַ שרייבער, אַ מעגש וואָס שרייבט?

— איהר מיינט דאָס ערנסט?

— וואָס דען, אין שפּאַס? קוקט זיך צו, וואָס סע טהוט זיך אַפּ אויף אונזערע יובילעיען: ווינשעוואָניעס מיט „אַטקריטקעס“ פון פערעהרער, פון הייסע חסידים און גלאַט פון געטרייע לעזער שיטען זיך פון אַלע עקען וועלט: פון כתרילעווקע, פון טונעיאַ-דעווקע, פון טעטרעוועץ, פון שלש-סעודות/שאַק, פון גאַלאַגאַנישאַק און פון סטרישמטש — און פון וואַנען נישט? היינט די קאַרעספּאַנ-דענציעס, וואָס דער יובילאַר אליין שרייבט אַריין אין די בלעטער! היינט די סעודות, די באַנקעטען, די טאַסטען — הינט טראַגען גאַנצע קעפּ! היינט די סטיפענדיעס, די צדקה, וואָס סע ווערד בשעת מעשה צעטהיילט אין אַרץ-ישראל לטובת הפועלים!... איהר שפיעלט זיך מיט'ן כבוד פון אַ אידישען מחבר?

— ניין, נישט דאָס מיינ איך; איך מיינ...

— פרנסה? מיט'ן פולען מויל, אבי ער האָט צייט און קאָן

נאָך זיין דערצו אַ מלמד, אַ קרעמער, אַ מעקלער, אַ שרדן, אָדער אזוי אַ איד אַ מקבל, וואָס קאָן געהן איבער די הייזער צוגויפ-

ווער זאגט דען מאַרשעלאַס, פורים-שפיעלער, פאזאז, פערשלעפמט
 קרענק? איך האָב נאָר געוואָלט, איהר זאָלט שרייבען אזוי, אז
 ס'זאָל זיין מיט אַ שפּיצעל און מיט אַ וויצעל, מיט אַ גלעט און
 מיט אַ שמאָך, מיט איינעם וואָרט — דער עולם זאָל האָבען הנאה...
 — און זאָגען: „א רוח אין זיין טאטען אַרײַן, אַט דעם
 שלום-עליכם! אַ האַנט — זי זאָל איהם נאָר אָפּדאַרען! אַ
 צונג — זי זאָל איהם נאָר אָפּנעמען!“...

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיך אַביסעל אויס'טענה'ען
 מיט אונזערע אידען, און דוקא אויף זייער גלות-שפּראַך, אויף
 „מאַמע-לשון“. איהר זאָלט זיי זאָגען, אז איהר זענט טאַקע אַזעל-
 כע און אַזעלכע, איהר זענט אָבער אַזעלכע און אַזעלכע! ... דאָס
 הייסט, איהר זאָלט זיי בעגראָבען — נאָר אידעל, פּוין, לייטיש...
 איהר פערשטעהט, צי גיין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן?
 איהר ווילט, איך זאָל מיט זיי שפּיעלען אין יענעם שפּיעל, וואָס
 מע רופט דאָס „קעצעלע-מיוזעלע“? ... מהכתיני, פאַר וואָס ניט?
 אַבי...

— אַבי וואָס?

— אַבי נאָר ניט.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אז איך האָב פיינט האַלבע
 ווערטער. זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— ווער האָט אייך געזאָגט, אז עס קוועטשט מיך? עס
 הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען. הכלל, וואָס ווילט איהר נאָך?

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיי געבען בילדער.

— זיי זאָלען געהניצען?

— דערצעהלען מעשיות...

— זיי זאָלען קאָנען גרינג אַנשלאָפּען ווערען?

- מכה א שדוך?
- ניין... און אפשר יא, מכה א שדוך.
- ווער איז דער חתן? פון וואסנען איז די כלה?
- דער חתן איז אין יעהופעץ, די כלה איז פון ווארשא.
- אביסעל א ווייטער שדוך. ווי אזוי רופט מען זיי?
- די כלה הייסט אידישע פאלקסצייטונג, און דער חתן — שלום-עליכם. געפעלט אייך דער פלאן?
- מהביתתי, אבי...
- אבי וואס?
- אבי נאך ניט.
- האלבע ווערטער האב איך פיינט. זאגט, וואס קוועטשט אייך?
- ווער האט אייך געזאגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכלל, וואס זשע ווילט איהר?
- וויל איך, אזוי ווי איך בין א אידישע גאזעט, און איהר זענט א אידישער שרייבער, זאלט איהר שרייבען, און איך וועל דרוקען.
- וואס זאל איך שרייבען?
- פעליעמאנען... אויף צו לאכען.
- לאכען? עס גלוסט זיך וויינען...
- איהר מעגט אייך וויינען, אבי דער עולם זאל לאכען. איהר פערשטעהט, צי ניין?
- איך פערשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פערשטעהן?
- איינז ווילט, איך זאל מיך פערשטעלען פאר א מארשעלאק, א פורים-שפיעלער, א פאיאץ, א פערשלעפטע קרענק, בכרי פרייליך מאכען דעם עולם...
- א! אט דאס הויבט זיך אן מיט א אידישען מחבר!

סע קאסט געזונד, דאָס וואָס סע מאַכט אַלט פאַר דער צייט,
געקנייטשט דאָס פנים, גרוי די האָר — אָם דאָס ווילט איהר?
מהכתיית, פאַר וואָס ניט? אַבי...

— אַבי וואָס?

— אַבי גאָר ניט.

— וויעדער האַלבע ווערטער? אַמעהר זאָגט, וואָס קוועטשט
אַייך?

— ווער האָט אַייך געזאָגט, אַז סע קוועטשט מיך? עס
הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען! הכלל, וואָס נאָך ווילט איהר?
— אַיך וויל, איהר זאָלט זיך מטריח זיין חאָטש איין מאָל
אין חודש דורכקוקען די אַלע ביכער און ביכלעך, וואָס די שריי-
בערס שרייבען...

— מאַכען קאָלי פאַפיער...

— די דרוקער דרוקען...

— אַז מע שמירט, פאַהרט מען; אַז מע צאָהלט, דרוקט מען...

— די בוכהענדלער קויפען...

— בייטען ספרים אויף ספרים, „שילאָ נאָ שוויקא“...

— און דער עולם לייענט...

— אַ ברירה האָט ער? מע גיט נישט דער בהמה קיין קלייען,
קלייעט זי שטרוי...

— זאָלט איהר זיך מטריח זיין אָם אַלסדינג דורכקוקען,
איבערלייענען און איבערגעבען נאָכדעם אין קורצען דעם לייענער,
איהם רעכט צעקלייען, וועלכעס איז גוט און וועלכעס טויג אויף
כפרות...

— אַ רחמנות אויפ'ן מאַנען...

— מיט איינעם וואָרט — איהר זאָלט שרייבען קריטיק.

— שרייבען א גרויסען ראָמאַן, אַ ראָמאַן מיט אַ לעבע, מיט
ריהרענדיגע סצענעס, ס'זאָל פּערזאָנלעך דעם אָטהעם, מיט איינעם
וואָרט — ס'זאָל זיין אַ „ראָמאַן“...

— אין זעכס טייל מיט אַ פּראָלאָג און מיט איין עפּילאָג,
אַלע שם"ר? משונה-וויילדע אומגעלומפּערטע סצענעס, וואָס ניט
געשטויגען, ניט געפּלויגען, למשל: אַ מלמד פון נעסוויזש זאָל
ראָמאַנסירען מיט אַ דיענסטמיידעל רבקה; ער זאָל שרייבען הייסע
בריוולעך, און זי זאָל זינגען זיסע ליעדלעך; נאָכדעם זאָל ער
אָוועקפּאָהרען קיין פּאַרזי און אין נייען חדשים אַרום קומען צוריק
אַ באַראָ, אַ מיליאָנער, און טרעפּען זיין געליעבטע אין קיך ביי
אפרים שקאַנטסיט, אַ מערדער, אַ באַנדיט, און דאָרטען זאָל זיין
צווישען זיי אַ דויעל; וויל איהם אפרים דער שקאַנטסיט צע-
שפּאַלטען אויף צווייען, לויפט אָוועק דער נעסוויזשער באַראָן צום
גובערנאַטאָר און האַפט איהם אויף פונ'ם שלאָף און ברענגט איהם
צו פיהרען מיט דריי זשאַנדאַרען; דערזעהען אַזאַ מעשה, האַפט
דער שקאַנטסיט אַ מעסער און שטעכט זיך, און רבקה די מויד
פאַלט אין אָהנמאַכט און זינגט בשעת מעשה אויף דייטש אַזאַ
„טראָווערדיג“ ליעד, אַז אַ שטיין קאָן אויך צעגאַסען ווערען...

— שוין? האָט איהר שוין געענדיגט? מע בעדאַרף ניט
קיין נעסוויזשער מלמדים זאָלען פּאָהרען קיין פּאַרזי, גובערנאַט-
טאָרען זאָל מען אויפּהאַפּען פונ'ם שלאָף, שקאַנטסיטען זאָלען
זיך שטעכען און דיענסטמיידלעך זאָלען זינגען אויף דייטש „טראָד-
ווערדיגע“ ליעדער אין קיך. איך פערלאַנג פון אייך, איהר זאָלט
געבען אַ ראָמאַן, נאָר אַ אידישען ראָמאַן, אַ פערליעבעניש, נאָר
אַ אידיש פערליעבעניש. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן?
איהר ווילט, איך זאָל אייך שרייבען פונ'ם לעבען, פונ'ם אמת'ען
אידישען לעבען; איהר ווילט, איך זאָל אייך טאַקי שרייבען מיט
נערווען, מיט בלוט, טאַקי טיעף-טיעף פונ'ם האַרצען, דאָס וואָס

- וואָס דען ? געזונד ?
- ווער רעדט פון געזונד ?
- וואָס זשע דען זאָגט איהר „אבי“ ?
- אבי מע זאָל לייענען ! ...

— משטיינס געזאגט! בין איך מיר אויך א בהמה און פגרא
אויך אין דער טשערעדע...

— נאָר וואָס דען? איך וועל אייך בעטען, ס'זאָל זיין שטיי...

— וואָס בעדארף מען שרייען?

— און אָהן פייער...

— און אויך אָהן וואַסער...

— און אָהן כעס...

— כעס איז עבודה-זרה...

— אייער קריטיק זאָל זיין אי לעבעדיג, אי נוצליך, אי
ערנסט, אי וויצליך... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן?
איהר ווילט, איך זאָל פון די שמאטעס, וואָס מע פערפלייצט מיט
זיי אונזער ליטעראטור-מאָרק, מאַכען אַ גאנצען צימעס. גריבלען
זיך אין אַ קופע מיסט און אויסזוכען אַמאָל אַ פערעל — אַ גרינגע
ארבייט, מע קאָן פון איהר בלוי בעשטעהן, זעהר געזונד סאי פאר'ן
גוף, סאי פאר דער נשמה. נו, מהכתיית, פאר וואָס ניט? איך
בין גרייט, אבי נאָר...

— אבי נאָר וואָס?

— אבי נאָר ניט.

— פע, פאני שלום-עליכם! איך האָב אייך שוין וויפיעל
מאָל געזאָגט, אז איך האָב פיינט האַלבע ווערטער; מיט מיר
בעדארפט איהר רעדען פראָסט; זאָגט, וואָס בעדייט דער „אבי“? ...
נעלד?

— ווער רעדט פון נעלד?

— וואָס דען? כבוד?

— ווער רעדט פון כבוד?

ווי שען איז דער בוים!

איין עפיוזאד מיט בארעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידען רב מענדעלי צו
זיין פינף-און-זיבעציגסטען געבורטסטאג, פון זיין ערשטען אייניקעל.

געשריבען אין יאָהר 1910.

ווי שעה איז דער בוים!

איין עפיזאד מיט בארען, דערזעהלט לכבוד דעם זיידען רב מערדעך.
צו זיין פינף-און-זיבעציגסטען געבורטסטאג, פון זיין ערשטען אייניקעל.

אויב איהר ווילט זיך בעקענען מיט'ן זיידען גאָהענט, אויב
איהר ווילט מיט איהם פערברענגען א שעה אין פערגעניגען, אויב
איהר ווילט באמת הנאה האָבען, עפּים נאָשען פונ'ם זיידען, —
איז ניט אין א געזעלשאַפט, ניט אויף באַנקעטען, בעת מע דולט
א קאָפּ מיט טאָסטען און מע שטורעמט מיט אַפּלאָדיסמענטען
און מיט הידרס.

אמת, ער וועט זיך אין א געזעלשאַפט ניט פערלירען. ער
וועט זיך ניט בעהאַלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען
פאַר קיינעם. ער וועט אייך אָפּענטפערען אויף אַלע אייערע
טאָסטען און אויף אַלע רעדענישען, יעדען בעזונדער, און דוקא
קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא וויציג, און דאָס פנים וועט איהם
לייכטען, ווי א מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם
יומ־טוב'דיג, ווי מע קאָן זיך נאָר פיהלען מיט איין אמת'ען תלמיד-
חכם. דאָס וועט אָבער זיין, רבותי, מעהר נישט אַז רב מענדעלי
מוכרספרים. דאָס וועט ניט זיין „דער זיידע“.

* איך בין דאָ מוסר מודעה פאַר דער גאַנצער וועלט, אַז דאָס האָב איך
געקרוינט רב מענדעלי מוכרספרים מיט'ן נאָמען „זיידע“. דאָס איז געווען
מיט א פיערטעל יאהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאלט געווען נאָר גאר א
קונדס און א „פאַרשייטער אייניקעל“, ווי דער זיידע האָט מיר אָנגערופען אין
איינעם פון זיינע בריעף צו מיר. פון דעמאלט אַז איז אוועק א גאַנץ: זיידע!
זיידעניו! — דער זיידע האָט דערלעבט, ברודיהשם, אייניקלעך א גאַנצען דור —
בז ירבו וכו' יפרצו!

ש ל ו ם - ע ל י כ ם.

ניין. דער מענדעלי מוכרספרים אינ'ם לעבען איז ניט דער מענ-
דעלי מוכרספרים, וואָס אין בוך. מענדעלי מוכרספרים איז
לעבען איז אליין א בוך.

פון דעם דאָזיגען בוך רייס איך אויס א בלעטעל און געב
עס דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף-און-זיעבעציג-יאָהריגען
יובילעאום פון אונזער זיידען, לכבוד אונזער אלעמענס יום-טוב,
דעם יום-טוב פון דער אידישער ליטעראטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באדעסא — בין איך
געזעסען אין אדעם אויף א דאטשע, ווייט הינטער דער שטאָרט,
ביי'ם ברעג פונ'ם שווארצען ים, אויפ'ן „פאָנטאן“. יאָהרען זענען
געווען נומע (טאָלאַטשקאו איז נאָך דעמאָלט ניט געווען בעל-
הבית...) — גוטע, גוטע יאָהרען! עס איז אָפגעגאנגען נאָר געסט,
ליעבע גוטע געסט. און גאָט האָט מיר געהאָלפֿען. איך האָב
געהאַט א גאסט — דער זיידע איז צו מיר געקומען פון שטאָרט.
געקומען צו-גאסט. דער זיידע מענדעלי מיט זיין נושא-כלים, דעם
פליגעל-אדיוטאנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פאַרצושטעלען דעם זיידען מענדעלי אין
אדעם אָהן רבניצקי'ן — פונקט ווי עס איז שווער אייך פאַרצו-
שטעלען זיך, למשל, א לולב אָהן א הדס, אָדער א שטאָרט אָהן
א „סאָזיאַנע ראבינער“, אָדער א ווארשעווער דאָזאַר אָהן א זוהן
א משומד, אָדער א רוסישען פאַרלאַמענט אָהן א פורישקעוויטשען...
לאָז מיר הונדערט מאָל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבה
רבניצקי פאַר דעם דאָזיגען פערגלייכען. איך האָב נישט געמיינט
איהם, חלילה, פוגע בכבוד זיין. וואָס האָב איך צו איהם? נאָר —
איהר ווייסט דאָך — א שרייבער אז ער האַלט אין פערגלייכען,
מאכען פאַראַלעלען, האַפט ער וואָס עס קומט איהם פריהער אויפ'ן
זינען.

בקיצור, איך האָב געהאַט געסט: דעם זיידען מענדעלי און
רבניצקי'ן. אויסגעבאָרען זיך אינ'ם שווארצען ים, וואו דער זיידע

„דעם זיידען“ אויב איהר ווילט קענען, געהט מיט איהם, זייט מוחל, ארויס העט-ווייט הינטער דער שטאָרט אַרויס, דאָרט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל-יאַרמעלעך, דאָרט וואו עס וואַכסט אַ בוים, וואו עס שפּראַצט אַ גרעזעל, וואו עס פיטערט זיך אַ קעלכעל, וואו עס גרינט אַ וואַלד, וואו עס דרעהט זיך אַ מיהל, וואו עס לויפט אַ קליינע וואו עס קוקעט אַ פויגעל, וואו עס שפּרינגט אַ וועוויקעל, וואו עס פלאַטערט אַ פערעזעל, וואו עס שמוצערען היישעריגען, וואו פליענעלעך האָבען זיך צונויפגענומען אַ גאַנצע האַלאַסטרע און זשומען, און וויעגען זיך, און ווידמענען זיך, און זאָגען שירה, געבען-אָפּ אַ לויבעניש צו גאָט — אַהין, אַהין זאָלט איהר איהם נעמען, וועט איהר זיך דאָרטען ערשט בעקענען מיט'ן „זיידען“, וועט איהר דאָרטען ערשט געוואָהר ווערען אַקוראַט, ווער דער „זיידע“ איז.

איהר וועט זעהען פאַר זיך אין איין צייט אי אַ טיעפען דענקער, אי אַ מאָדנעם קינסטלער, אי אַ קינד פון דער נאַטור. און ער וועט זיך אוועקזעצן מיט אייך אויף גאָט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאָלדערע, וואָס איז בעשפּרענקעלט און בעצוויקעלט מיט אלערליי קוויטלעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אַריין, אייך אַרויסזאָגען אַ טיעפען געדאַנק, און ער וועט אייך אָפּמאַהלען אַ לעבעדיג בילד, און ער וועט אייך דערצעהלען אַ שענע מעשה פון אַמאָל, און ער וועט אייך זאָגען אַ קלוגען, שאַרפען, אַ אַידישען ווייז, און ער וועט זיך צעלאַכען הייליג אויף אַ קול, און ער וועט אייך מאַכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאַכענדיג און פרייליך, און איהר וועט זיך פיהלען אזוי גוט, ווי נאָך קיינמאָל ניט, און עס וועט אייך באַנג טהון, פאַר וואָס איהר האָט דאָס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האָבען, פאַר וואָס איהר האָט ניט פערחאַפּט מיט זיך קיין בליישימפטעל אויף צו פערשרייבען ביי זיך די דאָזיגע טיעפע געדאַנקען, מיט די דאָזיגע לעבעדיגע בילדער, מיט די דאָזיגע שענע מעשיות פון אַמאָל, מיט די דאָזיגע שאַרפע קלוגע אַידישע וויצען.

ווי וועט זיך ניט געפינען אַ בעל־הבית, אַ סטרוזש, אַ גערטנער — פאך געלד זועלען מיר שוין קריגען באַרען.

און כך הוה. מיר האָבען געפונען אַ טויער. אויפ'ן טויער אַ בלעטעל. אויפ'ן בלעטעל — אָנגעשריבען מיט גאָלדענע אותיות: „אַנאַטראַ“. ווייסען מיר, הייסט עס, אז אַנאַטראַ — דאָס איז דער בעל־הבית פונ'ם גאָרטען.

געהערט האָבען מיר, אז אַנאַטראַ איז אַ גרעס, און אַ פיעל' פאכער מיליאָנער, און אַ רשע. נאָר צי ער פערקויפט באַרען — דאָס איז קיינער ניט מחויב צו וויסען. עס קאָן זיין, אז ניין, און עס קאָן זיין, אז יאָ. ער מעג זיך זיין אַ פיעלפאכער מיליאָר נער, און די באַרען פונ'ם גאָרטען זאָל ער דוקא פערקויפען. דער שכל איז דאָך מחייב: צו וואָס דאַרף עס איין מענטש אזוי פיעל באַרען? ...

אַט אזוי טראַכטענדיג, טרעטען מיר אַרײַן פאַוואָלינקע אין אַ מחי'דיגען גאָרטען, שפּאַציערען איבער אויסגעפּוצטע סטעזש־קעס, געפלאַסטערט מיט קליינע ים־שטיינדלעך און בעציערט פון ביידע זייטען מיט אונטערנעשוירענע בוימלעך, אונטער וועלכע עס קוקען אַרויס שמעקענדיגע בלומען, וואָס שמייכלען צו אונז און גריסען אונז גאָר פריינדליך: „ברוכים הבאים! סקאַצעל קומט! ווילקאָמען!“ ... און מיר געהען ווייטער און ווייטער. פלוצים... פון וואָנען האָט זיך גענומען, מיט איין אימפעט און מיט אַ הוק, און גלייך אויף אונז — אַ הונד. אָבער אַ הונד! אַ קאַלב, ניט קיין הונד. אַ ליב. אַ לעמפערט! אַ געלע גלאַנצ־צענדיגע פעל. לאַפעס ווייכע, קיילעכיגע, ווי ביי אַ טיגער. אַ מאָרדע אַ שוואַרצע, אַ נאַסע, נאָר אַ חנ'עוודיגע. צייהן ווייסע, שאַרפע. אויגען רויטע, פייעריגע, ווי ביי אַ גולן. אַ פאַרשוין אַ הונד, נאָר אַ הונד.

איך חיים ניט, ווי אַזוי איהר, נאָר איך — איך בין מיך מזדה, וואָס האָב איך מיך דאָ צו שעמען? — איך האָב פאַר אַ

האָט אונז בעווזען, וואָס הייסט שווימען צו זעכציג יאָהר און וואָס הייסט מאַכען קונצען אויפ'ן וואַסער, האָבען מיר גענומען די פיס אין די הענד און געמאַכט אַ שפּאַציער פונ'ם קליינעם פּאָנטאָן אויפ'ן גרויסען און פונ'ם גרויסען פּאָנטאָן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זיידע דערצעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט און געוואונדערט זיך און געקוואַלען און געקליבען נחת, ווי אמת'ע גוטע געטרייע אייניקלעך. פלוצים שטעלט זיך דער זיידע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס זאָגט איהר אויף דעם בוים ? מיר הויבען אויף די אויגען — אַ בוים, שוין איין מאָל אַ בוים ! ניט אזוי דער בוים, ווי די באַרען. אי, באַרען ! בער האַמאַטען ! קיילעכניגע, געלע, פעטע, זיסע, גלאַטע, ווייכע, הענגען-אַראָפּ אויף גראָבע צוגעברוימטע שטעקעלעך, שיקען-אַרויס פון זיך אַ ריח-ניחוח, קוקען אויף אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך : „פערדיענט אַ מצוה, אירישע קינדער, מאַכט אויף אונז שהחינו“... און הינטער דעם בוים — נאָך אַ בוים, אין נאָך אַ בוים, און אלע אָפּגעשטאָטען מיט באַרען. אַ ים מיט באַרען ! אָהן ווערטער האָט דער זיידע אוועקגעשטעלט אויף אונז זיינע שאַרפע קלוגע אויגען דורך די גלאַנצענדיגע ברילען און מיט אַ מעפיסטאָפּעל-שמייכל אויף די דינע בעזילבערטע ליפּען האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי איינער רעדט : „קינד-דערלעך, איך זעה — איהר זענט בעלנים אויף די דאָזיגע באַ-רען ?“... און גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפגערעדט פון פריהער אלע דריי, איז געבליבען ביי אונז דער הסכם, אַז מיר געהען אין נאָרטען אַריין נאָך באַרען.

אירען האָבען פיינט לאַנג טראַכטען : וואָס באַרען ? ווער באַרען ? וועמעם באַרען ? — דאָס האָבען מיר געלאָזט פריי. מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט פערענטפערען. דער עיקר איז : געפינען אַ טויער, אַ גאנג אין נאָרטען אַריין, און דאָרט

הקיצור, מיר ביידע, איך און מיין חבה רבניצקי, אז מיר האָבען דערזעהען דאָס בעשעפעניש מיט'ן אָפענעם מויל גלייך אויף אונז, האָבען זיך אונזערע נשמות אָפגעטיילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק איז געווען: לויפֿען! ס'איז אָבער גוט צו לויפֿען, אז ס'איז דאָ פֿיס. וואָס וועט איהר טהון, אז די פֿיס האָט מען ביי אייך אונטערגעהאַקט אַקוראַט ביי די קנעכלעך, און דאָס האַרץ הענגט ביי אייך אויף אַ פאָדעם, און די האָר שטעהען קאָפּיר, און די אויגען — אַטאָמ שפּרינגען זיי אייך אַרויס פון שטערן? ליעבער פריינד, איהר האָט אונז ניט וואָס צו מקנא זיין. וואו מיר האָבען ערגיץ אַ שונא, רבבּו של עולם, זאָל ער איבערגעהן אויף דעם שטאַנד, אין וועלכען מיר ביידע האָבען זיך געפונען אין יענער מינוט.

און דער זיידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל, קיינמאָל ניט פֿערגעסען. ווי נאָר דער כלב האָט געעפענט דאָס מויל און אַ וואָרף געגעבען זיך אויף די אומגעבעטענע געסט, אזוי האָט דער זיידע צונויפגעלעגט די הענט אויפ'ן האַרצען, צונויפֿ־גענומען די ליפֿען מיט אַ שמייכלע, אַריינגעקוקט אַ וויילע דעם הונד גלייך אין די אויגען אַריין און אויסגעשאָסען אַ געלעכטער מיט אַ הילך — איך מעג שווערען, אז דער כלב האָט פֿערשטאַנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פֿערשטאַנען — ער האָט זיך געד־פונען ווי בעל־עדיגט. אַקעגען אַ האַלבע מינוט זענען זיי אזוי געשטאַנען איינס אַקעגען דאָס אַנדערע און געקוקט זיך גלייך אין די אויגען אַריין. און אפשר נאָך ווינציגער ווי אַ האַלבע מינוט. נאָר ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען אַ שווערער, אַ קריטישער מאָמענט. אַ מענש און אַ חיה האָבען זיך בעגעגענט און געמאַסטען איינס דאָס אַנדערע מיט'ן קוק, ווער וועט וועמען גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד, אַפֿנים, נמאס געוואָרען די גאַנצע מעשה, האָט ער אַראָפּגעלאָזט די פייעריגע גול־נ'ישע אויגען זיינע, האָט געגעבען אַ געהניץ מיט'ן גאַנצען מויל, זיך בעלעקט און אויסגעצויגען, אויסגעטרייסעלט

הונד מורא... שייך זאָנען מורא? דאָס וואָרט „מורא“ איז צו שוואַך אויף אַרױסצוגעבען אײך דאָס געפיהל, וואָס רופט אַרױס בײַ מיר אַ הונד. אַלע חיות אויף דער וועלט האָב אײך לײַעב, לײַעב, גאָר אָהן אַ שום אױסנאַהמע. אַ הונד האָב אײך אויך נײַט פײַנד. גאָר וואָס דען? אײך בײַן מײַט אײַהם נײַט זײַכער. אײך, אַז אײך קום אײַן אַ שטוב אַרײַן און דערזעה אַ הונד (בײַ אַ כריסט, געוועהנליך, וואָרום בײַ אַ אידען איז נײַטאָ קײַן הונד, און אױב ס'איז דאָ בײַ אידען אַ הונד, איז דאָס נײַט קײַן הונד), אַזױ הער אײך שױן נײַט, וואָס מע רעדט צו מיר. מײַנע געדאַנקען זענען דאָרטען, אַרום הונד... אַז ער געהט צו מיר צו גאָהענט און שמעקט מײַך אַרום און לאַשטשעט זיך און דרעהט מײַט'ן עק, איז מהכתיית, זעהר פײַן, מחותנים — אַבי טשעפע מײַך נײַט. זאָלסט גאָר נײַט אַרױפּלעגען אויף מיר די קאַלטע לאַפע דײַנע און נײַט שטופען מיר די גאַסע מאָרדע אײַן פנים אַרײַן. אײך האָב דײַך לײַעב, פערשטעהסט דו מײַך, גאָר פון דער ווייטען...

פאַר מײַן חבר רבניצקי'ן וועל אײך אײך נײַט זאָנען. אפשר האָט ער מורא פאַר אַ הונד גאָך מעהר פון מיר? ער וויל מײַך אײַגרעדען אפילו, אַז ער האָט נײַט אַזױ מורא. וואָס איז די מורא? ער האָט דען נײַט קײַן שירעם? גאָך אַ מין שירעם!... אײך האָב אײך גאָר פערגעסען זאָנען, אַז מײַן פריינד רבניצקי געהט נישט אַרױס מפתח ביתו אָהן אַ שירעם, סאַי זומער, סאַי ווינטער. אַז אײַהר וועט זײַן אײַן אַרעס און וועט בעגעגענען אײַן גאַס אַ אידען מײַט אַ רוים שײַנענדיג פנים, מײַט גוטע, אַ ביסעל פערזאָרגטע אױגען, מײַט אַ פערטראַכטען ווײַסען שמערן און מײַט אַ שירעם אונטער'ן אַרעם, האָטש אײַן דרויסען איז ווינטער און דער פראָסט ברענט, זאָלט אײַהר ווײַסען, אַז דאָס איז ער, רבניצקי הייסט עס. אײך ווײַס דעם סוד פונ'ם שירעם: ס'איז פאַר אַ הונד. אײ, די קשיא: פאַר אַ הונד איז גאָר גוט אַ שמעקען? — האָט גאָר נישט קײַן טבע פרעגען קשיות.

אויטאָ-דאָ-פּע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטערארישען יום־טוב פונ'ם זיידען מענדעלי מוכר
ספרים, געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.

געשריבען אין יאָהר 1910.

די געלע גלאנצענדיגע פעל, זיך אויסגעקערעוועט צו אונז, נאָר
אָהן אַ שום דרך-ארץ, מיט'ן הינטען, און שמעקענדיג מיט דער
נאָז זיינע אייגענע טריט, האָט ער זיך געלאָזט געהן זיין וועג.

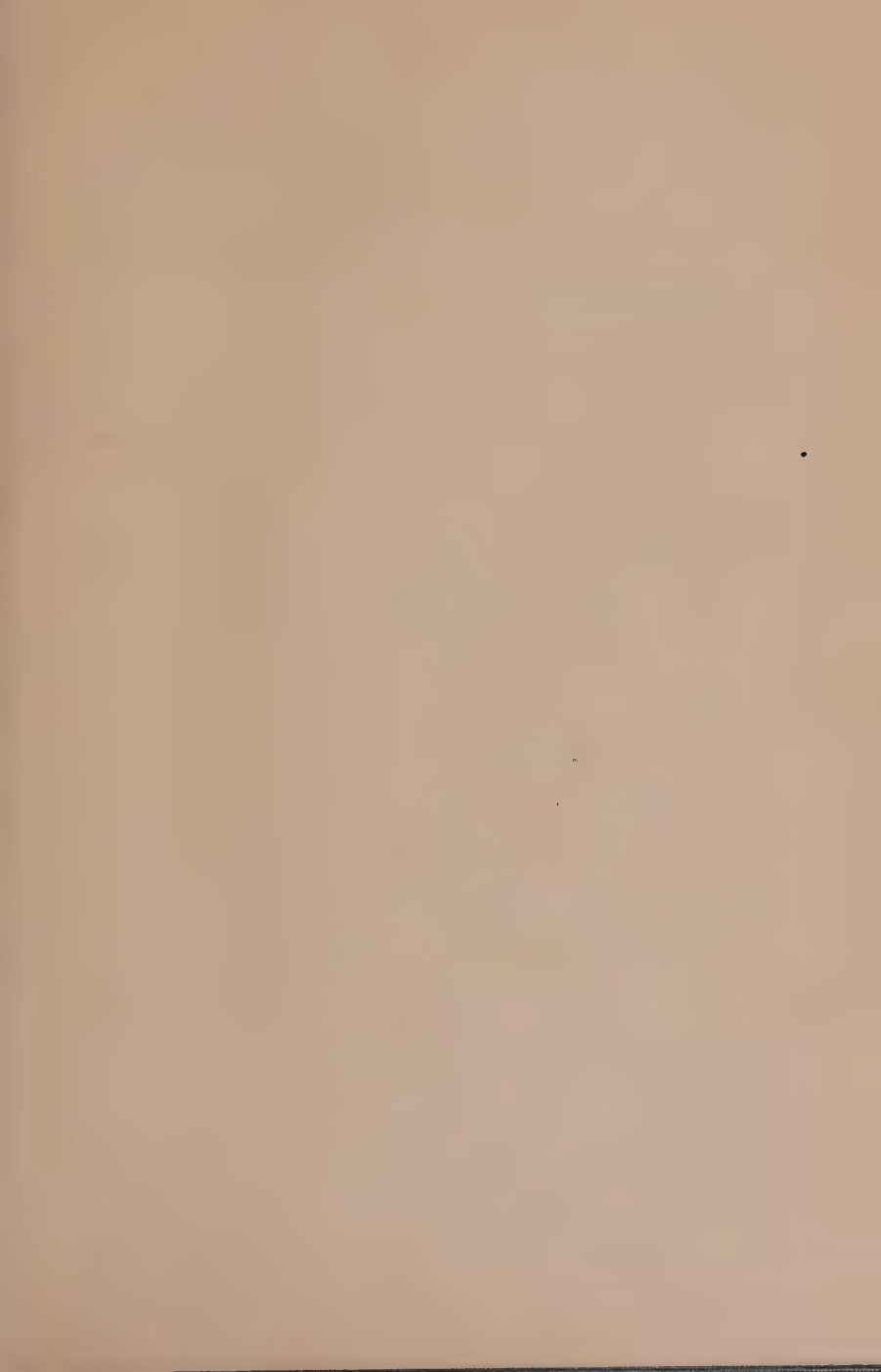
יענעם טאָג האָבען מיר געגעסען באַרען. נישט קיין שלעכטע
בארען. נאָר דאָס זענען געווען באַרען, וואָס מײן ווייב האָט גע-
בראַכט צו פיהרען פון שטאָדט.

אויטאָדאָפּע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטערארישען יומ־טוב פונ'ם זיידען, מענדעלי מוכר ספרים*, געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.*

דער בנוהג־שבעולם איז, אז סע שטארבט — גיט דאָ גע-
דאכט, גיט פאר אייך געדאכט, גיט פאר קיין שום אידען גע-
דאכט — א גרויסער מענש, בעקומט מען איהם ליעב און מע
הויבט אָן נאָכזאָגען שבחים נאָך זיין בעט, און מע הויבט זיך אָן
דערמאנען און נאָכדערצעהלען פון איהם מעשיות, עפיוזאדען,
אנעקדאטען, אפאָריזמען, געדאנקען, ווערטלעך, גלייכווערטלעך,
חכמות און נאָרישקייטען — אַלץ גיט אַהער, אַלץ איז אַ סחורה,
אַלץ ווערט פערצוקערט. איך נעם מיר די שטארקייט צו זאָגען,
אז ס'איז אַ נאָרישער מנהג, און אויב איהר ווילט — טאָקי אַ
שטיקעל עולה אויף. אַ קונץ נאָכ'ן טויט דערצעהלען שבחים?
פאר וואָס זאָל דער בעטרעפּענדער אַליין אויף גיט געניסען פונ'ם
כבוד? פאר וואָס זאָל ער אַליין גיט זעהן און גיט הערען די אַלע
שבחים מיט די מעשיות, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן פון איהם,
מיט די עפיוזאדען, אנעקדאטען, אפאָריזמען, געדאנקען, ווערטלעך,
גלייכווערטלעך, חכמות און נאָרישקייטען? אדרבה, איך געה נאָך
ווייטער: איך זאָג נאָר, אז ס'איז מעהר יושר פאר'ן לעבען אַלס
נאָכ'ן טויט צו איבערגעבען אַזעלכע זאכען, וואָרום טאָמער

* איך האב שוין איין מאל מוכר מודעה געווען פאר דער גאנצער וועלט,
אז דאס בין איך געווען דער ערשטער, וואס האב אנגערופען מענדעלי מוכר-
ספרים מיט'ן נאמען „זיידע“, און ער מיר — „אייניקעל“. פון דעמאלט און
זענען מיט גאט'ס הילף אויסגעוואכסען, קיין עין הרע, א גאנצער דור מיט
„אייניקלעך“ — כו ירבו!

פון דער דאטשע „מאנדראזשי“ — און לאז דער זיידע זיך דער-
מאנען, ואין החי יכול להכחיש את החי!...

אין יענער צייט — א יאָהר צוואנציג דאָרף שוין זיין אין
דעם — בין איך געווען אונטער'ן איינפלוס פונ'ם זיידען און גע-
שריבען א גרויסעם אלעגארישעם ווערק, טאָקי אַ ראָמאַן. נאָר מיט
א פערשטעלעניש, כמו ווי להבדיל אַ מין „קליאַטשע“. און מחמת
מיר האָט זיך געגלוקט געבען איין אלעגאָריע, דאָס הייסט, איך
האָב געהאַלטען פאַר די אויגען ניט דאָס ווירקליכע לעבען, נאָר
די „כנסת ישראל“, בין איך מסתמא פערקראַכען אין אַלף השישי
אַריין. און, ווי געוועהליך, בין איך געווען פערליעבט אין דעם
דאָזיגען ווערק, ווי אַ חתן אין זיין כלה אין די געצעהלטע טעג
פאַר דער חופּה, געהאַלטען, אַז דערמיט ענדיגט זיך שוין די גאַנצע
וועלט! און עס האָט זיך מיר זעהר געוואָלט בעווייזען פאַר עמיצען
מיין געליעבטע כלה, מיין איך — מיין נייעס ווערק. וועמען זשע
בעווייזט מען אזא אבן טוב, אַז ניט פאַר'ן זיידען? סטייטש,
איך האָב אזא מכוא: סך הכל איין האַלבע שעה פון אַדעס, און
דאָרט זיצט דער זיידע מענדעלי — ווי זאָגט מען: אַ כשר'ער
טאָפּ מיט אַ כשר'ען לעפּעל... נאָר וואָס דען? ווי קומט די קאַץ
איבער'ן וואַסער? טראָגען דעם ראָמאַן צום זיידען — צו אַ גרויס
פעקעל. מטריח זיין דעם זיידען צו זיך — עפּים נישט קיין דרך-
אַרץ. פאַלט אַ איד אויף אַ המצאה: זומער-לעבען, הייסע טעג,
מע בעדאָרף פערבעטען צו זיך אויף דער דאטשע דעם זיידען —
געניסען לופט, זיך אָפּבאָדען אין ים, און אַביסעל שמועסען. איז
אַבער אַראָפּברענגען דעם זיידען ניט אזוי גרינג, מע בעדאָרף האָר-
בען אַ שעת-הכושר. גאָט האָט מיר געהאַלפּען, עס האָט זיך גע-
פונען אַ שעת-הכושר — אַראָפּגעבראַכט דעם זיידען. אַ גאַסע
אויף אַ גאַנצען מעת-לעת.

די מצוה פון „הכנסת-אורחים“ איז, נאָך מיין נאָרישען שכל,
מעהר לוקסוס ווי מצוה, און אויב עס וואָלט מיר זיין ערלויבט צו

חלילה — לא יעלה ולא יבוא — עם מאכט זיך אַמאָל, איינער איז מגזם, דערצעהלט אויף איהם אַזעלכעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויען, קאָן ער אַרויסטרעטען און דער עפענטליכקייט, ואין חתי יכול להכחיש את החי, און זאָגען: „זייט זשע מוחל, רב איה, איהר האָט, דאכט זיך, אויסגעטראכט אויף מיר, מחילה, א גרויסען ליגען“...

אויף איינעם אַ ליץ דערצעהלט מען, אַז ער האָט זיך אַוועק געלאָזט למדינת הים, אין אַ ווייטען וועג אַרײַן, און האָט אַרויס געלאָזט אַ קלאַנג, אַז דאָס שיף איז אונטערגעגאַנגען און ער איז דערטרונקען געוואָרען. לאחר זמן קומט ער צו פאָהרען אַהײַם און טרעפט מסתמא אײַן איבערקעהרעניש: דאָס ווייב האָט צו גענומען אײַן אַנדערער, די שטוב האָט מען פערקויפט, מיט זײַן גוטס האָבען זיך צעטהײלט זײַנע גוטע פריינד — אַ חורבן! ער געהט אַרום פון שמונ׳ן צו בונ׳ן: „האָט איהר געהערט אײַן אומגליק, אַזאַ-אומגליק?“ „צו וואָס האָט דאָס אײך געטויגט?“ „אײך האָב געוואָלט הערען, וואָס וועט די וועלט זאָגען“...

אַ יובילעאום — דאָס האָבען שוין אַ סך חכמים געזאָגט — איז געגליכען, להבדיל, צו אַ לוויה. בדידי הוה עובדא — אײך אַלײַן האָב איבערגעלעבט פאַר אַ פאָר יאָהרען אַזאַ מין „לוויה“, זיך אָנגעהערט אויף זיך אַזעלכע שבחים, וואָס זענען מיר קיינמאָל ניט געקומען אין חלום. אײַן עבירה נאָר, וואָס דער עולם האָט זיך פערגעסען און גיך אַנשוויגען געוואָרען... און מחמת אײך ווייס דעם טעם פון „יובילעאום“, ווילט זיך מיר מהנה זײַן דעם „זיידען“, און דעם זיידענ׳ס פיעלע פריינד און פערעהרער, האָטש מיט איינעם פון די פיעלע, פיעלע עפיוואָדען, וואָס אײך האָב וועגען דעם זיידען צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

די מעשה האָט זיך געטראָפּען אין אַדעם, בײַם ברעג פונ׳ם שוואַרצען ים, אויפ׳ן גרויסען פאָנטאַן, זומער אויף אַ דאָטשע — מיט אַלע סימנים, און דער בעסטער סימן וועט זײַן דער נאָמען

זיך יונגער און פרישער און לעבעדיגער, און איהר פערגעסט מיט איהם, וואו די צייט קומט אהין, וואו דער טאג געהט אוועק. נאך „שפיעל, זאגט מען, דעם חתן וויינענדיגס, ער האט זיך זינס אין זינען“. ווי גליקליך איך בין ניט געווען מיט'ן טהייערען גאסט, ווי געשווינד די צייט איז נישט געלאפען, איז מיר מיין ראמאן נישט ארויס פון זינען אפילו אויף איין מינוט. נאך ווי טרעט מען צו צום עסק? ווי אזוי נעמט מען גלאט אט אזוי און מע טהוט א זאג: „זיידע, איך וועל אייך לייענען מיין ראמאן מאן?“ — האט אבער גאט געהאן א נס. דער זיידע אליין האט מיך א פרעג געגעבען, אויף דער נאכט איז דאס געווען, נאכ'ן עסען: „וואס הערט זיך? וואס שרייבט מען עפּים נייעס?“ איך האב דערפיהלט, ווי דאס הארץ האט מיר אָנגעהויבען קלאַפּען „טיק-טיק-טאק“. דאנקען גאט, געקומען די מינוט. און איך האב מיך אָנגעחאפט מיט ביידע הענד, ארויסגעצויגען מיין לעבלינג פון שופלאך, וואו ס'איז געלעגען צונויפגעקאטשעט, ווי א הייליגע שריפט, איבערגעבונדען מיט א רויטען פאדעם-זייד — איך בין שוין גרייט געווען צוטרעטען צום עסק, שוין געוואלט אָנהויבען לייענען. — אן מיר איז, הייסט עס, ניט געווען קיין שום מניעה, — האט מיך אבער דער זיידע אָנגענומען ביי דער האנד: „איצט? ניין. איצט בעדארה מען געהן מקבל פנים זיין די לבנה, וואס געהט אויף פונ'ם ים“.

שען איז דער ים, אז ער צעשפּיעלט זיך מיט אלע זיינע וועלען בייטאג אויף דער שיין פון דער גינגאלדענער זון. שען איז ער ביי'ם אונטערגאנג פון דעם רויט-פייעריגען קוגעל, וואס לאזט זיך אראפ, פאלט אריין אין אפגורנד אריין, און אלץ ווערט ווי מיט פייער בעגאסען. אין א פורפור-מאנטעל ווערט איינגע-וויקעלט דער עק הימעל, און א קיהלע שטילקייט לאזט זיך אראפ און געוועלטיגט און הערשט אויף דער ערד. טויענד מאל שענער איז אבער דער ים ביינאכט, ווען עס שניידט זיך אויס און בעווייזט זיך אויפ'ן הימעל דאס ווייסע בלאט פון דער זילבערנער לבנה

רעדן נאך מעהר עפענטליך, וואָלט איך זאָגען, אז ניט דערמיט אַליין איז אברהם אָבינו געווען אזוי גרויס, וואָס ער איז געווען אַ מכנים-אורח, וואָרום וואָס קאָן זיין מעהר אנגענעהם ווי אויפֿ-נעמען געסט?

נאָר אויב אויפֿנעמען געסט בכלל איז אַ פֿערגעניגען, איז האָבען פֿאַר אַ גאָסט דעם זיידען רב מענדעלי — אַ יום-טובּ. מענדעלי מוכרס־פֿרים אין אַ געזעלשאַפט איז אזוי פֿיעל אָריגינעל, אייגענאַרטיג, ווי מענדעלי מוכרס־פֿרים אין דער ליטעראַטור, און אויב איהר ווילט, איז ער אין לעבען נאָך מעהר בולט, ווי אין בוך. אין דער צייט ווען אז מיר בעגעגענען זיך מיט אַנדערע שריפט־שטעלער, טרעפט זיך אַמאָל, אז מיר האָבען דערנאָך חרטה, למאי מיר האָבען זיי געזעהן אזוי נאָהענט, איז דער זיידע מענדעלי פֿונקט דער הויפּך: ער איבערטרעפט אין אַ פֿערזענליכען בעגעגער־ניש אַלסדינג, וואָס איהר האָט אייך פֿאַרגעשטעלט פֿריהער אין אייער פֿאַנטאַזיע. נאָטירליך, ער איז ניט מיט הערנער — נאָר איהר דערזעהט פֿאַר זיך אַ פֿאַרשוין איין אויסערגעווענהליכען. דאָס איז ניט נאָר אַ זקן שקנה חכמה, דער אמת'ער טיפּ פֿון דעם אידישען תלמיד־חכם; דאָס איז אַ מענש, וואָס איז פֿול מיט לעבען, מיט בעוועגונג, וואָס דאָס לעבען טריפט ביי איהם אין אַלע אָדערען, קוקט־אַרויס פֿון דעם שאַרפען בליק פֿון די קלוגע אויגען, פֿון די טיעפע קנייטשען פֿון דעם הויכען שטערן, פֿונ'ם יונגען שמייכעל וואָס אויף די דינע ליפֿען, און איהר פרעגט זיך: „אָט דאָס איז מענדעלי מוכרס־פֿרים?“ ... ביי מעהר נאָהענטע, אינטימע בעקאַנטשאַפט דערזעהט איהר פֿאַר זיך אַ אירען אַ קינד, אַ זקן אַ קונדס, וואָס וועט אייך בעווייזן וואָס הייסט מוסקולען, וואָס הייסט געהן גלייך ווי אַ סטרונע, וואָס הייסט קאָנען שפּאַנען, קאָנען לויפֿען, קאָנען שפּיעלען זיך מיט קינדער — און איהר וועט פרעגען ביי זיך: „אָט דאָס איז אַ אידישער מחבר, וואָס מע פֿייערט זיין פינף־און־זיעבעציג־יאָרהיגען יובילעאום?“ אין דער געזעלשאַפט פֿון אזא גאָסט הויבט איהר אַליין אויך אָן פֿיהלען

איהם אריבערגעיאָגט. ער איז דאָך עפּים נישט קיין מאַן־דהוא, עפּים אַ מענדעלי מוכר־ספרים! אַ קלייניגקייט?! קומט אַ יונגעל, אַ שנעק, אַ שלום־עליכם, און שרייבט אָן אַ בוך, וואָס שטעלט אוועק אזא ריעז אויף אַ זייט, לאָזט איהם איבער הינטער זיך, — נעכאך, נעכאך!...

יענע נאכט איז דער זיידע אויך ניט געשלאָפּען, נאָר ניט איבער מיין ראָמאַן — איבער איין אנדער מעשה: דאָס חדר, וואו מיר האָבען בעלענט דעם גאָסט, איז געווען דאָס צווייטע פונ'ם קינדער־צימער, האָט דאָס קינד (דאָס „קינד“ איז שוין איצט טער אַ סטודענט) אַ גאנצע נאכט געשריען אויף צייהנדלעך, קיין אויג איהם נישט געלאָזט צומאכען! — „וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרט פאר אַ מין שרייער? — האָט זיך דער זיידע פאר אונז געקלאָגט אויף מאָרגען אין דער פריה. — און איך וואָלט וועלען וויסען, וואו נעמט זיך צו אַ קינד אזוי פיעל כח, קיין עין־הרע ניט?“...

נאָך אַ ביסעל ווערטלען זיך איבער'ן „שרייער“ און נאָך טיי טרינקען, האָט מיר דער זיידע אַ וואונק געגעבען:
— נו?...

פון אלע „נו'ען“ איז דאָס געווען דער סאַמע בעסטער, סאַמע זיסטער „נו“. אַ גרענ־באַלזאַם איז זיך צעגאָנגען אין אלע מיינע גליעדער, און איך האָב גענומען דעם זיידען און האָב מיך בעזעצט מיט איהם ביי זיך אין קאבינעט, צוגעמאַכט דאָס פענסטער, פער־שלאָסען די טירען, אַרויסגעצויגען די הייליגע שריפט פון שופלאָר, אויפגעבונדען דעם רויטען פאָדעם־זייד און...

— איך וועל מיך אוועקזעצען — זאָגט צו מיר דער זיידע — אָט דאָ ביי'ם פענסטער אַקעגען אייך, און איהר זעצט אייך אוועק אַהער צו מיין לינקען אויער, איך זאָל אייך קאָנען בעסער האַרבען. נאָר פריהער דערצעהלט מיר, וואָס האָט איהר געוואָלט?

און בעווייסט און בעזילבערט און בעגיסט מיט ווייסען חן און מיט זילבערנעם נאכט-כשוף די שטילע וואסערען פון בערוהיגטען ים, וואָס קוים-קוים וואָס ער ציטערט און שפּיעגעלט אָפּ אין זיך די אלפֿי אלפֿים ורבוא רבבות פינקעלדיגע שמערען. ניין, דער זיידע איז גערעכט. ניט איצט איז די צייט צו לייענען ראָמאַנען. עס גלוסט זיך אפילו ניט געהן אין שטוב אַרײַן שלאָפּען. איין עבירה, איין עבירה אזא נאכט! מיר פיקט אָבער אין קאָפּ אלץ דער ראָמאַן, אלץ דער ראָמאַן! פון וואָס מע זאָל ניט רעדען, איך קום אויף מיינעם. איך וויל איהם האָטש איבערגעבען די אידעע, איהם בעקענען מיט'ן אינהאַלט. „צו וואָס? — זאָגט דער זיידע. — אותיות מחכימות. מאָרגען אין דער פריה וועלען מיר זיך אוועק-זעצען אינצווייטען און איבערלייענען דעם ראָמאַן פון טאָוועל ביז טאָוועל“. אַך, ווי גוט! אַך, ווי גוט!

יענע נאכט איז קיין שלאָף ניט געקומען אויף מיינע אויגען. איך האָב מיר פאָרגעשטעלט, וואָס וועט זיין, למשל, אז איך וועל איהם שוין האָבען געהאַט איבערגעלייענט מיין ווערק אינגאַנצען? וואָס וועט זאָגען דער זיידע? „איך בין ענטציקט“? „איך בין נתפעל“? „איך בין איבערראשט“? ניין. ער איז ניט אזעלכער, וואָס זאָל זיך צעגיסען אין סענטימענטען, צוקערדיגע ווערטער („לאַקריץ“ הייסט דאָס אויף זיין לשון). עס וועט זיין גענוג פון זיין זייט, אז ער וועט אַרויפלעגען אויף מיר זיין האַנד: „נו? יישר כח! שרייבט, שרייבט אַ סך אזעלכע ווערק, און לאָז דער זיידע האָבען נחת פון זיין אייניקעל“...

און אפשר קאָן זיין, אז ער וועט גאָר ניט זאָגען. לחלוטין גאָרנישט. ער וועט ניט האָבען קיין ווערטער. און דאָס שווייגען זיינס וועט זיין פאר מיר אויך גאַנץ גענוג. א „זיידע“, וואָס דער „אייניקעל“ האָט איהם אַריבערגעיאָגט (איך בין זיך מודה, אז דער געדאַנק איז אויך געווען), וואָס האָט ער צו זאָגען? ... אַביסעל האָט מיר וועה געטהאָן דאָס האַרץ אויפ'ן זיידען, וואָס איך האָב

געוואָלט זעהן, ווי ווייט ער איז אַנטציקט, איז אָבער שווער געווען צו זעהן אויף זיין פנים וואָס ער טראַכט. אַ מענש, אַז ער זיצט מיט צוגעמאַכטע אויגען, וועט איהר קיינמאָל ניט טרעפּען, וואָס ער טראַכט. פּלוצים עפענט ער אויף די אויגען, נעמט מיך אָן ביי דער האַנד, קוקט אויף מיר אַריבער די ברילען מיט אַ שמייכל אויף די ליפּען און טהוט אַ מאַך מיט דער האַנד:

— הערט זשע, איך מוז אייך איבערשלאָגען אין מיטען דער מעשה. ווי מיינט איהר, קאָכט זיך שוין ביי אייך וואַרמעס אין קיך?

— וואַרמעס? געוויס. איהר זענט אפשר הונגעריג? וועל איך הייסען עפּים געבען.

— הונגעריג? חס ושלום! איך וויל נאָר וויסען, אויב עס הייצט זיך דאָרט ביי אייך אין אויווען?
— געוויס הייצט זיך אין אויווען.

— אויב עס הייצט זיך, טאָ נעמט און וואַרפט אַריין, זייט מוחל, אַט דאָס גאַנצע העפט אין אויווען אַריין און פּערברענט דאָס אויפ'ן פייער, וואָרום דאָס איז ניט אייער זשאַנר. דאָס איז... דאָס איז — פּע!!!

— — — — —

מיר האָבען נאָך דעם ניט איין מאָל געזעהען זיך מיט'ן זיידען, אַסך מאָל גערעדט וועגען שרייבען, וועגען דעם, וועלכעס איז מיין זשאַנר און וועלכעס איז ניט מיין זשאַנר, — נאָר וועגען יענער מעשה מיט'ן „פּע“ און מיט'ן „אויטאָדאַפּע“ האָבען מיר קיינמאָל, קיינמאָל נישט גערעדט מעהר, קיינמאָל נישט מזכיר געווען אפילו. און דעריבער איז מיר ניט אויסגעקומען ער היום הזה אַרויסצוגען דעם זיידען זאָל לעבען, וויפיעל איך בין איהם דאַנקבאַר! אַך, וואָלט מען בעדאַרפט האָבען, עס זאָל זיך אָפּט

וואָס איך האָב געוואָלט? — דאָס איז געווען פאַר מיר ווי אַפּגעגאַסען מיט איין עמער וואַסער. וואָס איז שייך?... —

— א שרייבער, אז ער זעצט זיך אַוועק שרייבען א בוך, — גיט מיר דער זידע צו פערשטעהן — בעדאַרף זיך פריהער פרע-נען: „וואָס וויל איך?“

איך בין מיך מודה: פאַר מיר איז דאָס געווען דאָס אמת'ע אַמעריקאַ אויפגעדעקט. שוין א יאָהר פינף אז איך שרייב, שוין אָנגעשריבען, ברוך השם, אזוי פיעל זאַכען, און נאָך איין מאָל גיט געפרעגט ביי זיך: וואָס וויל איך? וואָס קאָן א שרייבער וועלען? א שרייבער וויל שרייבען, וואָרום ער זאָל גיט וועלען שרייבען, וואָלט ער דאָך קיין שרייבער גיט געווען... אויסגעדערהט האָב איך מיך פון זיינע הענר מיט א תירוץ, אז וויל דאָס, וואָס איך וויל איהם לייענען, איז איין אַלעגאָריע, וואָס טראָגט אין זיך א פערבאָרגענעם געדאַנק, וויל איך זעהן, צי וועט ער האַפּען אַליין דעם געדאַנק, איידער איך וועל האָבען געענדיגט דאָס גאַנצע ווערק. און איך האָב גענומען לייענען, און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז גיט איך לייען, נאָר איין אנדערער לייענט. איך האָב נישט דערקענט מיין קול — און דאָס האָט מיך געמאַכט אויפגערעגט, נערוועז. נאָר דאָס אַליין וואָלט נאָך געווען א האַלבע צרה — האָט זיך סאַמע אין רעכטען פייער צעשריען מיין קדיש דער שרייער, האַטש טהו זיך אָן א מעשה! אוי, וואָלט איך איהם בעוויזען א שרייען! איך בין גרייט געווען אַלע מינוט זיך אויפהויבען, אַרייַן-לויפּען צום שרייער אין צימער אַריין, איהם פערשטאַפּען דאָס מויל מיט וואַטע. האָט מיך אָבער דער זידע גיט אַפּגעלאָזט. ער האָט מיך אָנגענומען ביי א האַנד, די אויגען האָט ער געהאַלטען צו — דאָס איז א סימן, אז ער הערט מיט קאָפּ — און געהייסען מיר, איך זאָל גאָרניט קוקען אויף קיין זאַך, איך זאָל נאָר לייענען. וויפיעל איך האָב אזוי געלייענט — ווייס איך גיט. אויפ'ן זיינער האָב איך גיט געקוקט. איך האָב געקוקט נאָר אויפ'ן זיידען,

מיון בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעוויןסקי

געשריבען אין יאָהר 1910.

הייצען ביי אונז אין אויווען אין דער צייט, ווען מיר האלטען
 ביי'ם פערענדיגען א בוך, וואָס אונז ווייזט זיך אויס, אז ס'איז
 אזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין גאָרניט זיין...

נערווי (איטאליע), ז' חנוכה, התרע"א.

מיין בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעווינסקי

אונזער ערשטע בעקאנטשאפט מיט דעם אזוי פריה אָפּגע־
שטאַרבענעם לעווינסקי איז געווען, נאטירליך, א ליטערארישע,
און אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט א יאָהר צוואַנציג צוריק, אין
דער צייט פון מיין „יודישע פאָלקסביבליאָטהעק“. אויף די בלע־
טער פונ'ם „המליץ“ (עליו השלום) האָבען מיר זיך בעגעגענט,
ביידע אָנגעוואָפּענט מיט שטאָהלענע פּעדערען און מיט איין אַר־
סענאַל פון מליצות, און האָבען מלחמה געהאַלטען אויף עטליכע
נומערען „המליץ“, נישט געפאַלען, חלילה, און נישט אונטערגע־
געבען זיך איינער דעם אנדערען, און אָהן א טראָפּען בלוט — ווי
די אמת'ע גבורי ישראל.

דעם ערשטען פּלוצליכען סטראַטעגישען אָנפאַל האָט ער גע־
מאַכט אויף מיר. ער איז אַרויס מיט א „מאמר“: „סטייטש,
שלום-עליכם וויל אַפ'שמד'ען אַלע בעסטע העברעער, מאַכען זיי
פאַר זשאַרגאָניסטען! שלום-עליכם צאָהלט אין טאָג אַרײַן! צוואַנ־
ציג קאָפּיקעס א שורה זשאַרגאָן! שמע ישראל!!“ און גע'חתמ'עט
איז געווען: א. ל. לעווינסקי פון גאַרנאָסטאיעווקע.

בין איך אָבער אויך ניט קיין מלופים-קינד, האָב איך געגעבען
א נעם אַרויס מיינע מליצה'דיגע קוילען מיט מיינע העברעאישע
פיילען, איינגעטונקען (אין גיפּט? חלילה!) אין טינט און —
היידא מיט א „מאמר“ קעגען דעם לעווינסקי'ן פון גאַרנאָסטא־
יעווקע. פערשטעהט זיך, אז מעהר פון אַלע האָט בעקומען פון
מיר א פאַרציע גאַרנאָסטאיעווקע. ביי יעדען זאץ און ביי יעדער

איהם. נישט געווען דאס מאָל, וואָס ער זאָל זיין אין „מײן“ שטאָרט (אין קיעוו) און ניט זיין ביי מיר און ביי מיין גאנץ הויזגעזינד אַ ליעבער, אַ גוטער, אַ וואַרעמער גאָסט. איך קאָן ניט אָנווייזן פּינקטליך — ווען, פון וואָסער אַ מאָמענט, עס האָט זיך פּערבונדען אונזער גוטפריינדשאַפט. איך ווייס נאָר, אז דאָס איז געווען אַ ליעבשאַפט אַ לאַנגאַנענדיגע, איין אַלטע ליעבשאַפט! זיין געטריישאַפט צו מיר (און מסתמא דאָס זעלבע צו יעדען פון זיינע אינטימע פריינד) איז געווען כמעט אַ איבער-נאַטירליכע. איך וועל געוויס זיין אַ חוטא פאַר'ן רבונג-של-עולם, אויב איך וועל זאָגען, אז איך האָב אויף גאָט'ס וועלטעל מעהר שונאים ווי גוטע פריינד. אָבער אזא גוטען פריינד, ווי לעווינסקי, ווייס איך ניט, אויב איך האָב ווען געהאַט, און גאָט ווייסט, אויב איך וועל איהם האָבען. איך זאָל, למשל, וועלען זאָגען, אז לע-ווינסקי איז מיר געווען געטריי, ווי אַ ברודער, וואָלט דאָס געווען ניט נאָר באַנאַל — דאָס וואָלט זיין אַ בעלעדיגונג, אַ פּראָפּאָנאָציע פאַר'ן געשטאַרבענעם. און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס זעלבע, וואָס איהר הערט פון מיין מויל, קאָנט איהר הערען, ווי געזאָגט, פון יעדען איינציגען פון אונזער ענגען קרין, פון אונזער ליטע-ראַריש קלייזעל. אַ גוטען פריינד, זאָגט די וועלט, דערקענט מען אין אײן „עת-צרה“. מע בעדאַרף לייענען לעווינסקי'ס בריעף צו מיר קיין אויסלאַנד אינ'ם בעריהמטען יאָהר 1905, בעת איך האָב פּערלאָזט דאָס „פאַטערלאַנד“ און בין אוועק מיט'ן וואַנדערשטעקען קיין אַמעריקא.

„איך האָב צו אַמעריקא גאָר ניט, — אזוי אונגעפעהר שרייבט צו מיר לעווינסקי קיין לעמבערג — נאָר איך פּערגין ניט אַמעריקא „אונזער שלום-עליכם!“ „דו פאַהרסט אוועק פון אונז, — שרייבט ער ווייטער — נאָר געדענקען זאָלסט דו, — מאַלע וואָס סע מאַכט זיך — אז ס'איז דאָ אַ שטאָרט אַדעס, און דאָרטען האָסט דו פריינד, וואָס ליעבען דיך און וואָס וועלען דיך קיינמאָל לײַט פּערלאָזען!“... און זיין גרולה, זיין פריינד ביי מיין צוריק-

פראזע איז געווען מיט א ביטערער איראָניע: „הסופר מגאָרנאָ-סמאיעווקע“. מיר צו הילף איז ניד אונטערגעקומען נאָך א גבור פון די גבורי-ישראל און גענומען בויקערען דעם גאָרנאָסמאיעווקער אַנטיזשארנאָניסט פון הינטען און פון פאָרענט און פון אלע זייטען. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען גבור איז י. ח. רבניצקי. דער גאָרנאָ-סמאיעווקער קונדס, אפנים, האָט זיך אָבער ווינציג-וואָס איבער-געשראָקען פאַר אונז ביידען און האָט גענומען שניידען א „מאמר“ נאָך א „מאמר“, און אלע מאָל מיט מעהר פייער. און מערק-ווירדיג! וואָס שאַרפער דער דאָזיגער פייעריגער אַנטיזשארנאָ-ניסט איז אַרויסגעטראָטען קעגען אונז, מעהר היימישער איז ער אונז געוואָרען. עפּים האָבען מיר אלע געפיהלט, אז דער „שונא“ טראָגט אויף זיך א פּעל פון א טיגער און דאַרף זיין דערצו א גוט ברודערעל, „משלנו“...

און כך הוה. דאָס איבעריגע דאַרף איך גיט דערצעהלען. אלע ווייסען, וואָס פאַר א מין „שונא“, וואָס פאַר א מין „אַנטי“ א. 5. לעווינסקי איז געוועזען בכלל, ובפרט צו דער ליטעראַטור פונ'ם אידישען פאָלק, וועלכע איז איהם געווען נישט ווינציגער טייער ווי זיינע אייגענע קינדער. מיט א ברייט שמייכל איבער'ן בריי-טען פנים האָט ער מיך דאָס ערשטע מאָל בעגעגענט אין אָדעס. דאָס האָט בעדאַרפט צו זיין אונגעפעהר מיט א יאָהר צוועלף צוריק. איהם האָט מיר פאָרגעשטעלט, אויב איך האָב קיין טעות, דער „אבי אבות הגוטברודערלעך“, וואָס זיין נאָמען איז לובאַרסקי, נאָר מעהר בעקאַנט אונטער'ן נאָמען „אונזער אברהם אליהו“, וואָרום אברהם אליהו איז היימליכער אלס לובאַרסקי... דעמאָלט איז לעווינסקי שוין נישט מעהר געווען א לעווינסקי פון גאָרנאָ-סמאיעווקע, נאָר „א. 5. לעווינסקי“, „רבי קרוב“ — און אַך, וואָס מיר ביידע האָבען זיך אָנגעלאַכט, דערמאָנענדיג זיך אַן אונזער דועל אויף די בלעטער פונ'ם „המליץ“! עס האָט זיך מיר אויס-געדאַכט, אז מיר זענען מיט איהם בעקאַנט שוין פון מי יודע ווען, און עפּים א מאָרגע ונייבע וואַרעמקייט האָט זיך געפיהלט נעבען

קיין גערווי, קיין סאנטבלאזיען און קיין לוגאנאָ אַטעמען מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, וואָס גאָר אַ פאָטער צו אַ לעבען קראַנקען קינד איז פעהיג אזוי צו שרייבען. איטליכס בריוועל הויבט זיך אָן מיט אַ „חביבי יקירי!“ און לאָזט זיך אויס: „והעיקר כל העיקרים היה בריא, היה בריא וחזק! * גאָך גאָר ניט לאַנג, היינט מיגען ערב סוכות איז דאָס געווען, ווען דער מלאך־המות איז שוין געשטאַנען הינטער זיינע פלייצים, שרייבט ער צו מיר פאָלגענדעס (ווייל דאָס איז איינס פון זיינע לעצטע בריוולעך, אויב ניט דאָס לעצטע שבלעצטע, געב איך עס איבער דאָ כמעט אינגאנצען, ככתבו וכלשונו ממש):

„... ראשית כל ולפני כל: גמר חתימה טובה וכו'... אלא בחפצי אשר לגמר חתימה טובה עוד יוסיפו לך מלתא זוטרתי: שתזכה בגורל הגדול 200,000. חושב אנכי, אשר לגבי דקורשא בריך הוא, כמו להבדיל אצל בראַדצקי מיעהופיץ, אינו ולא כלום, ולגבי יהודי כמוך יהיה זה ענין. ומה דעתך? וזאת עוד, אשר באם יעלה הדבר בידי להיות בחוץ לארץ בחודש הבא, אשתדל להתראות עמך, אם רק תהיה עדיין בלוגאנאָ. ואנחנו, חביבי, חכינו ממך „מאומה“ לגליון של ראש־השנה או לכל הפחות לסוכות, ואתה, גולן, החשית. צרה עינך באדעסא שלנו. ומה יהיה גורל „גוטמאָרגנו“ אינני יודע; אפשר שיגוע בלא עתו מחסרון כים או מחסרון דם... ואתה מתרחק ממנו. וכאשר יבנה המקדש תצטרך להביא חטאת שמנה! והעיקר מה שבדעתי עכשיו לכתוב לך הוא בדבר „הפתגמים“ שלך. כמו שאתה רואה קבצתי לאחד אחד את כל הגלייכווערטלעך וסתם ווערטלעך שלך ובדעתי להדפיס אותם בחוברת אחת יפה מאד, עם הקדמה שלי או של אחד מאנשי שלומנו, הקדמה קצרה אבל מפורשת ומבוארת, ולמכור אותה במהיר נמוך מאד. ואתה, יקירי, נקבה שכרך, כמה שתמצא לנכון, באשר

* דער עיקר פון אלע עיקרים — זיי געזונד, זיי געזונד און שטארק.

קומען „אהיים“? דאָס האָט ער מיך אויסגעשריבען נאָך פון דער שווייץ קיין אָדעס אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד לטובת האַלמנא שטיינבערג מיט אַ גאנץ בינטעל שרייבערס. אַך! ווער עס האָט ניט געזעהען לעווינסקי'ן אין יענער צייט, דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. איך לאָז דאָס איבער פאַר מיינע קאָלעגען: ביאַליק, פּרוג, רבניצקי, שלום אַש און דער זיידע רב מענדעלי זאָל מאַרדך ימים זיין. זיי וועלען דאָס בעסער בעשרייבען. איך וויל ברענגען דאָ מעהר נישט אַז איין עפיוּדאָר.

דעם גאַנצען טאָג האָט מען לעווינסקי'ן אין ערגיץ נישט געקאָנט געפינען. אויסגעזוכט גאנץ אָדעס — ניטאָ לעווינסקי! וואו איז לעווינסקי? ער איז פערנומען מיט'ן קאָנצערט לטובת האַלמנא שטיינבערג. מיר, די אויבען אויסגערעכענטע, דארפֿען זיך אָבער זעהר נויטיג מיט איהם זעהען. איז געבליבען, מיר זאָלען זיך מטריח זיין צו איהם אַלע, בנערינו ובוקנינו, אויף דער דאָטשע. דאָכט זיך, אויפ'ן „פאָנטאַן“. געקומען אויפ'ן פאָנץ טאָן — אַ נעכטיגער טאָג. שוין באלד נאָכט — נישטאָ לעווינסקי! דאָס ווייב קלאָגט זיך; ער האָט נאָך בעראַרפֿט קומען צו וואַרעמעס. ערשט אַרום נאָך מעריב-צייט — ער איז דאָ. אַ מערטראָגענער, אַ פערטראַסקעטער, איין אויסגעמאַטערטער, אַ פערשוויצטער. אַלץ מיט'ן קאָנצערט געווען פער'עסק'ט: „פּראָ-גראַם... טאָלמאַטשאָוו... אווינאָוויצקי“... „גוט. האָסט עפּיס גע-געסען?“ „האָ? ניין, גאָר פאַרגעסען!“

ער האָט פערגעסען עסען! — אַ וואונדער אַביסעל, אַז אַזאַ מענש האַפֿט אַ אינפֿלוענצאַ און שטאַרבֿט אַוועק פֿלוצים אין מיטען דרינגען?

נאָך מעהר בולט קומט אַרויס ביי מיר לעווינסקי'ס פיזיאָ-נאָמיע אין זיינע פיעלע צעהנדליגער בריעף בשעת מיין קראַנק ווערען. זיינע העכסט פריינדליכע, דיהערענדיגע בריעף צו מיר

און דער עיקר, וואָס איך וויל דיר אַצינד שרייבען, איז וועגען דיינע „שפּריכווערטער“. * ווי דו זעהסט, האָב איך צונויפגעזאַמעלט איינס צו איינס אלע דיינע גלייכווערטלעך און גלאַט ווערטלעך, און איך האָב ברעה זיי לאָזען דרוקען אין אַ זעהר שענעם ביכעל, מיט אַ הקדמה פון מיר אָדער פון איינעם פון אונזערע לייט, אַ קורצע הקדמה, נאָר איין אויספיהרליכע, און פערקויפּען עס פאַר זעהר אַ נידעריגען פּרייז. און דו, מיין טהייערער, בעשטים דיין לוי, וויפּיעל דו וועסט געפינען פאַר נויטיג, וויל איך וויל דאָס אַוועקקויפּען, אויב ניט אויף אייביג, איז אויף צוואַנציג יאָהר (!?), אָדער אויף אַביסעל וועניגער פון דעם... אַט דאָס איז, מיין טייערער פּריינד, וואָס איך האָב געפונען פאַר נויטיג דיר צו שרייבען אַצינד. דאָס העפט גופא שיק איך דיר מאָרגען. און נייעס, מיין טייערער, איז ביי אונז נאָר וועניג...]

שפעטער מיט אַ טאָג צוויי־דריי האָב איך ערהאַלטען פון איהם דאָס העפטעל. אין דעם זעלבען טאָג האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אז לעוויןסקי איז געפעהרליך קראַנק. אויף מיין אָנפראַג־דעפּעשע: וואָס מאַכט לעוויןסקי? האָב איך בע־קומען פון מיינע פּריינד פון אַדעס אַ קורצע תשובה: דאָראַנאָי לעוויןסקי סקאַנטשאַלסאַ.

סך הכל דריי ווערטער, נאָר די דריי ווערטער האָבען צוגע־נומען דריי יאָהר פון מיינע נישט פיעלע יאָהרען, וואָס מיר איז נאָך געבליבען זיך נאָריש צו מאַכען אויף דער דאָזיגער נאָרישער וועלט...

ביים סוף פון מיינע פערביילויפּענדיגע רשימות נלוסט זיך

* א. 5. לעוויןסקי האט זיך אַ נעוויסע צייט אָפּגעגעבען מיט'ן צונויפ־זאַמעלען אלע שפּריכווערטער און גלייכווערטלעך פון שלום־עליכ'ס ווערס — סאי די אַריגינעלע, שלום־עליכ'דיגע, סאי די פאַלקס־ווערטלעך, וואָס שלום־עליכ'ס האט בעאַרבייט אויף זיין שטייגער — און האט דאָס געזאַלט אַרויסגעבען אין אַ בעזונדער ביכעל. — דאָס מאַנסקריפּט מיט די ווערטלעך געפינט זיך ביי שלום־עליכ'ס פאַמיליע צווישען שלום־עליכ'ס נאָכגעבליבענע שריפטען.

חפץ אנכי לקנות אותה, אם לא לצמיתות, אבל לעשרים שנה (!?) או פחות מעט... זהו, ידידי היקר, מה שמצאתי נחוץ לכתוב לך עתה. את המחברת גופא אנכי שולח לך מחר. וחדשות, יקירי, אצלנו רק מעט. רבניצקי איז נאך געל ווי געווען, ווערט אפילו אביסעלע גרויליך, אָבער נאך אלץ געל, און שוויינט. ביאליק איז נאך אלץ ביאליק, דאָס הייסט, ער שרייבט ווי נציגער שירים און לאכט פיעל, און דער „זיידע“ זיצט נאך אין ווילנא... וכו' בכל הברכות שלך

א. 5. לעווינסקי.

[פון די אַרױסגעבער: מיר גיבען דאָ פאַר די לעזער די איבערזעצונג פון דעם בריעף אויף אידיש: ערשטענס און פריהער פון אלץ — א גמר חתימה טובה... נאָר איך וויל, אז צו דעם „גמר חתימה טובה“ זאָל מען דיר צולעגען נאָך עפּיס אַ קלייניגקייט: דו זאָלסט אויסנעמען דאָס גרויסע געוויינט פון צוויי הונדערט טויזענד. איך מויל, אז ביי דעם אויבערשטען, ווי, להבדיל, ביי בראַדסקי, איז דאָס פון די קליינע זאכען; ביי אַזא אידען אָבער ווי דו וועט דאָס זיין אַ ענין. ווי מיינסט דו? און ווייטער — אויב מיר וועט זיך איינגעבען צו זיין נעכסטען מאָנאַט אין אויסלאַנד, וועל איך זיך סטאַרען צו זעהען מיט דיר, אויב דו וועסט נאָך דעמאָלט זיין אין לונאַנאָ. און מיר, מיין טייערער, האָבען ערוואַרט פון דיר „עפּיס“ פאַר'ן ראשי־שנה־נומער, אָדער, לכל הפחות, אויף סוכות, און דו, גולן, האָסט געשוויגען. דו פער גינסט ניט אונזער אַדעס. און וואָס וועט זיין מיט אונזער „גוט מאַרגען“* ווייס איך ניט. אפשר וועט ער אוועקשטאַרבען פאַר דער צייט פון געלד־מאַנגעל, אָדער פון בלוט־מאַנגעל... און דו דערווייטערסט זיך פון איהם. אז דער בית־המקדש וועט אויף געבויט ווערען, וועסט דו דאַרפֿען ברענגען אַ פעטען „קרבן־חטאת“!

* אַ טעגליכע צייטונג אין אַדעס, פון וועלכער דער פערשטאַרבענער לעווינסקי איז געווען דער רעדאַקטאָר־אויסגעבער.

מ. מ. ווארשאַווסקי און זיינע ליעדער

געשריבען אין יאָהרען 1914—1900.

מיר פאַרשטעלען אין זכרון לעווינסקי'ס פאַרטערט מיט קורצע שטריכען, ווייל איך שרייב דאָס זעהר בחפזונ'דיג און נאָך ליגענדיג דערצו: א גרויסער איד, א ברויטער, מיט ברויטע פלייצעס, מיט א ברייט שמייכל אויפ'ן ברויטען פנים און מיט ברויטע הענר, וואָס וואָלטען וועלען אַרומנעמען דאָס גאַנצע בינטעל אידישע שרייבערס מיט'ן גאַנצען אידישען פאָלק און אַריבערחאַפּען זיך אויף אַ וויילע קיין ארץ-ישראל — אינ'ם אידישען לאַנד — און דאָרטען געבען אַ לעב-אונטער, אָבער טאַקי וואָס לעבען הייסט, דהיינו: אַ גלעזעל כרמל-וויין, אַ גרויסען העברעאישען זשורנאַל, אַ גרויסע אידישע אַקאדעמיע, אַ שפּאַציער מיט אידישע מעכטער אויפ'ן הרהכרמל, און אַ פּאָהר אויף די אייגענע אידישע באַהנגען, אומערדום מיט אייגענע אידישע בופעטען, מיט אידישע קיאַסקען, וואו עס פערקויפט זיך כל ספרי מענדעלי מוכר ספרים מיט כל שירי ביאַליק — חי געלעבט, אָדנים סלאָוואָם!...

„אָדנים סלאָוואָם“ — דאָס איז געווען לעווינסקי'ס פלוג-וואָרט, מיט וועלכען ער פלעגט אויסלאָזען יעדען שמועס און מיט וועלכען עס גלויבט זיך מיר פערענדיגען אויך די דאָזיגע שורות.

נערווי (איטאַליע), ו' מרחשו, התרע"א.

די אַנמערקונגען איז דעם דאָזיגען אַרטיקל, ווי אויך די איבערזעצונג פונ'ם העברעאישען בריעה, זענען געמאַכט פון די אַרויסגעבער.

מ. מ. ווארשאָווסקי און זיינע ליעדער

א.

א פאַר ווערטער צו ווארשאָווסקי'ס ליעדער.

וואונדערבאר איז די געשיכטע פון אונזער פאָלק ישראל.
וואונדערליך איז אונזער אידישע ליטעראַטור. נאָר נאָך מעהר
וואונדערליך איז די ביאָגראַפיע פון אונזערע שרייבער, פאָעטען
און משוררים. אייגענטליך, איז ביי אונז, אידען, נישטאָ קיין
שרייבער, ווי ביי לייטען, דאָס הייסט, נישטאָ ביי אונז אַזעלכע,
וואָס זאָלען זיך אָפגעבען נאָר מיט שרייבעריי אַלליין; מע קאָן
זאָגען, אַז ביי אונז איז כמעט נישטאָ קיין איינציגער שרייבער,
וואָס זאָל לעבען פון דער פּען. ביי אונז שרייבט יעדער ווער עס
ווייל, ניט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן
ניט שרייבען, מחמת ער איז פערטראָגען גאָר אין עפּיס אַנדערש,
אין דאנות־פּרנסה, ער זוכט אַ שטיקעל ברויט... דעריבער וואָל־
גערען זיך ביי אונז אָפטמאָל טאַלאַנטען, וואָס געהען לאיבד, ווער־
רען פערפאַלען. מע בעדאַרף נישט מיינען פון דעסטוועגען, אַז
ביי אונז שרייבט מען חלילה ווינציגער, ווי ביי אַלע אַנדערע פעל־
קער; אדרבה, צווישען אידען געפינט איהר אַ סך, אַ סך אַזעלכע,
וואָס שרייבען און שרייבען און הערען ניט אויף צו שרייבען,
פּערגיסען טייכען טינט, פיהרען־איבער פאַפיער און פּענעס אומ־
ברחמנות, און דרוקען ביכער און ביכלעך איז די טויענדער. נאָר

אין זיי שפיענעלט זיך אָפּ, ווי אין אַ לויטער וואַסער, דאָס גאַנצע
לעבען פונ'ם אידישען פאָלק מיט אלע אידישע פריידען און ליידען,
אידישע צרות, דער אידישער דלות, אידישע טרערען... וואָר-
שאַווסקי'ס ליעדער זענען נישט נאָר קינות, קלאַגליעדער אליין;
אָרבעט, מעהרסטענטהייל פון זיי זענען דוקא פרייליכע, לעבעדיגע
ליעדער, וואָס אפילו אַז זיי הויבען זיך אָן טרויעריג, מיט איין
אומעטיגען מאַטיוו, לאָזען זיי זיך אָפטמאָל אויס מיט אַ גע-
לעכטער:

אַז מע צאָפט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מע מוטשעט מיך פאַמעליך,
לאַך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און געה. מיר גאָר אַ פרייליך!...

נאָר אַז אָך און וועה איז צום געלעכטער! אין דער גאַנצער
פרייליכקייט הערט זיך אַ געוויין, אין זיין געלעכטער הערט מען
טרערען... נאָר וואַרשאַווסקי'ס העלדען האָבען פיינט בעקלאַנגען
זיך:

ווי פאַר'ן עמוד
זינגען זיי תמיד...

זיי זענען, צום מיינסטען, טאַקי גרויסע אָרעמע לייט, נעבאָך
קבצנים, נאָר פרייליכע קבצנים:

חאַטש איך בין מיר אַרעם אידעל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
שמחת-תורה זינג איך אַ ליעדעל
און מאַך אַ גוטע כוסה אויך!...

זיי זענען, צום מיינסטען, גרויסע בעלי-בטחון, זיי גלויבען
אין גאָט און זענען מקבל באהבה אויף זיך אלע צרות, סאָי די
וואָס פונ'ם אויבערשטען, סאָי די וואָס פון מענשען, סאָי פון
פרעמדע, סאָי פון אייגענע... זעלטען חאַפט זיך אַרויס ביי איהם
אַ קלאַג, אַז:

נישט פון דעם מין שרייבער וויל איך רעדען אצינד. איך רעד פון די אמת'ע טאלאנטען, וואָס ליגען אין דער פערבאָרגעניש, וואָס יאָגען ניט אַרויסבעווייזען זיך אויף דער אידישער וועלט און וואָס מע בעדאָרף זיי זוכען און געפינען.

איינער פון די דאָזיגע טאלאנטען איז דער פערפאַסער פון „אידישע פאָלקס-ליעדער“, מ. מ. וואַרשאַווסקי. דאָס איז אַ נייער פאַרשויף, אַ גאָסט אין אונזער פאָלקסליטעראַטור, און פערדיענט, מע זאָל זאָגען איבער איהם און איבער זיינע ליעדער עטליכע ווערטער.

מ. מ. וואַרשאַווסקי איז, ווי דאָס רוב פון אונזערע שרייבער, אַ מענטש אַ פערנומענער (ער איז אַ יוריסט), וואָס האָט נישט קיין צייט אָפצוגעבען זיך מיט ליטעראַטור; נאָר אז ער האָט אַ פרייע מינוט, זינגט ער זיך אַ אידיש ליעדעל, זיין אייגענע אַרבייט, מיט אַ אידישער מעלאָדיע, וואָס ווערד ביי איהם בעשאַפּען אינאיינעם מיט די ווערטער. ער האָט נישט אין זינען געהאַט אַרויסגעבען זיינע אידישע ליעדער פאַר'ן פאָלק, און אַפילו אָנשרייבען זיי אויף פאַפיער, ביז עס האָט זיך געמאַכט, אז גאָר אומגעריכט, צוריק מיט אַ יאָהר דריי-פיער, האָבען אייניגע פון זיינע בעקאַנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט איהם זינגען און שפיעלען זיינע אידישע ליעדער — און מיר זענען אַלע געווען אַנטציקט. מיר האָבען דערהערט אַ ניי מין געזאַנג, מיר האָבען דערפיהלט אַ פריש מין געשמאַק, אַ בעזונדער מין זיסקייט, סאַי אין די ווערטער, סאַי אין דער מעלאָדיע, און מיר האָבען זיך צוגעזעצט צו איהם, ער זאָל זיי אַרויפשרייבען אויף פאַפיער. — און פון יענער צייט אָן קאָן מען שוין הערען וואַרשאַווסקי'ס ליעדער זינגען אין אַ סך אידישע הייזער דאָ אין קיעוו, און אויך אין אַנדערע שטעט, וואָס אין אונזער געגענד. מע זאָל פערשמעהן אַקוראַט וואַרשאַווסקי'ס ליעדער, מוז מען זיי הערען זינגען, וואָרום דאָס זענען נישט גלאַט אזוי שירים, וואָס גראַמען זיך — שטראַס-גראַס; דאָס זענען ליעדער, אין ליעדער פאַר'ן פאָלק; דאָס זענען אַזעלכע ליעדער, וואָס

די הענד שוין אויפגעבונדען,
צעבראכען ליגט די קייט...
דער גלות איז פערשוואונדען,
פערשוואונדען צער און לייד!...

וויבאלד אזוי, איז ער דאך גערעכט, אז ער זינגט:

וואָס זשע דאַרף מען, ברידער, אומעטיג זיין?
ס'איז ציין עבירה, כלעבען, א גרויסע —
אמערה, טראַגט אַריין ציין עמער וויין,
לאַמיר מאַכען בעסער אַ כוסה! —
זיך מוטשען און זינגען ליעדער,
פליעסקעט, פליעסקעט, ברידער!...

וואָס נאָך פאַר אַ סוד ליגט אין ווארשאַווסקי'ס ליעדער? —
וואָס זיי זענען פּראָסט און עכט אידיש, נישט גע'מלאַכט'ט — און
דאָס איז אמת'ע פּאַזעזיע. וועמען פון אונז איז נישט בעקאַנט
דאָס בילד פונ'ם אידישען חדר:

אויפ'ן פריפעטשיק ברענט אַ פייערעל
און אין שטוב איז היום,
און דער רבי לעהרענט קליינע קינדערלעך
דעם אַלף-בית...

אָדער ווי געפעלען אייך, אַשטייגער, „שרה און רבקה“, די
צוויי שוועסטער פון „ראַחמעסמרווקע“? און דאָס בריוועל פון
אַמעריקא, וואָס אַ זוהן שרייבט צו זיין מאַמע און גיט איהר אַפּ
אַ גרוס פון יעדען בעזונדער: פון לאַה'ניון און פון דבורה'לען,
וואָס ווייזט מיט'ן גרויסען פינגער אויף דער באַבעניו'ס פאַטרעם:

און מיין שענער יונג מיין סאַני
אַרבייט, גאַלדענע האַט ער הענט!
משה'לע זאָגט שוין „מודה אַני“,
רחל'ען וואַלסט דו נים דערקענט...

ביי יעדען איז א יום-טוב דאס שטיקעלע לעבען —
ביי מיר איז דאס לעבען שווארץ ווי די ערד...

זעלטען-זעלטען האפט זיך ארויס ביי איהם א געוויין: „עס
זינגט זיך ניט, עס זינגט זיך ניט!“... פערקעהרט, ביי יעדען
אומגליק, ביי יעדער צרה שלא תבוא, פערענטפערט ער דעם רבונר
של-עולם און זאגט דעם געוויסען „גם זו למוכה“:

איך בין קראנק, איך שפיי מיט בלום,
אין בקור-חולים נעמט מען מיד ניט...
איך שטארב, איך געהאויס, ווי א לעכט, —
שאל! ברידער, גאט איז גערעכט...

ער רעדט זיך אויס דאס הארץ, אז אמאל, ניט היינט געדאכט,
איז געווען א סך — א סך ערגער, און ער טראגט נישט קיין שנאה,
קיין פערדראס אויף זיינע שונאים; אדרבה, ער וואלט מרינקען
מיט זיי „ברודערשאפט“:

מהייערע מלכה,
געזונד זאלסט דו זיין!
פאר וועמען זאל איך מרינקען
דעם דאזיגען וויין? —

— — — — —
איך וואלט מרינקען פאר מיינע שונאים,
נאר זאג זיי ניט אויס!
— — — — —

ווארשאוסקי'ס העלד איז א גרויסער מאמין, און האַמט די
נאכט איז לאנג, האַמט די נאכט איז פינסטער, גלויבט ער פון
דעסמוועגען, אז אַט-אַט געהט-אויף די זון אין ציון; ער זעהט
איהר שיין פון דער ווייטען, ער הערט הימעלשע געזאנגען פון
פייגעל, וואָס פליהען דאָ און דאָרט:

ב.

די געשיכטע פון ווארשאַווסק'ס ליעדער.

(צו דער צווייטער אויפלאגע).

דאָס איז געווען מיט אַ יאָהר פיערצעהן־פופצעהן צוריק.
אין אַ געשפרעך מיט אַ געשוואוירענעם אַדוואָקאַט אין קיעוו
(מ. מ—ר) דערצעהלט מיר דער דאָזיגער אַדוואָקאַט אַ מעשה, אַז
יענע וואָך איז ער געפאָהרען מיט זיינעם אַ קאָלעגאַ, אויך אַ גער-
שוואוירענער אַדוואָקאַט, מ. מ. ווארשאַווסקי, פון קיעוו קיין וואַ-
סילקאָוו אין געריכט אַרײַן, האָט איהם אָט דער ווארשאַווסקי
דעם גאַנצען וועג געזונגען אירישע ליעדלעך אין „זשאַרגאָן“, נאָר
אַזעלכע, וואָס צעגעהען זיך ממש אין אַלע איברים. בעזונדער איז
איהם פערבליבען אין טעם אַ ליעדעל, וואָס הויבט זיך אַן מיט די
ווערטער:

„אוי, מאַכט חאַנצי בולקעס!
אוי, באַקט זי בייגעל!“...

— וועמענ'ס ליעדלעך זענען דאָס? וואו קריגט מען זיי און
וואו זענען זיי געדרוקט?
— זיינע אייגענע ליעדלעך, אין ערגיץ ניט געדרוקט. ער
אַלײַן מאַכט די ליעדער, ער אַלײַן בעשאַפט די מוזיק צו זיי און
ער אַלײַן זינגט זיי — אַלסדינג אַלײַן.
— סמױטש, וואָס־זשע שווייגט איהר? גיט איהם אַהערצוצו,
אַט דעם פויגעל!
און ס'איז געבליבען, אַז אין אַ פרייען טאָג ברענגט ער מיר
איהם צו פיהרען.

אַט אַזוי זינגען זיך אידישע, באמת אידישע פאָלקסליעדער! אויך די שפראך פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער איז די אמת'ע פאָלקס-שפראך, אַ פראָסטע אידישע קאפאָטע, נישט געקינצעלט, נישט פערדייטשערט. פונקט אַזוי ווי מע רעדט ביי אונז אין אונזער געגענד. * איך בין רעכט איבערצייגט, אַז עס וועט גאָר נישט לאַנג גערויערען און וואַרשאַווסקי'ס „אידישע פאָלקסליעדער“ ווע-לען ווערען ביי אונז באמת פאָלקסליעדער, וואָס מע וועט זיי קאָנען הערען זינגען אומערום, אין יעדער אידישער שטוב, דאָרט וואו מע הערט נאָך אַמאָל אַ אידיש וואָרט, דאָרט וואו מע שעמט זיך נישט מיט אונזער אַרעמער אידישער פאָלקסשפראך, וואָס מע רופט זי „זשאַרגאָן“...

אוינווארט 1900, קיעוו.

* מיר בעטען ביי די, וואָס די אויסשפראך איז ביי זיי אַ ליטווישע, זיי זאָלען מוחל זיין וואַרשאַווסקי'ן די גראַמען: „וואונדער — קינדער, מוטער — ביטער, בלוט — ניט, צו — פריה, זיס — פוס“, וכדומה אַזעלכע פערזענ, וואָס פאר'ן ליטווישען לעזער קומען זיי אויס פריקער. דערפאר זענען מיר מוחל די ליטווישע שרייבער זייערע גראַמען: „שונאים — פנים“, ווייל „פנים“ ליענט זיך ביי זיי ווי ביי אונז „שונאים“, אַדער די גראַמען: „אויך — ניד“, ווייל „אויך“ ליענט זיך ביי זיי „עד“ און „ניד“ — „נעד“... אויך די מאַס פון די פערזענ איז ביי וואַרשאַווסקי'ן נישט אויסגעהאַלטען אומערום גלייך, ווייל ער געהט מיט דעם גאַנצן, אַז אין ליעדער איז נישט די מאַס דער עיקר; ער בויעט זיינע ליעדער אויף דער אַרט, ווי עס האָט געשריבען גאלדפאָדען, וועלכען ער שעצט גאַנץ הויך אַלס פאָלקסדיכטער און האַלט זיין שרייבען פאַר אַ מוסטער ביי'ם צוגיפלעגען פאָלקסליעדער אין זשאַרגאָן.

אפילו אויף די געדאַנקען נישט געקומען. מע קאָן זיך דעריבער פאַרשטעלען, מיט וואָס פאַר אַ נייגעריגקייט איך האָב אַרויסגע-קוקט אויף ווארשאַווסקי'ן מיט זיינע ליעדלעך.

די עטליכע טעג זענען אַריבער — מע האָט מיר געבראַכט דעם פּוינעל.

אַ מענש פון אַריבער פּופּציג, קורצען וואוכס מיט קורצזיכ-טיגע, נאָר שמייכלענדיגע און אַ סך רעדענדיגע אויגען, גוט געפאַסט, איין אָפּגעטראָגען רעקעל מיט אַ ביסעל אויסגעריבענע עלענ-בויגענס, איין אַלטגעזעסענער שניפּס, אַ גיך גענגעל, אַ שען קול און אַ שטאַרק הילכייגער געלעכטער — אָט דאָס איז ווארשאַווסקי'ס פאַרטערט.

דער גאָסט האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען, זיך אוועק-געזעצט צום פאַרטעפיאָן און גענומען זינגען און זיך אליין אַקאָמ-פּאַנירען זיינע שענע ליעדער מיט אזוי פיעל הומאָר און געפיהל און מיט אזאָ שענער, האַרציגער שטימע, אז איך האָב איהם פשוט אַרומגעחאַפט קושען:

— גולן! פאַר וואָס לאָזט איהר ניט אָפּדרוקען די דאָזיגע ליעדער? ווען איך זאָל ניט וויסען, אז דאָס זענען אייערע אייגענע, וואָלט איך געמעגט שווערען, אז איך האָב זיי אַמאָל געהערט זינגען פון מיין מאמע!

אזוי פיעל פאָלקסטהייליכקייט האָט זיך געפונען אין די ווער-טער און אזוי פיעל פראָסטקייט אין זייערע מעלאָדיעס!

דער געדאַנק פון לאָזען דרוקען די ליעדער איז אָבער געווען פון ווארשאַווסקי'ן אזוי ווייט, אז ער האָט גאָרניט געוואָלט הערען דערפון. און דערצו האָט ער זיך מיר מודה געווען, אז האָטש ער האָט אַמאָל געשמודיערט אין דער ראַבינער-שולע (אין זשיטאָמיר). האָט ער אידישקייט געלערענט אזוי ווינציג און פערגעסען אזוי

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר געווען בעקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז געווען אַ געשוואַוירענער אַדוואָקאַט, אַ טיפּ פון יענעם מין געשוואַוירענע אַדוואָקאַטען, וואָס האַפּען ניט קיין שטערען, קנאַקען ניט, לאָזען זיך ניט הערען אויף דער וועלט, זיצען זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקען לאַנג-לאַנג אַרויס אויף אַ קליענט, נאָר אז דער קליענט איז געקומען, איז ער שוין זיכער, אז ער האָט געטראָפּען ניט צו קיין אַדוואָקאַט, וואָס קוקט איהם אין דער האַנד אַריין און שאַצט איהם די קעשענע, נאָר צו אַ פריינד, צו אַ ברודער, וואָס וועט איהם אויסהערען ווי אַ פריינד און בעהאַנדלען ווי אַ ברודער.

פערשטעהט זיך, אז אַזעלכע מענשען פלאַגען זיך זייער נאָנץ לעבען, פיהרען אַ ביטערע מלחמה, קומען קוויטקוים אויס מיט'ן שטיקעל ברויט און ווערען געעלטערט פאַר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקי'ן איז דאָס אָבער געווען שווער צו דער-קענען. דאָס איז געווען אַ פאַרשוין אַ לעבעדיגער, איין אמת'ער כתרליק — איין אַרעמס און אַ פרייליכס, און צווישען חברה געשוואַוירענע אַדוואָקאַטען — די נשמה. קיין אָבענד, קיין יום-טוב, קיין קערמעשעל איז זיך ניט בעגאַנגען אָהן מאַרק מאַרקאָ-וויטשען. וואָרום מאַרק מאַרקאָוויטש וואַרשאַווסקי האָט געהאַט אַ בעזונדערען טאַלאַנט אויף צו פרייליך מאַכען דעם עולם מיט זיינע אויסגעצייכענטע הומאָריסטישע עקספּראָממען אין ריימען, וואָס ער האָט אייך געקאַנט, ווען איהר ווילט, צוטראַכטען צו יעדען איינציגען נאָמען, און מיט דער בעסטער כאַראַקטעריסטיק אָפּשילדערען אייך אַ מענשען אין דריי-פיער ווערטער.

קופּערגיס מיט זיינע גלענצענדע רעדעס און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראָממען-קופּלעטען האָבען גע'ש'מ'ט אין שטאָדט, און ביידע זענען געווען געליעבט אין אַלע אינטעליגענטישע קרייזען פון קיעווער ראיאָן. נאָר אז דער זעלביגער וואַרשאַווסקי קאָן אויך אידישע ליעדלעך מאַכען אין „זשאַרגאָן“ — דאָס איז מיר

האָבען שוין בעצייטענס, אויף קרעדיט, געשענקט אַ שמייכל, אין ס'איז אַרויס אויף דער סצענע כתרילעוועקע, און דער עולם האָט זיך געפיהלט גאנץ יום-טוב'דיג.

נאָך דער אמת'ער יום-טוב האָט זיך אָנגעהויבען ערשט דער מאָלט, אז ווארשאַווסקי האָט זיך אוועקגעזעצט ביי'ם ראַיאַל. באַלד נאָך די ערשטע צוויי־דריי לייערער האָבען אָנגעהויבען פליהען בעשטעלונגען פון אַלע זייטען, ווי פון געבעטענע בעלי־בתים אויף אַ חתונה:

- „טייערע מאמע“!
- „א גוט מאַרגען, יענקעלע“!
- „תנחום דער טרובאַטש“!
- „די מיזינקע“! „די מיזינקע“!
- „שמחת־תורה“! „שמחת־תורה“!

און דער גוטער ווארשאַווסקי, וואָס האָט ניט געוואוסט וואָס הייסט אָפּוואַגען, אז יענער וויל, האָט אויסגעהערט אַלע בעלי־בתים און מיט פּערגעניגען געגעבען יעדען בעל־הבית, וואָס ער פערלאַנגט, נעבאָך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואָלט איהם גע־צאָהלט דערפאַר מי יודע וויפיעל!

נישט איין מאָל, געהענדיג פון די אסיפות ביינאַכט צירפּוס (אויף צו בעשטעלען פאַר די אומזיסטע „אַרטיסטען“ אַ פאיעטאָן — דערויף איז קיינער ניט געפאלען), האָט ער מיר מיט זיין הילכיגען גוטמוטהיגען געלעכטער איבערגעגעבען און בעוויזען, אז דאָס העמד איז אויף איהם „פיטש־נאָס“.

— האָטש אויסצורדענען, אַ רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַריין, האַת־אַתּא!

נאָך אַט איז געקומען די צייט, ער זאָל שוין אַמאָל דערלעבען נחת אויף. עס איז אַרויס מיט גאָט'ס הילף דער באַנד מיט לייערער (לערך מיט אַ יאָהר צעהן צוריק), געדרוקט אין קיעוו

פיעל, אז ס'איז איהם שווער אפילו אָנצושרייבען זיינע לייערער. אויף פאפיער.

קענען דעם האָט זיך אָבער געפונען א מיטעל — און מיר האָבען איהם גענומען אטאקירען פון אלע זייטען אזוי לאנג, ביז מע האָט ביי איהם גע'פועל'ט, ער זאָל מיר דיקטירען דעם טעקסט, און פאר א מוזיקער — די נאָטען, און דער ערשטער באַנד וואָר-שאַווסקי'ס לייערער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרען, און מע האָט זיך גענומען זיי ארויסגעבען על חשבון החברה פון קיעוו. יענע צייט איז געווען די צייט פון „ציוניזם“: ציוניסטישע אָבענדען, פערזאמלונגען און דיסקוסיעס. און אזוי ווי די פער-זאמלונגען זענען בעשטאנען פון סאַמע הייסע דעבאַטען און טרור-קענע — אָפטמאָל אביסעל צו טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטאַרק גענויטיגט אין א פערבייסעכטס, אין א מין קאָמפּאַט — „פאור לאַ באָן באַוש“, ווי דער פראַנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאָזיגער קאָמפּאַט איז געווען די ערשטע צייט שלום-עליכם'ס „מעשיות“, און דערנאָך איז צוגעקומען אויף וואַרשאַווי סקי'ס לייערער.

ס'איז כמעט ניט אַוועקגעגאנגען איין אָבענד, איין ציוניס-טישע פערזאמלונג, מע זאָל אונז ניט שלעפּען פון „קרעשטשאַטיק“ אויף „פאָדאָל“ און פון „פאָדאָל“ אויף „קרעשטשאַטיק“. איך האָב געמוזט עפּים פאַרלייענען, און וואַרשאַווסקי האָט געמוזט עפּים זינגען — און ניט „עפּים“ זינגען, נאָר טאַקי א סך זינגען! אלסדינג, וויפיעל ער האָט פערמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, גאָר אַהן א שום תירוץ, — האָטש נישט מיין לייענען, נישט וואָר-שאַווסקי'ס געזאָגט האָבען זיך אָנגעקעהרט מיט'ן ציוניזם. ס'איז שוין אָבער געוואָרען אזא ריזילות — פערפאַלען! אָנגערעדט זיך ווי די פויקען און אָנגעגעסען זיך מיט דעבאַטען, האָט מען אַוועק-געשטעלט א טישעל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אַוועקגעזעצט שלום-עליכם'ען אויבענאָן, און די ערנסטע פער'עסק'טע פנימ'ער

און מע האָט געמאַכט אַ כּוּסח, און מע האָט געהויבען אַ מאַס, און מע האָט גערעדט אַ רעדעניש, און מע האָט געלויבט יעצט מחבר אין מאָג אַרײַן, געבענשט איהם מיט'ן נאָמען: „דער אירי-שער בערענזשע“, און מע האָט געהאַפּט אַ רסוד'על מיט'ן בעל-היובל און מיט'ן בעל-הבית, און מע האָט געטאַנצט און מע האָט געזונגען — חי-געלעבט!

ווי נאָך ס'איז אויסגערקויפט געוואָרען דאָס ביכעל, איז דער נאָמען פון וואַרשאווסקי'ס ליעדער גיך געוואָרען מפורסם נישט נאָך אין קיעוו און אַרום קיעוו, נאָך ווייט-ווייט איבער'ן גאַנצען לאַנד איז כּמעט נישט געווען די אירישע שטוב, וואו מע זאָל ניט וויסען צו זינגען דעם „אַל-חַי-בית“. און דער קול, אז דער פער-פאַסער אַלײַן זינגט זיינע ליעדער פאַר'ן עולם אין קיעוו, האָט דערגרייכט אויף אין אַנדערע שטעט, און מיר האָבען ביידע אַג-געהויבען בעקומען זעהר פריינדליכע איינלאַדונגען פון אַ סך גרויסע און קליינע שטעט, מיר זאָלען קומען לוסטיג מאַכען דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות“, וואַרשאווסקי מיט זיינע „ליעדלעך“... אז דאָס לעבען איז ליכט, איז די וועלט הפקר!

דאָס איז געווען די גליקליכסטע צייט, קאָן מען זאָגען, דער סאַמע פרייהלינג פון וואַרשאווסקי'ס לעבען. איך געדענק אזוי ווי היינט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאַכט פון אונזער ער-שטען טורנע איבער'ן לאַנד.

— צו למ"ד אלפים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיגען געלעכטער. — צו למ"ד אלפים דאַרף אונז איבערבלייבען דינע, אַ רוח אין זייער פאָטער און מוטער אַרײַן!

— און דערנאָך וועלען מיר אַריבערשווימען דעם ים — האָט ער גענומען פאַנטאַזיערען ווייטער — און מאַכען אַ ריזע איבער אַמעריקא, און דאָרטען וועלען מיר איבערקעהרען די וועלט!...

נאָך דער וועלט איז, אַפּנים, בעשערט געווען, זי זאָל ניט איבערגעקעהרט ווערען. וואָרום פון אונזער גאַנצער נסיעה און

בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען. און מחמת די ליעדער זענען שוין געווען בעקאנט פון א סך פריהער, האָט מען די ערשטע טויזענד ביכלעך צעחאפט ווי מצה-וואסער, נישט איבערגעלאָזט אפילו אויף אַ הפואה.

מאָהלט אייך, קיין גרויסע גליקען האָט דער מחבר ביי דעם געשעפט נישט געקאָנט מאַכען. ער איז געווען גליקליך, וואָס זיינע פריינד האָבען געדעקט די קאָסטען. אַ בעלז אויף אַרויסצוגעבען די צווייטע אויפלאַגע האָט זיך עפּים נישט געפונען. אַ קונה, וואָס זאָל בעצאָהלען דערפאַר דעם „מחבר“ עטליכע הונדערטער במזומן — אוראי נישט (פאַר זשאַרגאַנישע ליעדלעך מוזמן געלד?). אַליין אַרויסגעבען דאָס ביכעל — האָט וואַרשאַווסקי נישט פערמאָגט קיינמאָל אַזאַ גרויסען קאָפיטאַל. סײַדען מיט דער צייט, אַז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען? ... נאָט, אַז ער וויל, קאָן ער! ... דערפאַר האָט ער אָבער געהאַט כבוד — אַ יוביליי!

איך מאַך נישט קיין שפּאַס: מיר האָבען איהם געפראַוועט אַ יוביליי.

אַזוי האָט דאָס טאַקי געהייסען: „דער אַנדערהאַלבען-יאָהר-דינער יובל פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער“.

דאָס האָט בעדאַרפט הייסען: אַזוי ווי אַנדערהאַלבען יאָהר האָבען זיך וואַרשאַווסקי'ס ליעדער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען געדרוקט און זענען מיט גאָט'ס הילף אין אַ נומער שעה אַרויס פון דרוק — איז אַ גוט יום-טוב אייך, אידען!

דעם יובל האָט מען „געפּייערט“ טאַקי ביי מיר אין שטוב. פורים איז דאָס געווען (אויב איך האָב קיין מעות נישט), נאָך דער סעודה.

אַ יום-טוב איז דאָס געווען דוקא אַ פּריליכער, מיט טאָסטען און מיט רעדעס.

סאַמע אין מיטען יום-טוב האָבען זיך אַריינגעריסען אַ בינטעל קיעווער סטודענטען, יונגע לייט וואַרעמע, היציגע, איריש בלוט,

רובעל א יאָהר געהאַלט, מיט אַ דירה, מיט אַלעם גרייטען, מיט אַ פּאַיעמאַן און מיט פּערד — אז מע שמועסט פון כל טוב!
וואָס טהוט גאָט? זאָגט ער, אז אָנשטענדיגע און עהרליכע לייט דאַרף ער אַליין האָבען. און ווארשאַווסקי לעגט זיך אַוועק, מוטשעט זיך פריהער אָפּ העכער אַ יאָהר אין אונמעגשליכע ליידען — און דער אידישער בעראַנזשע שטאַרבט אַוועק עלענד און פּערגעסען פון דער גאַנצער וועלט און לאָזט איבער אַ פאַמיליע אָהן שום מיטלען צום לעבען.

ווארשאַווסקי איז געשטאַרבן, און זיינע ליעדער האָבען אָנגעהויבען ווערען וואָס ווייטער אַלץ מעהר פאַפּולער אין'ם אידישען פּאָלק, ביי אונז, אין דער „טשערטא“, און אויף ווייט-ווייט. הינטער דער „טשערטא“. נישט נאָר ביי אונז, נאָר אין אויסלאַנד, אין אַמעריקא און נאָך ווייטער פון אַמריקא אויף. אויף אַלע אידישע קאָנצערטען טרעטען-דאָרויס קינסטלער, וואָס זינגען אויסגעצייכענט ווארשאַווסקי'ס ליעדער, נאָר דער אַנטיק דערביי איז, וואָס ביי די ליעדער און אויף די אַפישען ווערד זעהר זעלטען (כמעט קיינמאָל ניט) דערמאָנט דער גאָמען וואַרשאַווסקי.

נאָך מעהר: נישט לאַנג איז מיינער אַ חבר, אַ אידישער שרייבער פון וואַרשאַ, געווען אין אַרעס אויף אַ אידישען קאָנגרעס און איז נתפּעל געוואָרען, ווי אזוי איי אַרטיסטין האָט געזונגען אַ אידיש „פּאָלקסליעד“:

שטאַרקער! שטאַרקער!
רייסט די סטרוגעס, רייסט אויף צוויי —
די מיינקע אויסגעגעבען!

ביי דעם אידישען שרייבער איז ווארשאַווסקי'ס ליעד אַ „פּאָלקסליעד“. און דער גאָמען ווארשאַווסקי איז ניט דערמאָנט ביי איהם!

נאָך אלע איינלאָדונגען זענען מיר דערוויילע געווען נאָר אין צוויי סאַמע נאָהענטע שטעט: אין ביעלאָצערקאָוו און באַרדיטשעוו — און וועהר־וועה, וואָס ס'האָט זיך געטהאָן! עס האָבען געשוויצט די ווענד! עס האָט געקאַפּעט פון דער סטעליע! א דערשטיקעניש!

אמת, צו למ"ד אלפים איז נאָך געווען גענוג ווייט („למד" איז געווען, נאָר די „אלפים" האָבען געפעהלט). מיר האָבען אָבער געהאַט פאַר זיך א גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פאַר אונז איין אָבענד אין יעקאַטערינאָסלאָוו, און פון דאָרטען האָבען מיר בעדאַרפט פערפאַהרען קיין אַדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס'האָט זיך געטראָפּען אַ מעשה:

געקומען קיין יעקאַטערינאָסלאָוו, האָב איך געפונען א דעפּעש בסך־הכל פון דריי ווערטער:

„וואַרשאַווסקי געפעהרליך קראַנק..."

און ווען מרעפּט זיך אזא זאַך? וועט איהר האָרען, ס'איז כדאי צו וויסען.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאַווסקי געבאָך געראַנגעלט מיט'ן דלות, ווי איין אמת'ער העלד, חלילה נישט אַרויסגעוויזען קיינעם, אז ער און זיין פאַמיליע (א ווייב און א מאָכטער) ליידען נויט. נאָר נאָך אויף דער עלטער, שוין צו עטליכע און פופציג יאָהר, געפּעלט עפּים איין אייזען־קאָמפּאַניע פון דאָנער באַססין, חלילה נישט קיין אירען, נאָר בעלגיער, כריסטען, מע זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאַנטאָר, אין יעקאַטערינאָסלאָווער גובערניע, אלס פּראָקוריסט, איין אָנשטענדיגען, איין אָרענטליכען יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין א איד. און וואו קאָן מען קריגען א מעהר אָנשטענדיגען און מעהר אָרענטליכען מאַן, ווי מ. מ. וואַרשאַווסקי?

אין אַזוי איז אונזער וואַרשאַווסקי פּלוצים מיט א מאָל נתנדל געוואָרען, בעקומען א שטעלע פון שענע עטליכע מיוזענד.

א וואך מיט י. ל. פריץ

געשריבען אין יאָהר 1915.

ווער ווייסט? אפשר איז דאָס אַ מעלה? אפשר איז דאָס אַ אידעאל, וואָס יעדער פערפאַסער מעג זיך ווינשען אזא פאַפּולאַר-ריטעט צו דערגרייכען?

מע זאָגט, אז דאָס ליעד „לאָרעלי“, וואָס אלע קענען, ווייסען ניט אלע, אז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאָמען פון יענעם פראַנצויז, וואָס האָט בעשאַפּען די „מאַרסעליעזאַ“, ווייסט אודאי איינער פון טויזענד, אָדער פון צעהנטויזענד, אז ער איז רושע דע-ליי.

אָדער אַ סך ציוניסטען ווייסען נפתלי הערץ אימבער, דעם, וואָס האָט געמאַכט דעם „עוד לאַ אברה תקותנו“?

יבעת איך האָב געשריבען מײן קדמה צו דער ערשטער אויפֿ-לאַגע פון וואַרשאַווסקי'ס ליעדער, האָט זיך מיר פּערוואָלט זאָגען נביאות, אז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און וואַרשאַווסקי'ס ליעדער וועלען ווערען עכטע פּאָלקס-מאַטיווען, געזונגען פון פּאָלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוואוסט, אז מײן נביאות וועט גרייכען אזוי ווייט, אז די דאָזיגע ליעדער וועלען ווערען אזוי פּאָלקסטהימליך, אז זיי וועלען טאקי קענען אלע, לאַנגלאַנג, כל זמן עס וועט גע-זונגען ווערען אַ אידיש ליעד, נאָר דעם פערפאַסער וועלען ניט אלע קענען, און דער נאָמען וואַרשאַווסקי וועט פּערגעסען ווערען, גלייך ווי ס'איז נאָר קיינמאָל אויף דער וועלט קיין וואַרשאַווסקי ניט געוועזען...

א וואָך מיט י. ל. פּרץ

פאַראַיאָהרען פסח איז דאָס געוועזען.

נאָך אַ שווערער שלאַפּקייט און נאָך אַ לאַנגער קוראַציע אין די וואַרעמע לענדער, בין איך געקומען קיין וואַרשא. אַ סך פּריינד און גוטע פּריינד האָבען מיך אָפּגעוואַרט אויפ'ן באַהנהויף, און צווישען אלע פּרץ און דינעזאָהן.

ווער עס האָט געקענט פּרצ'ען, האָט זיך גאָרנישט געקענט פאַרשטעלען פּרצ'ען אָהן דינעזאָהנ'ען. אַ ריהרענדע חבר'שאַפט! אַ מאַדנע ליעבשאַפט! און ניט פון נעכטען איז דאָס געווען, און ניט פון פאַראַיאָהרען. נאָך מיט אַכט און צוואַנציג יאָהר צוריק, אז איך האָב געהאַלטען ביי אַרויסגעבען מיין ערשטעס יאָהרבוך „די אידישע פּאָלקסביבליאָטהעק“ און פּרץ האָט מיר צוגעשיקט קיין קיעוו זיין באַלאַדע „מאָניש“, איז תיכף נאָך פּרצ'עס בריעף אָנגעלאָפּען אַ בריוועל פון וואַרשא, פון דינעזאָהן, וואו ער פּרעגט זיך נאָך אויף דעם „אויפּגעהערדען שטערן“, און אז איך האָב איהם געענטפערט, אז איך בין פון דער באַלאַדע ענטציקט און אז דער אויטאָר שיינט צו זיין אַ גרויסער טאַלאַנט, איז קיין מעהר גליקליכער פון דעם דינעזאָהן אויף דער וועלט מיט געווען. ער, דינעזאָהן, מיט פּרץ, האָט מיר שוין צוגעשיקט נאָכדעם אַ גאַנצע „טעטראַד“ מיט קליינע ערצעהלונגען פון י. ל. פּרץ, פון וועלכע ס'איז גרינג געווען אויסצוקלויבען און אָפּצודרוקען אַזעלכע זאַכען, ווי דער „העלעמער מלמד“, „ווענוס און שולמית“ און דעסגלייכען. פון דעמאָלט אָן און ווייטער איז אַלץ, וואָס פּרץ האָט אַרויסגע- וואַרפּען (איך וועל שפּעטער זאָגען פאַר וואָס איך בענוץ דאָס וואָרט „אַרויסגעוואַרפּען“), איז דאָס געגאַנגען דורך דינעזאָהנ'ס הענד. אז דינעזאָהן איז געווען זיין ביזנעס-סעקרעטער, ווי עס הייסט ביי אַיך, אָדער פינאַנץ-מיניסטער, ווי מיר האָבען איהם, בדרך

זאָל איך דיר אָבער שרייבען? איך לעז אַלץ וואָס דו שרייבסט, אפילו וועגען אונזער בעקאנטען פ... איך לעז און בעוואונדער... און וואָלט זעהר געוואָלט, דו זאָלסט געזונד ווערען. זיי געזונד! דין, י. ל. פּרץ."

"וואָס זאָגט איהר, אפשר ניט א גבורה פון א אידען? גאנצע זעכס א האַלב שורות אויפשרייבען, שוין מיט דער אונטערשריפט! און גלויבט מיר, ליעבער שלום עליכם, ווער עס קען פרצ'ען ווייסט, אז דאָס איז באמת זיך אָנגעטהאָן א כח פון זיין זייט. געדענקט זשע, זעהט וואָס גיכער פאָלקאָם געזונד צו ווערען. האָפט און ווילט אין גיכען צו אונז אין וואַרשא צו קומען. עס האַלט ביי'ם געבוירען ווערען ביי מיר א פלאַן. מיר, דאָס איז טייטש: איהר, פּרץ און איך, זאָלען מיר פאָהרען קיין ארץ-ישראל, א סוק טהון, א טראַכט טהון און א דערצעהל טהון פון דאָרט אַלץ, וואָס מיר וועלען מיט אונזערע אויגען דאָרט זעהען בחוש און מיט'ן האַרצען דורכפיהלען, טרעטענדיג אויף די ערד, פון וועלכער מיר שטאַמען, אין וועלכער עס זענען בעהאַלטען אַלע אונזערע גייסטיגע וואַרצלען, און צו וועלכער אונזערע תפילות און האָפנונגען זענען געווענדט.

איך בעט אייך, ווערט באַלד געזונד! חוץ אַלץ וויל איך גלאַט אזוי אויך ניט, איהר זאָלט קראַנק זיין — טאָ זייט-זשע בעסער געזונד, חאָטש מיר און פרצ'ען צוליעב. אונז טהוט וועה, אז איהר שרייט נעבאָך פון יסורים. אונז קלעהמט דאָס האַרץ, אז מיר דערמאָנען זיך, ווי איהר פיהלט אייך אצינד, דעריבער ווילען מיר, דעריבער בעטען מיר אייך, טהוט אונז צוליעב און ווערט טאָקי באַלד באמת געזונד און שטאַרק.

דאָס האַרץ אונזערס בעט אויך גאָט א רפואה שלמה פאַר אייך, פאַר אייער פרוי און ליעבע טהייערע קינדער. צום גיכען זעהען זיך געזונדערהייט,

אייער י. דינעזאָהן."

ליצנות, גערופען — פון דעם איז אָפּגערעדט, וואָרום אין געלד-
זאכען איז פּרץ געווען, לויט דינעזאָהנ'ס אָפּשאַצונג, ערגער פון אַ
קינד, אַ קינד, וואָס דארף האָבען אַ מאַמע. און אין דינעזאָהנ'ען
האָט פּרץ געפונען אַ מאַמע, אַ געטרייע, איבערגעגעבענע מאַמע,
וואָס איז גרייט געווען זיך מוסרנפּש זיין פאַר איהם אלע מינוט.
און נאָט זאָל אַיך היטען זאָגען אַ שלעכט וואָרט וועגען פּרצ'ען
אין דינעזאָהנ'ס געגענוואָרט! און ניט נאָר זאָגען — טראַכטען
שלעכטס וועגען פּרצ'ען האָט שוין געהייסען אַ בעלעדיגונג, אַ פער-
שוועכונג. די וואַרשאַווער לצים אפילו האָבען זיך געוויצעלט
איבער דעם, און דינעזאָהן האָט געוואוסט, אז לצים וויצלען זיך,
און האָט זיך געמאכט דערפון: „דערויף זענען זיי לצים, זיי זאָלען
זיך וויצלען“. ער האָט געטהאָן זיין זאך באמונה, נישט געלאָזט
קיין שטויב זאָל אויף איהם פאלען. און טאָמער האָט ער געזעהען
ביי עמיצען אַ שענס, און טאָמער האָט איהר איהם דערזעהלט
עפּיס אַ גוטע זאך, האָט ער זיך באלד דערמאנט, אז ביי פּרצ'ען
איז אַ סך בעסער. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז בשעת פּרץ
איז פּערגאנגען מיט אַ נייער זאך, האָט מען דאָס געקאנט אַרויס-
זעהן אויף דינעזאָהנ'ס פנים, און אז פּרץ האָט די נייע זאך אָנג-
געשריבען, האָט דינעזאָהנ'ס פנים געשיינט ווי די זון.

די בעסטע אילוסטראציע דערצו איז אַ בריעף פון פאַרצוויי-
יאָהרען. די ערשטע העלפט איז פון י. ל. פּרץ, די אנדערע העלפט
פון יעקב דינעזאָהן, וואָס קוועלט אָן פון זיין ליבערען, טייערען פּרץ,
און, ווי אַ פערליעבטע מוטער, האָט ער איבערגעזעהלט אפילו די
שורות — גאנצע זעכס שורות מיט אַ האַלבע — „אַ גבורה פון
אַ אידען!“...

אַט האָט איהר דעם בריעף:

„12—1, 1913.

„ליבער, ליבער שלום-עליכם,

איך בין כּטבע אַ פיינד פון בריעף-שרייבען. אָבער דיין צו-
שריפט צו דינעזאָהנ'ס בריעף האָט מיך שרעקליך געריהרט. וואָס

פאָעזיע", אזוי אז יענער האָט נישט געוואוסט וואו א טהיר עפענט זיך. און צוריק, האָט ער אָנגעשמעקט, אז ס'איז דאָ א טאלאנט — האָט ער איהם אויפגעהויבען ביז צום הימעל און האָט אָנגעזאָגט דורך דינעזאָהנען א בשורה אין שטאָרט, אז ס'איז געבוירען גע-וואָרען ביי אירען א שעקספיער, א ישעיה הנביא, א משיח! משיח! ... איך ומיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, אז דאָס ערשטע ווערק, וואָס שלום אש האָט אָנגעשריבען, איז דורכגעגאנגען פערביי פּרצ'עס אויגען, און אז פרץ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזאָגט אויף שלום אש, אז ער איז ש ל ו ם א ש...

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אנדערע, מיט די יונגערע. און פערשטעהט זיך, אז ער האָט אָפטמאָל געהאט א מיאוס'ען טעות אויך. נישט אלע פורים איז יום טוב, און נישט אלע תמיד ווערר געבוירען א שלום אש. פרץ האָט זיך אָבער ווינציג-וואָס געקומערט פון אזעלכע זאכען — אויסגעלאכט זיך און פערגעסען. פרץ איז בכלל געווען א נאטור, וואָס האָט פיינט געהאט קליינ-ליכקייטען. א ברייט ווארעם הארץ, א קאלאָסאלער קאָפּ, א מענש א ריעז — אָט דאָס איז געווען דער איינדרוק, וואָס ער האָט געמאכט; און דער עיקר — א פּסח, מיט אויגען פון א תלמיד-חכם, טיעפע, בליצענדיגע, גרויסע אויגען, א ברייטער בליצענדיגער קוק און א מויל, וואָס פערעלט, געדאנקען, וואָס ברויזען, זעצען ווי פון א קוואל, און ווערטער אזעלכע שענע און אזעלכע געפליגעלטע, אז ס'איז נאָר געווען א וואונדער, פון וואנען נעמען זיך צו אונזער אזוי-גערופענער „אַרעמער שפּראַך" אזוי פיעל פיינע קיילעכיגע פערעלדיגע ווערטער?

איך האָב געקענט פּרצ'ען א סך מיט יאָהרען, נאָר איך האָב איהם קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פריש און בליהענר און גלענצענר, ווי פאַר-יאָהרען פסח, אין דער וואָך, וואָס מיר האָבען פער-בראכט אינאיינעם. גלייך ווי דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָס איז אונזער לעצטע וואָך, האָט ער זיך צו מיר בעזונדערס צוגעלאָזט, גענומען א בעזונדערען אינטערעס אין מיר און אנט-

ווי איהר זעהט פונ'ם בריעה, איז נאָר איין וואונש געווען ביי זיי ביידע — איך זאָל זיין געזונד. דאָס פאָהרען מיט זיי אין דרייען אין ארץ-ישראל — דאָס, דאָרף מען פערשטעהן, איז געווען מעהר ניט אז אַ לעקאכעל, ווי ווע זאָגט צו אַ קראַנק קינד. דער עיקר — איך זאָל געזונד ווערען — „חאָטש מיר און פרצ'ען צוליעב“... און איך האָב זיי צוליעב געטהאָן — און בין געזונד געוואָרען און געקומען צו פאָהרען אויף די אנדערע טעג פסח קיין וואַרשאַ און אַריינגעפאלען אין די ברייטע געזונדע אַרעמס פון דעם ריעז י. ל. פרץ און אין די קליינע דאָרע הענטלעך פונ'ם קליינ-טשיקען גוטינקען אייביג-פערליעבטען יעקב דינעזאָהן — און מיט די צוויי האָבען מיר זיך שוין ניט געשיידט אַ וואָך כסדר. ווי אַרום אַ ציטעריג קינד, זענען זיי די גאַנצע צייט אַרומגעגאַנגען אַרום מיר, געהיט, איך זאָל מיך, חס ושלום, ניט פערקיהלען. אזוי ווייט, אז אויפ'ן רעסעפשאַן, וואָס דער „הומיר“ האָט מיר געגעבען (פרץ איז געווען דער פרעזידענט פון „הומיר“), האָט פרץ ניט געלאָזט מיך זיצען מעהר ווי עטליכע מינוט, חאָטש ער אליין איז געווען דער רעדנער פון מיין כבוד וועגען, — און וועל-כער רעדנער וויל עס ניט, מע זאָל איהם הערען? ... ס'איז אָבער געווען ענג און הייס, „און דע האַיז ביי אונז אַ ציטעריגער, אַיין אַפגעשריגענער“ — אזוי האָט גע'טענה'ט פרץ, אָנווייזענדיג אויף מיר מיט אמת'ער ליעב-שאַפט פון איין עלטערען ברודער.

איך שטרייף-אונטער די דאָזיגע ווערטער מיט אַ בעזונדער כונה, ווייל ווער עס האָט געקענט פרצ'ען פערזענליך, דער ווייסט, אז ער איז געווען ווייט פון סענטימענטען, פונקט דער היפף פון זיין מאַמע דינעזאָהן, וועלכער איז אַ מאַמע צו אַלע שריפטשטעלער, צו די עלטערע ווי צו די אינגערע. פרץ איז געווען צייטענווייז קאַלט ווי אייז, שטרענג ווי אַ רבי און שניידענד ווי אַ מעסער. „שטיוועל פוצען!“ — האָט ער געקאָנט געבען אַ שנייד-אַפ אַ יונג אַ גראַעגמאַכער, וואָס איז געקומען צו איהם מיט אַ „בינטעל

דאָס, מיר און דינעזאָהנען אויף-צו-להכעים, איבערארבייטען נאָך אַ מאָל, ביז עס וועט אַרויס אַ כלי שלמה. און תוך-כדי-דבור איז ער אַריבערגעשפרונגען אויף מיר און אויף מיינע אַרבייט מיט אַזוי פיעל וואַרעמקייט און אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט גערעדט פון זיינע אייגענע אַרבייט, און מיט פרייד גערעדט וועגען מיין ערפּאָל, גלייך ווי וועגען זיין אייגענעם ערפּאָל.

איך וויל דענקען, אז דעם אייגענעם אינטערעס האָט פרץ געהאַט אין אַנדערע שריפטשטעלער, וועלכע זענען געווען נאָהענט צו זיין האַרצען. און עס קאָן גאָר אַנדערש ניט זיין, וואָרום אויב מיר, שריפטשטעלער, זענען אַ משפּחה, וואָס בעשטעהט פון טאַטע און מאַמע, שוועסטער און ברידער, פאָר וואָס זאָלען מיר זיין ערגער פון אַלע אַנדערע משפּחות? וואו שטעהט עס, אז מיר, שריפטשטעלער, בעדאַרפען זיין ענגהערציג, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי אויף „קאָנקורענטען“ פון פערשיעדענע לאַגערען? ... אַט האָט איהר נאָך אַ בריעף פון פרצ'ען, פון וועלכען ס'איז צו זעהן, ווי אַ שריפטשטעלער אינטערעסירט זיך מיט די ווערק פון אַ צווייטען און וויל, אז יענעמ'ס שריפטען זאָלען ערשיינען וואָס שענער (עס האָט זיך אונטערהאַנדעלט וועגען איין אויסגאַבע פון אַלע מיינע ווערק אין אילוסטראַציעס):

„ליעבער שלום-עליכם,

איך האָב געהערט, אז איהר ווילט אַרויסגעבען אייערע זאַכען אילוסטרירט, און אז מען פּראָפּייניערט אייך דעם יונגען קראַטקע צו דער אַרבייט. און אַזוי ווי איך וואָלט זעהר געוואָלט זעהן אייערע זאַכען אילוסטרירט און האָב דערביי אַמונה אינ'ם טאַלאַנט פון יונגען קראַטקע, על כן שרייב איך אייך מיין דעה און עצה, אז איהר זאָלט מיט קראַטקע ענדיגען.

אייער י. 5. פרץ.

מע דאַרף נישט פּערגעסען, אז פרץ האָט צו יענער צייט אַליין געהאַט אַזעלכע צוועלף בענדער פון זיינע ווערק, און דאָך

פלעקט פאר מיר זיין הארץ, די קרשיקדשים פון זיין נשמה, גערעדט פון נייע שאפונגען... וואָס מיך האָט איבערראשט — איז די גלייכנילטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט אויסגעהערט מיין קריטיק איבער זיינע מיסטישע פאָעמען אין דער לעצטער צייט. איך האָב איהם גאָנץ אויפריכטיג אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגען דער „גאָלדענער קייט“; איך האָב איהם געזאָגט, אז איך וועל אוועקגעבען צעהן „גאָלדענע קייטען“ פאַר איין מעשה'לע פון זיינע „פאָלקסטהימליכע געשיכטען“. האָט ער זיך אויפגעחאָפּט מיט אַ געשמאַקען הילכיגען געלעכטער: „חאַ-חאַ-חאַ — דינעזאָהן זאָגט אויך דאָס אייגענע!“

דאָס איז די „גאָלדענע קייט“, וועלכע פּרץ האָט עטליכע מאָל איבערגעניצעוועט — גאָרנישט פּרצ'עס טבע. פּרץ האָט פיינט געהאַט, ווי, למשל, דער זיידע מענדעלי, זאָל מאַרדך ימים זיין, אז ער שרייבט-אָן אַ זאך, צאצקעט ער זיך מיט דעם, פּיילט דאָס און פּוצט דאָס איבער עטליכע מאָל, איידער ער לאָזט דאָס אַרויס פון האַנד, און אז ער לאָזט דאָס אַרויס, ציטערט ער איבער דעם, ווי איבער אַ טייער קינד, שפּיעגעלט זיך אין דעם, זוכט חסרונות, גלעט דאָס אויס נאָך אַ מאָל — אזוי שאַפט דער זיידע מענדעלי און אזוי שאַפּען אייניגע פון זיינע אייניקלעך... נאָר ניט אזוי האָט געשאַפּען פּרץ. מיט איין אונגעהייערער שנעליגקייט, אַבי ס'איז איהם נאָר געקומען דער רוח-הקודש, האָט ער אַרויסגעוואָרפּען איין גאָוועלע נאָך דער אַנדערער, און צום ערשטען זענען זיי, פערשטעהט זיך, דורכגעלייענט געוואָרען פאַר יעקב דינעזאָהן, און יעקב דינעזאָהן האָט געפונען, אז אזעלכעס איז גאָך נישט דאָ געוועזען. דאָס האָט ער שוין פערשפּאַרט זאָגען. דאָס האָט מען שוין געקאָנט זעהן אין זיינע אויגען.

גאָרנישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב מיך אזוי וואַכעדיג אויסגעדריקט וועגען זיין ליעבלינג די „גאָלדענע קייט“, האָט זיך פּרץ גאָנץ אָפּענהערציג מודה געווען פאַר מיר, אז ער האַלט, אז דאָס איז די בעסטע פון אַלע זיינע שאַפונגען, און אז ער וועט

וועגען פרישמאן'ס יובילעאום

געשריבען אין יאָהר 1913.

הָאָט איהם געפרעהט צו זעהן דעם ערפאלג פון זיין חבר'ס ווערק, און מיט'ן גאנצען הארצען געווינשט, אז דער ערפאלג זאל זיין גאָד בעסער, גאָר נישט מורא געהאט פאר קאנקורענץ... „דיין ערפאלג איז אונזער אלעמענ'ס שטאָלץ“ — האָט ער צו מיר געזאָגט אין אַ מינוט פון השתפכות־הנפש. אין אזעלכע מינוטען האָט פריץ לייעב געהאט, ווי איהר זעהט פון זיין ערשטען בריעף, אריבערצו־געהן פון „איהר“ אויף „דו“. דאָס זענען געווען די בעסטע מינוטען ביי פריץ'ען...

די וואָך פון פסח איז אוועקגעגאנגען, ווי עס געהען אוועק אלע וואָכען פון אַ גאנצן יאָהר, און טאָקי וויעדער אַ מאָל, ווי דאָס הארץ האָט איהם געזאָגט, איז פריץ נישט אָפגעטראָטען פון מיר און צוזאמען מיט דינעזאָהנען האָבען מיר אויסגעמאָסטען וואַרשא אין דער לענג און אין דער ברייט, זיך אינדריען געפאָטאָגראַפיערט, גע'חלומ'ט פון אידיש טהעאָטער, פון ליטעראַטור, געבויעט פלענער און לופט־שלעסער, ווי גאָר אין די יונגע יאָהרען — ווער האָט דעמאָלט געקאָנט זאָגען, אז דאָס וועט זיין ביי מיר די לעצטע וואָך מיט פריץ'ען?...

וועגען פרישמאן'ס יובילעאום

מע זיצט זיך אין דעם שענעם פרייען שווייצערלאַנד, אונטער די בלויע הימלען, אויף די הויכע מיט שניי־בעדעקטע אלפענבערג, ווייט פון דער ליעבער היים, אָפגעריסען פון אייגענע און פון היימישע, און מע הערט נישט אַ אידיש וואָרט. נאָר דער גוטער נאָט פערלאָזט נישט און גוטע מענשען פערגעסען נישט און שיקען צו צייטונגען פון נאָר דער וועלט און פון כל המינים; לייענט מען זיך אָן און מע הערט זיך אָן צרות פון דער היים, צרות צרורות אויף אירען, מיט גזירות רעות, מיט רדיפות, מיט אנגסטען, מיט באַיקאָט, מיט געוויינען, וועלכע קיינער וויל ניט הערען, מיט טרערען, וועלכע קיינער וויל ניט זעהען — און פלוצים לייען איך אַ נייעס: אַ יובילעאום! אין וואַרשא, ווי אויך אין אַנדערע שטעט, קלויבט מען זיך צו פייערען אַ יובילעאום פון איינעם פון אונזערע גרעסטע און פון אונזערע בעסטע און פון אונזערע שענסטע — פון דוד פרישמאן — און עס ווערט אויף אַ וויילע ליכטיג אין די אויגען, פריי אויף דער נשמה, גרינג אויפ'ן האַרצען. און אָט פאַר וואָס: מיר זענען דאָך עפּיס אידען אויף דער וועלט, און אידען זענען דאָך עפּיס אַנדערש פון אַלע פעלקער. אַלסדינג, וואָס אַלע פעלקער האָבען, האָבען מיר, ברוך־השם, ניט. האָבען מיר נישט קיין באַדען, קאָנען מיר ניט שטעלען קיין דענק־מאָלען אונזערע גדולים. נישטאָ וואו. האָבען מיר נישט קיין מעצענאָטען, קיין ליעבהאָבער מיט פולע קעשעניס, קיין אייגענע גאָבעלס, קאָנען מיר נישט אַרויסקוקען, אַז עמיצער פון אונזערץ בעסטע זאָל בעעהרט ווערען אַמאָל מיט אַ בכבוד'ען פרייז. האָבען

וועלט שטעהט, שטארק איבערטריבען, אז פלוגי בן פלוגי איז געווען אזויגער און אזויגער... אָט דאָס איז, נאָך מיין מיינונג, די בעדיי-טונג פון א יובילעאום. און אויב עמיצער פון אונזערע בעריהמטע האָט פערדיענט א יובילעאום, האָט דאָס אַם מעהרסטען און אַם כשר'סטען פערדיענט — דוד פרישמאן.

דוד פרישמאן איז איין אָריגינעלע פערזענליכקייט אין אונזער ליטעראטור. אָריגינעל איז ער דערמיט, וואָס אומערדום און אלע מאָל, אין יעדער עפאָכע, ווען ער האָט זיך בעוויזען, האָט ער זיך בעוויזען מיט עפּים אזעלכעס, וואָס איז ניי און אייגענארטיג און וואָס מאַכט א רושם און וואָס טראַגט אויף זיך, וואָלט איך זאָגען, דאָס שטעמפּעל „פרישמאן". שוין דער ערשטער אַרויסטריט זיי-נער אין דער העברעאישער ליטעראטור, גאָר אין דער יונגער, אלס קריטיקער מיט זיין „תהו ובהו", איז געווען א דונער-קלאַפּ פאר אַ גאַנצען דור פון מחברים. דאָס איז ניט געווען קיין געוועהנליכע בעל-הבתישע קריטיק. ווי עס פלעגט זיך פיהרען פאַרצייעטען, נאָר א קאַנאַנאַרע פון א יונגען לעבעדיגען אָפיצער, וואָס האָט אָנגעגורט די לענדען און האָט זיך אַרויסגעריסען מלחמה-האַלטען מיט שוואַ-כינקע, קליינינקע, נישט בעוואָפענטע מענשעלעך, וואָס זענען גע-פאלען תחת חרב, ממש ווי די פליעגען נעבאָך, — עס איז געווען אַ גאָט'ס רחמנות צו קוקען.

פערשטעהט זיך, אז פרישמאן, וועלכער צעהלט שוין איצט מסתמא ניט איין גרויע האָר, קוקט איצט אוראי מיט א פערביסען שמייכעל אויף דעם דאָזיגען ביכעלע, ווי אויף א פראָדוקט פון די יונגע יאָהרען, ווי אויף א קונדס'עריי. דאָס דאָזיגע קונדס'עריי אָבער — איך זאָג עס נאָך מיין אייגענעם ערפאַהרען — האָט געמאַכט א שטאַרקען איינדרוק נישט נאָר אויף די מחברים, נאָר אויך אויף דעם „קהל הקוראים", און געהאַט א בעזונדערע ווירקונג אויף אונז, דעמאָלט גאָר נאָר יונגע, קינפטיגע שרייבער.

די דאָזיגע ווירקונג האָט פרישמאן נישט אויפגעהערט צו פערשפרייטען אויך שפעטער אויפ'ן יונגען דור מיט זיין אויסגע-

מיר נישט קיין אקאדעמיע פון אונשטערבליכע, קאנען מיר נישט
ערווארטען, אז עמיצער זאל ביי אונז פּרעטענדירען אויף אונז-
שטערבליכקייט. דאָס איינציגע, וואָס ביי אונז איז נאָך דאָ, איז —
א יובילעאום. א יובילעאום איז, לחבדיל, אַ מפתיר. נישטאָ קיין
אנדערע כבודים פאַר אידען. נישטאָ קיין עמטליכע אויסצייכע-
נישען, קיין אַרױפּשטייגענישען, קיין אויפהויבענישען, קיין מע-
דאַליען, קיין אייבלען — איז פערבליכען ביי אונז מפתיר אין
שוהל, אָדער דער ערשטער פסוק פון „אתה הראית“, אָדער סנדקא
אויף א ברית, און פאַר אונז אידישע שריפטשטעלער — א יובר
לעאום. עס קאָן זיין, אז פילאָזאָפיש גענומען, אויפ'ן שטייגער
פון קהלת, איז אלסדינג בלאָטע שבבלאָטע, נאָר כל־זמן א מענש
לעבט — און לעבט נישט צוליעב דעם, וואָס ער עסט און וועט נאָך
עסען און עסען, — איז אונזער חוב, מיט וואָס מיר קאָנען און ווי
ווייט מיר קאָנען, אַרױסבעווייזען אזא מענשען, און דוקא ביי זיין
לעבען, נישט נאָכ'ן טוידט, אז מיר אָנערקענען, אז ער האָט געלעבט
ניט אומזיסט. און אַרױסבעווייזען קאָנען מיר עס נאָר — דורך
א יובילעאום.

דאָס איז, וואָס ס'איז שייך צום יובילאַר אליין. א יובילעאום
האָט אָבער נאָך א בעדייטונג פאַר אונז גופא, אפשר נאָך מעהר ווי
פאַר'ן בעל־היובל. איך רעד ניט פון חברים שריפטשטעלער (קנאת
סופרים תרבה חכמה), איך רעד פון גרויסען פובליקום. פונ'ם
לעזער רעד איך. אז מיר פייערען עמיצענ'ס א יובילעאום, עפענען
מיר אויף זיין ספר־הזכרונות, פיהרען־אונטער א סך־הכל צו אלס-
דינג, וואָס ער האָט געטהאָן, גערעדט אָדער געשריבען, צעגליע-
דערען עס און שאַצען עס אָפּ נאָך אונזער אויג און פערשטאַנד,
און דערמיט בעקאנען מיר א וועלט נישט נאָר מיט די ווערק פון
דעם און דעם שריפטשטעלער אליין, נאָר מיט זיין פיזיאָנאָמיע אלס
מענש און אלס שרייבער, נישט ווארטענדיג ביז ער וועט אמאָל
צומאכען איין אויג און מיר וועלען זיך צעגיסען דערנאָך אין
הספדים און נעקראָלאָגען, וועלכע זענען שמענדיג, פון זינט די

געווען פרישמאן'ען דעם העברעאישט, ארויפגעפיהרט, ער זאל איינטונקען די פעדער אין אונזער אידיש טינטורעל און פרובען געבען א שרייב, ווי מע האט דאס נאך דעמאלט גערופען, „אויף זשארגאן“. און פרישמאן האט איינגעטונקט די פעדער און גע- געבען א שרייב „אויף זשארגאן“ — און ס'איז ארויס די בע- ריהמטע פאָעמא „אופיר“ (אינ'ס ערשטען בוך פון דער „אידישער פאָלקס-ביבליאָטעק“, ארויסגעגעבען פון מיר אין קיעוו אין די יאָהרען 1887 און 1888). אָנגעהויבען שרייבען אויף אידיש, איז פרישמאן צוגעטראָטען צו דעם נישט ווי יענע מיוחסים די העב- רעאישע שרייבערס, וואָס האָבען געטהאָן דער וועלט א טובה און האָבען זיך אַראָפּגעלאָזט צו דער שפּחה, צו דער דיענסט- מויד (ווי די מיינסטע פון זיי האָבען דעמאלט אָנגערופען דעם „זשארגאן“), נאָר ווי איין אמת'ער אַריסטאָקראַט האָט ער צוגע- צויגען צו זיך דאָס פאָלק און גענומען רעדען מיט איהם א פיין, נאָר א פערשטענדליך, אידיש, א ריינע, איינפאכע, נאָר א פערעל- דיגע שפראך.

פון דעמאלט אָן איז אָפּגעלאָפען א סך וואסערען. דער „זשארגאן“ איז געוואָרען אויס זשארגאן, נאָר „אידיש“, און ס'איז אויסגעוואַכסען א אידישע ליטעראַטור, אין וועלכער פרישמאן פער- געמט, דאַנקען גאָט, זעהר א בכבוד'יג אַרט, גאַנץ אויבען-אָן, אַלס דיכטער, קריטיקער, אַלס זשורנאַליסט און אַלס פעליעמאַניסט, — נאָר פון יענעם מין פעליעמאַניסט, וואָס יעדער זשורנאַל האַלט זיי לכבוד שבת און לכבוד יום-טוב. וואָרום פרישמאן אַלס פעליעמאַ- ניסט איז נישט דער ליץ, דער פלוידערוואַק, וואָס קומט אַלע טאָג א קיצעל טהון דעם עולם. פרישמאן'ס פעליעמאַן איז דער פראָ- דוקט פונ'ם אייראָפּעאישען געשמאַק, פון דער אייראָפּעאישער עסטעטיק, דורכגעזייט דורך אידישען געלעכטער און אידישע טרע- רען — דער עכטער אידישער הומאָר. פרישמאן'ס ווייטץ איז ווייט פון בית-המדרש, נאָר עכט אידיש, טיעף, שאַרף און שטעכעדיג, נאָר פיין; בייסענדיג, נאָר איידעל; שניידענדיג, נאָר מיט כבוד...

צייכענטער געשליפענער שפראך, איך וואָלט זאָגען, פרישמאנ'ס העברעאישער שפראך. פרישמאנ'ס העברעאישע שפראך איז אין אייגענטימליך העברעאיש. די „נאטור-געשיכטע" פון בערנשטיין, למשל, אין פרישמאנ'ס איבערזעצונג, איז א מייסטערווערק, אויף וועלכע א סך יונגע-לייט האָבען זיך געלערענט — אויסער וויסענ-שאפט — שרייבען העברעאיש. א גאנצע רייהע פון פרישמאנ'ס פעליעמאנען אין דעם העברעאישען „היום" און אין אנדערע העברעאישע צייטונגען האָבען בעשאפען א בעזונדערען סטיל, פריש-מאנ'ס סטיל. און נישט נאָר אין דער שפראך און אינ'ם סטיל איז פרישמאן געווען ניי. ער איז געווען ניי אויך אינ'ם שאפען. מיט זיינע „אותיות פורחות" האָט ער געוויזען א נייעם דרך, אז מע דארף ניט שרייבען דוקא קיין לאנגע מעשיות, וואָס זאָלען זיך ציהען ווי דער גלות, און אז מע קאן אין קורצינקע, גאָר קור-צינקע מעשה'לעך און נאָוועלען זאָגען אמאָל מעהר, ווי אין א גרויסער לאנגווייליגער געשיכטע. און אויב פרישמאנ'ס פראָזע איז ניי, אייגענארטיג, אויסגעפוינט און אָפגעקירצט, איז זיין פאָעזיע אויסגעהאקט פון שטיין, פון איידעלשטיינער, געפילט און געשליפען מייסטעריש. עפּים פיהלט זיך א געניטע האַר פון א געניטען מייסטער נאָך גאָר אין די ערשטע זיינע דיכטונגען. און מיר דאכט, אז פרישמאן איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט אָפגעזאָגט זיך פון די י"א תנועות און אריינגעטראָגען די נייע מעטריק אין דער פאָעזיע פון אונזער ליטעראטור. (דער גרויסער ביאַליק איז אוראי נאָך דעמאָלט געווען אין דער ישיבה און נאָך געשליפט זיך דעם קאָפּ איבער א שטיקעל מהרש"א).

אָט די אלע אייגענשאפטען, די פיינקייט פון דער שפראך, די אָריגינאַליטעט פונ'ם סטיל, הן אין פראָזע והן אין פאָעזיע, האָט פרישמאן אריבערגעטראָגען פון דער העברעאישער אין אונזער אידישער פאָלקס-ליטעראטור, אין אונזער אידיש לשון. און דאָס איז געווען מיט א יאָהר פינף-און-צוואַנציג צוריק, און איך האָב מורא, אויב נישט איך בין געווען דער ערשטער, וואָס האָט מטמא

שטעלער, ווי פרישמאן, און אין דעם פערדיענסט האָט פרישמאן אויב נישט דעם גרעסטען חלק. איך בין איבערצייגט, אז ניט נאָר אין די גרויסע צענטערן, נאָר אין אַלע אידישע שטעט און שטעטלעך, וואו אַ אידיש וואָרט ווערד געלייענט און אָפּגעשאַצט, וועט פרישמאן'ס יובילעאום אַרויסרופען אַ גרויסען אינטערעס און וועט איבערגעהן אומערום פייערליך און גלענצענד, נישט קוקענדיג דע-רויף, וואָס מיר לעבען איבער אַ שטיקעל ביטערע צייט. איך בין איבערצייגט, אז די אינטעליגענץ און דאָס פאָלק וועלען זעהען דעם טאָג פונ'ם דאָזיגען יובילעאום אויסצייכענען אויפ'ן פיינסטען אַרט, ווי עס פאַסט פאַר אַזאַ פערדיענסטען און בעליעבטען יובילאַר, ווי דוד פרישמאן. איך בין איבערצייגט אויך אין דעם, אז דער גרויסער סקעפטיקער, דער בעל-היובל אַליין, שמייכלט דאָרט ערגיץ אין דער שטיל, מאַכט זיך דערפון: „אידישע יובילעאומס.... אידישער כבוד“... הערט איהם ניט! נעמט איהם, דעם חתן דנן, זעצט איהם אַוועק אויבען-אָן, און פיערט איהם אַ יובילעאום, אַ גרויסאַרטיגען, אַ וואַרעמען יובילעאום, ווי ער האָט דאָס כשר פער-דיענט! פיערט איהם אַ יובילעאום, ס'זאָל רעש'ען, ס'זאָל זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט און ס'זאָל זיין אַ כבוד סאי פאַר'ן שריפטשטעלער, סאי פאַר די לעזער!

לאַזאַנאַ (שווייץ), ערב 1913.

פרישמאנ'ס א פעליעטאָן לכבוד שבת איז אליין א שטיק שבת, פרישמאנ'ס א ליעד איז א „זמר לכבוד יום-טוב“. אלסדינג איז דורכגעוועבט מיט אידישער פילאָזאָפיע. אלסדינג איז דורכגע- קנעטען מיט אידישע טרערען און מיט אידישען געלעכטער, און אויף אלץ שוועבט דער אידישער גייסט. אלץ איז עכט נאציאָ- גאליסטיש, און אלץ איז שמענדיג אייגענארטיג, טיפיש, איך וואָלט געזאָגט פרישמאניש. פרישמאן איז פון דעם מין פעליעטאָניסטען, וואָס אז איהר בעקומט דאָס ערב־שבת'דיגע בלאַט, קעהרט איהר איבער די ערשטע זייט, האַפט א קוק פון אונטען אויף דער צוויי- טער זייט, אויף דער דריטער זייט, דערזעהט איהר איין אונטער- שריפט: ד. פרישמאן — ווייסט איהר שוין פריהער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען אי דעם ווייטן, אי דאָס לעצטע וואָרט פון דער צייט, אי דעם אידישען קרעכץ, אי דעם אידישען איינפאל, — און דאָס אלסדינג אין דער אייגענארטיגער פרישמאנ'ס לייכטער, גלאַטער, פיינער שפראך, וואָס לייענט זיך ווי א וואַסער. איהר זענט זיכער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען וואָס צום דענקען און וואָס צום לאַכען, און האַטש דאָס וועט זיך בייסען און האַטש דאָס וועט אייך אפשר אַגריהרען, אלס מענטש און אלס איד, סאַמע דאָרט, וואו סע טהוט וועה, נאָר איהר וועט הנאה האָבען און איהר וועט וועלען לייענען נאָך און נאָך. אָט דאָס איז דוד פרישמאן. אָט דאָס איז דער כח פון דעם, וואָס איז צו גלייכער צייט א טאלענט און א דיכטער און א עסטעט און א הומאָריסט, א אייראָפּעאיש געבילדעטער מאַן און דערצו נאָך א תלמיד־חכם, פאַר וועלכען א איד האָט פון תמיד אַן דרך־ארץ.

איך בין איבערצייגט, אז פרישמאנ'ס יובילעאום וועט זיין א יום־טוב נישט נאָר פאַר דער אינטעליגענץ, נאָר אויך פאַר די ברייטע מאַסען פון אונזער פאָלק, וועלכע האָבען שוין אָנגעהויבען צו אונטערשיידען פון א שרייבער צו א שרייבער, אין וועלכער עס האָט זיך אָנגעהויבען אויסארבייטען א ליטעראַרישער גע- שמאַק — און דאָס איז דער פערדיענסט פון אַזעלכע שריפט-

פרישמאן צו-גאסמט ביי שלום-עליכם

א פאר עפיוואדלעך.

געשריבען אין יאָהר 1914.

פרישמאן צוגאסט ביי שלום-עליכם

דאס איז געווען שוין לאנג, גאנץ לאנג: מיר בירדע, ניט
איד, ניט פרישמאן, האָבען נאָך אפילו נישט גע'חלומ'ט פון יובי-
לעאומס...

פערזענליך האָבען מיר זיך נישט געקענט. נאָר גוטע פריינד
זענען מיר געוועזען, אוהבים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאָס
אַנדערע בריוולעך, „ידידי-קירי-בריוולעך“, און געצויגען, געצויגען
איינס צו דאָס אַנדערע, ווי ס'איז גאנץ נאטירליך ביי יונגע שריי-
בערס.

נאָר ווי קומט די קאץ איבער'ן וואסער, אז מען איז צעריסען —
איינער אין קיעוו, דער אַנדערער אין ווארשאָ — א פאָלג מיך אַ
גאנג!

נאָר ס'איז אַ תירוץ? — אוהבים נאמנים! ...
בקיזור — פרישמאן איז געקומען קיין קיעוו צוגאסט צו
שלום-עליכמ'ען.

געקומען פרישמאן!

פערשטעהט זיך, ארויסגעפאָהרען אויפ'ן וואָקזאַל בעגעגענען
פרישמאנען, געבראכט פרישמאנען גלייך צו זיך אַהיים, איהם
אַפגעטראָטען אַ גאנצען אפארטאמענט — גוטע צייטען געווען,
זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר...

דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאַצקעס, יהל"ל, יצחק יעקב ווייסבערג, דובזעוויטש, דארעווסקי — און נאָך גאָר-גאָר קלייניטשקע.

דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגען זיין ביי מיר אָפּטע געסט, און פון זיי האָט זיך עס פרישמאן דווקא געוואָלט אויסבעהאַלטען. וואָס זשע טהוט גאָט? — טראָגט עס אָן איינעם פון זיי צו מיר אַקוראַט דעמאָלט, ווען פרישמאן זיצט, און עס ווערט אַ שמועס — געוויינטליך, וועגען ליטעראַטור, און, געוויינטליך, ווער גען קריטיקער, „אונזערע קריטיקער“; און אונזערע קריטיקער — דאָס איז געווען פרישמאן, און נאָך אַ מאָל פרישמאן, און וויעדער אַ מאָל פרישמאן.

איך געדענק שוין ניט אַקוראַט, צי פרישמאן האָט שטארק אָנגעריהרט ערגיץ אין אַ פעליעמאָן אָט דעם נפש, צי ניט שטארק, צי גלאַט אין אַ בריעה איהם אָנגעריהרט דעם כבוד, — נאָר וואָס דער פאַרשוין האָט אויסגערעדט אויף דעם פרישמאַנען! אַזש האָט ער פון איהם געמאַכט! עפר ואפר! מיט דער בלאָטע גלייך! גאָר ניט שייך צו זאָגען! פרישמאן האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף פרישמאַנען, און יענער האָט ניט אויפגעהערט צו שיטען פעך און שוועבעל אויף פרישמאַנען!

נאָך מעהר קונץ: מיר דאַכט, אַז אָט דער איד האָט מיט אַ קורצער צייט פריהער פאַר דעם, אָדער אין דער זעלביגער צייט טאַקי, געהאַט געשריבען צום זעלביגען פרישמאַנען „לכבוד-בריוור-לעך“ מיט אַזעלכע טיטלען און מיט אַזוינע קאָמפּלימענטען, אַז ביי'ם גרעסטען עניו קאָן זיך דער קאָפּ פערדרעהען!... די גע- לעכטערען, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין קיעוו נאָכדעם, ווי דער נפש איז אַוועק, האָט מען בעדאַרפט הערען, מיין איך, אין וואַרשאַ!

נאָר איך האָב מורא, אַז נאָך אַזאַ שווייץ-באָד איז דאָס געווען פרישמאַן'ס לעצטער „אינקאָגניטאָ“...

ווי אזוי מע האָט פערבראכט די צייט — בעדארפט איהר נישט פרעגנען. ביידע געווען יונג, ביידע פריש, ביידע פרייליך און ביידען האָט געשפּאַרט — לאַכען האָט זיך געוואָלט, לאַכען!

איך וועל ניט דערצעהלען פון די געלעכטערען, וואָס זענען געווען אין שטוב, אין גאס, אין טהעאטער. דאָס זענען געווען אַפֿ-שניצלעך פון צוויי קונדסים, וואָס האָבען זיך לאַנג-לאַנג געצויגען איינס צו דאָס אנדערע, און גאָט האָט זיי געהאַלפּען — חברה האָבען זיך „צונויפגעסקאַמפּאַניעט“. ער האָט געשריבען פאַראַ-דיעס אויף זיך אליין אינ'ם געשטאַלט פון „אופיר“:

„נאָלד און זילבער און באַרליאַנטען“ — און מע האָט געלאַכט. מען איז גענאָנגען אין גאס און מע האָט געקאָפּירט בעקאָנטע פאַרשויגען — געוויינטליך, ליטעראַטען — און מע האָט געלאַכט. מען איז געקומען אין טהעאטער, אין דער אָפּעראַ, גאנץ אויבען-אָן אין אַ לאָזשע-בענוואַר, האָט זיך דער גאָסט אוועקגע-זעצט דוקא מיט'ן פנים צו דער טיר און אָפּגעזעסען אזוי אלע פיער אַקטען — און מע האָט געלאַכט.

געווען גוטע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר, און ניט פון דעם וויל איך אייך דערצעהלען. איך וועל אייך דערצעהלען נאָר אַ פאַר עפּיזאָדלעך פון יענער צייט.

עפּיזאָדעל גומער איינס.

ווי באַלד פרישמאַן איז געקומען, נאָך אויפ'ן וואָקזאַל, האָט ער אויסגענומען מיט מיר אַ תנאי: אינקאַנניטאָ — די „חכמי קיעוו“ דארפּען נישט וויסען, אז ער איז פרישמאַן.

די „חכמי קיעוו“ — דאָס איז געווען אַ בינטעל אידישע שריי-בער, צווישען זיי גאנץ בעריהמטע; צווישען זיי אויך גאנץ קליי-ניטשקע.

דאָס איז געווען אַ ראָמאַן „אין דריי טײלען“, אויפֿן שניט פון שמו"ר, בעזאלצען מיט הומאָר און בעפעפערט מיט „סאַטיר-ריקאַ"...

נאָך דער גאַנצער אַנטיק האָט געשטעקט אין דעם, ווי אזוי דער מחבר האָט געלייענט זיין ווערק, ווי אזוי ער האָט בעטאָנט, געקוועטשט, בע'טעמ'ט אימליכס וואָרט בעזונדער, געמאַכט מיט די הענד און מיט אַלע איברים, אָנגעקוואַלען, געשעפט תענוג, ממש געוואכסען פאַר נחת, אַליין געלעקט פון זיך די פינגער, ווי אזוי אַ מענש קאָן נעמען און אזעלכעס אָנשרייבען מיט אַ פראַס-טער פען, מיט שוואַרצער טינט אויף ווייס פאַפּיער!...

בעדאַרף מען אייך נאָך דערצעהלען, וואָס פון אונז ביידען איז געוואָרען, אז מיר האָבען נאָך די ערשטע עטליכע פראָזען געגעבען אַ קוק איינס אויף דאָס אַנדערע? ברוין און בלוי און אלערליי קאָלירען — נאָך אַ מינוט, און מיר וואָלטען געווען אָדער דערשטיקט געוואָרען אויפֿן אָרט, אָדער געפלאַצט אויף שטיק-שטיקלעך!

אַ גליק, וואָס דער געלעכטער, וועלכען מיר האָבען אַ היבשע צייט געהאַלטען פערשטיקט אין זיך, האָט זיך דורכגעשלאָגען אַ וועג דורך דער גאָז און איז אַרויס לאַויר העלם.

דער ערשטער האָט געפלאַצט פרישטאן — און אוי-וועה, ווי איך האָב געציטערט פאַר איהם, טאָמער דערזעהט דער מחבר, אַ קשיא אויף אַ מעשה, און חאַפּט אַ „טעטראַד" פון זיינע „טעט-ראַדען" אין גיט איהם איבער'ן קאַפּ און פלעט פרישמאַנ'ען דעם מח! אַ גראַשען איז ביי מיר גיט ווערטה געווען דעמאָלט פריש-מאַנ'ס לעבען!

און שטעלט אייך פאַר אַ הצלחה פון אַ מעגשען! — דער מחבר האָט אונז דערזעהען לאַכען, האָט ער זיך אַליין אויך צע-לאַכט!

ע פ י ז א ד ע ל נ ו מ ע ר צ ו ו י י .

„מחברים“ פלעגן אָפּט, זעהר אָפּט קומען צו מיר אין שטוב.
איך רעד פון דעם מין „מחברים“, וואָס שרייבען און שריי-
בען און קיינער דרוקט זיי ניט.

איינער אזא מחבר האָט זיך מיר אַמאָל געקלאָנגט אויף צעדער-
בוים'ען: „וואָס איז דאָס פאר אַ מין רעדאָקטאָר, אָט דער צע-
דערבוים? וואָס איך שרייב איהם און שרייב, און ער דרוקט ניט!
איך שרייב — און ער דרוקט ניט!“...

אַ ראָמאַן האָט ער געבראַכט צו פיהרען. פון אַ קליין שטעד-
טעל אין פּאָלטאווער נובערניע, און וויל צוויי זאכען: ערשטענס,
מיר ביידע, איך און פרישמאַן, זאָלען איהם איבערלייענען פון
אָנהויב ביז'ן סוף.

דאָס הייסט, ניט חלילה מיר זאָלען לייענען. ניין! לייענען
וועט ער, און מיר'ן איהם האָרכען.

איז איין מאָל אוועק. והשנית — מיר זאָלען איהם דרוקען.
דאָס הייסט, ניט דעם מחבר — דעם ראָמאַן זאָלען מיר דרוקען.
ווי אזוי מיר ווילען — אין אַ צייטונג, אַ זשורנאַל, אַ בוך —
ס'אָהרט איהם ניט וואָו, אבי דרוקען.

ער וויל זעהר, אז זיין ראָמאַן זאָל זיין געדרוקט.
הכלל, וואָס טחוט מען דאָ? דאָרף מען זיך אוועקזעצן,
הייסט עס, און האָרכען, ווי ער וועט לייענען.

פעררויכערט צו ציגארען, אוועקגעזעצט זיך גאנץ בעקוועם
אין וויעגשטוהלען, דעם מחבר — אויבען-אָן ביים טיש מיט'ן
פעקעל כתבים — אַ חיבש פעקעל: דריי גרויסע גראַבע געדיכטע
„מעטראָדען“, ביכער!

ניין, איך וועל אייך ניט דערזעהלען וואָס דער מחבר האָט
אונז געליענט.

ווייל דער יונגערמאן בשום אופן ניט זאָנען וויפיעל.

— וויפיעל איהר'ט זאָגען, אזוי וועט זיין גוט.
איז געבליבען ביי אונז, אז צוויי הונדערט רובעל דער פונט,
— גענוג?

דער יונגערמאן, וואָס איז שוין בלאז הכי געווען אויפ'ן
זיבעטען הימל, האָט אַ זאָג געגעבען:

— עס מעג זיין הונדערט רובעל אַ פונט, איז אויך גענוג.
האָט זיך אָבער פרישמאן אוועקגעשטעלט איין מאָל פאַר
אַלע מאָל: צוויי הונדערט רובעל — ס'איז ווערטה מעהר!
דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמאָלצען געוואָרען
פאַר תענוג:

— שאַ! מילא! אז איהר האָט זיך איינגעשפּאַרט צוויי
הונדערט, זאָל זיין צוויי הונדערט.

— וויפיעל זשע, הייסט עס, חאפט דאָס אויס אַרום און
אַרום?

און פרישמאן האָט אָנגעזאָמטעלט די נאָז מיט'ן פענסנע מיט
גרויס מאַטערניש (עס האָלט זיך ניט אויף פרישמאן'ס נאָז קיין
פענסנע!), און אַלע דריי האָבען גענומען אַריינקוקען אין חשבון
אַריין — עס טרעפט אָן אַקוראַט 750 רובעל, ווי אַ גראַשען אַ
בייגעל!

דער יונגערמאן האָט זיך שוין גענומען גלעטען דאָס בערדעל
אַון וואַרטען.

מיר האָבען אויך געוואַרט.

— נו?...

— נורנו?...

— אדרבה?...

— אדרבה ואדרבה?...

ער איז געווען זיכער, אז דאָס האָט אויף אונז געווירקט די זאַלץ פון זיין הומאָר און דער פּעפּער פון זיין „סאַטיריקאַ“.

פּלוצים האַפּט זיך אויף פּרישמאַן:

— גענוג!

מע דאַרף ניט לייענען מעהר. ס'איז אזוי גוט, אז מע פער-שפּאַרט שוין גאָר לייענען ווייטער.

— אַלזאָ, יונגערמאַן, וואָס ווילט איהר?

— איך וויל, מיין ראָמאַן זאָל זיין געדרוקט, און ווייטער גאָר גישט... און געלט — איז וויפיעל איהר וועט זאָגען...

דערזעהען, אז דער יונגערמאַן בענוגענט זיך ניט מיט כבוד אַליין — ער וויל גאָר געלד אויך, האָט אונז אָנגענומען אַ חשק, נעמען דעם יונגענמאַן צו דער אַרבייט.

תחילת — דאָס איז געווען פּרישמאַנ'ס איינפאַל (איין איינ-פאַל פון אַ גאון!) — בעדאַרף מען וויסען די ווערטה פונ'ם ווערק — און דאָס לאָזט זיך ניט אָפּשאַצען, סיידען מע זאָל וויסען די וואָג, וויפיעל עס וועגט.

און דאָס איז ניט שווער צו דערגעהן. מע נעמט און מע לעגט דאָס אוועק אויף אַ וואָג, דאָס הייסט (און דאָס איז אויך געווען פּרישמאַנ'ס זשעניאַלער איינפאַל!), מע לעגט אוועק אויף איין שאָל דאָס ווערק און אויף דער אַנדערער לעגט מען אוועק גע-וויכט, וועט מען דעמאָלט וויסען אַקוראַט.

און מע האָט זיך ניט געפּוילט און מען איז געגאנגען אין אַ קלייט, וואו ס'איז דאָ אַ וואָג, און מע האָט אָפּגעוועגען דאָס ווערק: דריי פונט מיט דריי פערמעל — קיין עין הרע ניט!

אַצינד איז געבליבען גאָר איין זאך: דער מקח?

— מה יקר? ווי טייער זאָל מען רעכענען אַ פונט?

מ״ן בעקאנטשאפט מיט ח. נ. ביאליק

געשריבען אין יאָהר 1916.

און אַט דאָ האָט זיך אַרויסגעווייעזען דער גאַנצער טעות :
דער יונגערמאַן האָט געמיינט, אז מיר דאַרפֿען איהם צאָהלען!
צוויי הונדערטער פאַר אַ פונט, און מיר האָבען געמיינט, אז דער
יונגערמאַן זאָל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער אַ פונט!
איז דער יונגערמאַן געפאַלען אויף אַ המצאה :

— ווייסט איהר גאָר וואָס? איכ'ל אייך ניט צאָהלען,
איהר'ט מיר ניט צאָהלען — נאָט אייך מײַן ווערק און דרוקט
עס אָפּעט!

האָבען מיר זיך אָבער אוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט
ניט געהן! פון זינט די וועלט שטעהט איז אַ מנהג, אז פאַר אַ
ווערק אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דער מחבר צאָהלט —
אַנדערש געהט עס ניט!

פונ'ם געשעפט איז ניט געוואָרען גאָר נישט ניט.
נאַרישע, יונגעלשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָהרען — זיי ווער
לען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר!...

נערווי, 1 מאָרט, 1914.

מיין בעקאנטשאפט מיט ח. נ. ביאליק

א.

יאָהרען-לאַנג בין איך געשטאַנען אין פערבינדונג מיט ביאָ-ליקען און ניט זוכה געווען פערזענליך זיך צו בעקענען מיט'ן גרעסטען פון אונזערע פאָעטען, ווייל מיר זענען געווען ווייט איינס פון דאָס אנדערע. ער האָט געוואָהנט אין אַדעס און איך — אין קיעוו. דערנאָך זענען געקומען די גלות-יאָהרען פון נאָך דער רוסישער קאָנסטיטוציע. האָט דאָס מיך פערוואָרפען קיין אויסלאַנד — שווייץ — און פון דאָרטען, איבער'ן אַטלאַנטישען ים, קיין אמעריקא, און אָט אזוי האָב איך שוין כמעט אינגאנצען אויפגעגעבען מיין האָפנונג צו בעגעגנען זיך ווען ס'ניט איז מיט'ן ריעז פון די ריעזען. וואָס טהוט נאָט ? פאָהרען זיך צונויף די ציוניסטען אויפ'ן קאָנגרעס אינ'ם יאָהר 1907 אין האַאג, און די אמעריקאנער ציוניסטען קלויבען מיך אויס פאַר אַ דעלעגאַט, און איך קום צו פאָהרען קיין האַאג, אין האַלאַנד. ערב קאָנגרעס איז אַ קאָנפערענץ פון העברעאישטען. איך קום אַרײַן. דער זאַל איז פול. דער טשערמאַן איז א. ל. לעווינ-סקי. קלאָפּט מיט'ן האַמער אין טיש. דער עולם איז אויפגע-רעגט. און מעהר פון אלע אנדערע קאָכט זיך עפּיס אַ יונגער מאַנטשיק. ווייזט אויס, אַ „בורזשוק“; ביי אונז אין דערהיים גייסט ער אַ „קופטשיק“.

מיר שעה'ן-לאנג שפאציערט און געפיהרט אינטימע געשפרעכען. עפנים גלייך ווי מיר וואלטען געווען בעקאנט פון יאָהרען און יאָהר רען, עפנים גלייך ווי מיר האָבען זיך אין אונזער ווייטער קינדהייט צעשיידט און איצטער וויעדער אַ מאָל צונויפגעקומען זיך. איט-ליכער פון אונז האָט געהאט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען פון דער פערנאנגענהייט אין פאנטאזיערען פון דער צוקונפט — און די צייט איז אזוי קורץ! ביאליק האָט מיר דאָס וואָרט געגעבען, אז אויפ'ן צוריקצוגעס שטעלט ער זיך אָפּ ביי מיר אין גענף, וואָס אין דער שווייץ. און ער האָט געהאלטען וואָרט. נאָך אַ קורצער נסיעה איבער איטאליע איז ער אויף ראש-השנה אראפגעפאָהרען צו מיר קיין גענף.

ג.

אין יענער צייט האָט אָפגערעכט גלות אין דער שווייץ אויך דער זיידע, מענדעלי מוכרס-פרים, און אויך בן-עמי, וועלכער איז אַ תושב אין גענף עד היום הזה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז יעדער פון אונז דריי האָט געוואָלט דעם כבוד און דעם פער-געניגען צו האָבען ביי זיך דעם גרויסען גאסט. נאָר אזוי ווי די אידע איז געווען מיינע, דעריבער איז דער גאסט פערפאָהרען גלייך צו מיר. פאר מיינע קאלעגען האָב איך עס געהאלטען דער-ווייל בסוד, געוואָלט זיי מאַכען אַ סורפריז. אויף מאָרגען, ראש-השנה אין דער פריה, האָב איך גענומען דעם גאסט און בין מיט איהם אַוועק אין שוהל אַריין. דאָרט זענען שוין געווען דער זיידע און בן-עמי. דער זיידע האָט איהם אָפגעגעבען אַ ברייטען שלום-עליכם. בן-עמי ניט. דער איז געווען אש-לחבה, פאר וואָס ער איז פערפאָהרען צו מיר, ניט צו איהם, צו בן-עמי'ן. ווער עס קען בן-עמי'ן, דער וועט פערשטעהן זיין אייפערזוכטיגקייט... אז ס'איז געקומען צו „אויסנעהמענס" און מיר זענען אַרויס פון שוהל אויפ'ן הויף, האָט זיך בן-עמי ניט געקאָנט איינהאלטען

און בעשלים, אז דאָס מוז זיין מסתמא אָדער א יונגערמאן א משכיל, וואָס איז נאָרוואָס אַראָפּ פון קעסט, אָדער איין איידעם, וואָס זיצט נאָך אויף קעסט. און וויל ער איז א משכיל און זיין שוועהר איז א איד א בעל-הבית, האָבען די ציוניסטען פון זיין שטערטעל איהם אויסגעקלויבען פאר א דעלעגאט, וואָס פאָהרט מסתמא אויף זיינע אייגענע הוצאות קיין האַג. און איך מײן, אז איך האָב קיין טעות ניט, וואָרום איך בין דאָך א שרייבער, און וועלכער שרייבער איז דאָס ניט קיין פיזיאָגאָמיסט? איך לאָז ניט אַראָפּ קיין אויג פונ'ם קופטשיק, און דער קופטשיק שפּרינגט אַלע מאָל אויף. רעדען רעדען אַלע אויף העברעאיש, און ער אויך. אַלע מאָל טהוט ער א שיס-אויס: — אדרבה! ... לא! אין אני מסכים! — ער איז ניט מסכים! — ער איז ניט איינפערשטאנען! ...

דער טשערמאן (לעווינסקי) קלאָפט מיט'ן האַמער. די קאָנ-פערענץ איז צו ענדע. דער עולם קאָכט זיך נאָך. דער טשער-מאן שטעהט אויף פון טיש. מיר צעקושען זיך. איך וויל געהן. דער טשערמאן האַלט מיך אָפּ א מינוט.

— ווארט אויס א ווילע. איך וויל אייך בעקאנט מאַכען פֿריהער מיט אונזער ביאָליקען.

— ביאָליק איז דענן אויך דאָ? וואו איז ער?

— אָט איז ער דאָך.

און ער שטעלט מיר פאָר דעם בורזשוק. אַט-אָדער קליינער בורזשוק איז דאָס געווען דער גרויסער ביאָליק. די משמעות, אז איך בין ניט אזא שאַרפער פיזיאָגאָ-מיסט...

ב.

אין האַג האָב איך קיין סך ניט פערבראכט. נאָר די גאַנצע צייט כמעט זענען מיר מיט ביאָליקען געווען ניט צעשיידט. אויפ'ן ברייטען ווייס-זאמדיגען ברעג פונ'ם ווייס-וילבערגעם ים האָבען

אונפערגעסליכע וואָך. אלע זאלבעפערט האָבען מיר זיך געלאָזט פאָטאָגראַפירען, לויט דאָס בילד וואָס ליגט דערביי, אונטער דעם שענעם בלויען הימעל, ביי דער גענפער שטילער זע, אַקענען די הויכע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, שוויצער-אַלפּען. און מעשיות זענען דערצעהלט געוואָרען איינציגווייז, מערקווירדיגע פאָסירונגען, וואָס יעדען האָט זיך געטראָפּען אין זיין לעבען. אייניגע פון די דאָזיגע מעשיות האָב איך דערנאָך בעשריבען און אַרויסגעגעבען בעזונדער אין אַ ביכעל אונטער'ן נאָמען: „פיער זענען מיר געזעסען“. מיט איינעם וואָרט, דאָס איז געווען אַ וואָך פון ביאליק. און נאָך אַ מאָל ביאליק. און וויעדער אַ מאָל ביאליק.

ד.

אָוועקגעגאנגען די טומעלדיגע וואָך, אָוועקגעפאָהרען דער גאָסט — אַוויס ביאליק. שטיל איז געוואָרען אין דער שווייז. די הויכע, מיט'ן אייביגען שניי בעדעקטע, בערג האָבען זיך חנ'עוודיג אָפּגעשפּיעגעלט אינאיינעם מיט'ן בלויען הימעל אין דער שענער שטילער גענפער זע. עס איז אָבער בעשערט געווען, אַז ביאליק'ס נאָמען זאָל צווישען אונז נאָך אַביסעל ווענטילירט ווערען צוליעב אַ נייעם אינצידענט, צוליעב אַ נייע קונדס'עריי. אין אַ שענעם פריהמאָרגען בעקום איך אַ בריוועלע פון ביאליקען. אין בריוועלע לאָזט מיר דער גרויסער דיכטער הערען, אַז ער האָט פערגעסען ערגיץ אין וועג אַ פאָר שטעקשיך, בעט ער מיר, איך זאָל זיך מטריח זיין אַ קוק טהון אונטער'ן בעט, וואו ער איז געשלאָפּען, און אויב איך וועל געפינען זיינע שטעקשיך, זאָל איך זיי איהם איבערשיקען. געשריבען איז דאָס בריי וועלע אין ביאליק'ס סטיל מיט מגלה-טמירין-לשון: „הטשעקשיך שלי"... און עס האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה מיט שטעקשיך. עס זענען געלאָפּען בריעה נאָך בריעה, וואו דאָס וואָרט „שטעק-

און האָט פֿירגעהאַלטען דעם גאַסט, למאי ער האָט זיך ניט אָפּגע-
שטעלט ביי איהם. נישט געהאַט קיין אַנדער תירוץ אויף אַרויס-
צורדעהען זיך, האָט ביאָליק זיך געוואָלט פערענטפערען פאַר בן-
עמי'ן, אז ער האָט עס נישט געקאַנט טהון, ווייל ער איז נאָר-וואָס
געקומען פון באַהן.

— ווען? היינט? היינט, דעם ערשטען טאָג ראש-השנה?
דער גרעסטער אידישער דיכטער איז געפאָהרען אום ראש-
השנה??! און פון וועמען הערט, ער עס? — פון ביאָליקען
אַליין? שומו שמים!!! — הימעל-עפּען זיך!!!...

און וואָס מעהר בן-עמי האָט זיך געקאַכט, אַלץ מעהר האָט
ביאָליק געלאַכט. און וואָס מעהר ביאָליק האָט געלאַכט, האָט
זיך בן-עמי געקאַכט. עס האָט אָנגעהויבען ווערען שטאַרק לע-
בעדיג. עס איז געוואָרען אַרום אונז א „רעדעל“. עס איז אָב-
געקומען דער זיידע. דערוועהן, ווי די אייניקלעך קאָכען זיך,
ווי איינער ביווערט זיך, די איבעריגע לאַכען, האָט ער מקיים פסק
געווען בן-עמי'ן אויפ'ן אָרט. ער האָט איהם אויסגעלאַכט, ווי
דער זיידע קאָן:

— וואָס זענט איהר עס גאָט'ס סטראַפּטשע אין דער שווייץ
אָנצונעמען זיך גאָט'ס קריוודע אין די ימים נוראים? פערלאָזט
איין אויף דעם רבונז של עולם — ער קאָן אַליין בעשטעהן זיין
שטערטעל — האָט איהר געהערט אַ מעשה!

ווער עס קען בן-עמי'ס היציגען טעמפּעראַמענט, וועט פער-
שטעהן, אז לאַנג האָט ער נישט געקאַנט זיין ברוגז. און איבער-
הויפט — אויף ביאָליקען. קאָן מען דענן זיין לאַנג ברוגז אויף
אַ קונדס, אויף אַ לייעבען קונדס, וואָס לאַכט אזוי האַרצעדיג און
מאַכט איין לאַכענדיג? מיר האָבען באַלד אויפ'ן אָרט געמאַכט
אַ פשרה, אז ס'איז פאַרפאַלען. סטאַנציע האַלט דער דיכטער
טאַקי ביי מיר. נאָר עסען זאָל ער אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרט —
אזוי אז ער זאָל זיין אונזער אַלעמענ'ס אורח. און אָט אזוי
האָבען מיר פערבראַכט מיט'ן גרויסען גאַסט אַ גוטע וואָך. אַ

זאכען פון אידיש אויף העברעאיש, ארויסגעגעבען גאנצע בענדער
מעשיות פאר אידישע קינדער, געפלאנעוועט ארויסצוגעבען נאך
מעהרערע זאכען — ביז דער נאָט פון נקמה האָט זיך צעבייזערט
און ער האָט אָנגעשיקט אַ בלוטיגען מבול אויף דער זינדיגער
ערד... מיך האָט דער שטראָם אויפגעהאָפט און פערטראָגען אזש
אהער, קיין אמעריקא. ביאָליק איז פערבליבען דאָרט ביי די
ברעגעס פונ'ם שוואַרצען ים, ווייט פון די, וואָס האָבען זיך גע-
שפיעגעלט אין זיין נשמה, וואָס האָבען זיך געוואַרעמט אינ'ם
ברען פון זיין מאַלאַנט, וואָס האָבען איהם ליעב געהאַט אָהן אַ
ברעג און האָבען איהם ליעב ער היום הזה.

ניו יאָרק, ניסן, 1916.

שיך" ווערד דערמאנט און איבערגע'חזר'ט און איבערגעקייט אפּשר אַ מאָל הונדערט. אינ'ם ערשטען בריוועל שרייב איך איהם, אז איך האָב געזוכט די שטעקשיך אונטער'ן בעט, וואו ער, ביאָ-ליק, איז געשלאָפּען, נאָר איך ווייס נישט פאַר געוויס. אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, אָדער גלאַט אַ פאַר שטעקשיך? און בכדי עס זאָל נישט אַרויס חסיד'שלום קיין שום טעות, האָב איך געבראַכט אַ פּאָטאָגראַפישען אַפּאַראַט און האָב אַראָפּגענומען אַ בילד פון די שטעקשיך, און איך שיק איהם אַרויס רצוף פה דאָס בילד פון די שטעקשיך, ער זאָל זיך צוקוקען צו די שטעקשיך און זאָל מיר באַלד מודיע זיין דורך אַ בריוועל, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך? קומט מיר אָן אַ בריוועל פון ביאָליקען, אזוי ווי ער האָט זיך גוט אַיינגעקוקט אינ'ם בילד פון די שטעקשיך און האָט דערקענט אין זיי זיינע שטעקשיך, אזוי אז ער קאָן שוועהרען בנקיטת חפץ, אז די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, לכן דעריבער זאָל איך, למען השם, איהם אַרויסשיקען זיינע שטעל-שיך! ענטפער איך איהם מיט אַ בריוועל, אז ער זאָל מוחל זיין מיר צושיקען אַ קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאָלט אַרויסשיקען די שטעקשיך... קומט מיר אָן אַ בריוועל פון ביאָ-ליקען מיט אַ גוואַלד: היתכן? הישמע כזאת? ווי קאָן ער מיר שיקען אַ קבלה אויף די שטעקשיך איידער ער האָט בעקומען די שטעקשיך? ענטפער איך איהם, אז ס'איז דאָ אַיין עצה: איך שיק איהם דערווייל אַרויס אַיין שוך פון זיינע שטעקשיך, וועט ער מיר צושיקען אַ קבלה אויף די שטעקשיך. און אז איב'ל בעקומען די קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאָלט אַרויסשיקען דעם אנדערען שוך פון די שטעקשיך. און צום אַרויסגעשיקטען שוך האָב איך צוגעלעגט אַ צעטעלע: „המשך יבוא" — פאַרטזעצונג פאָלגט...

אזוי האָט מען געקונדסט און אַרויסגעוואָרפען שטיקלעך, און צווישען רעכטען קונדסעריי האָט מען געטהאָן ערנסטע ליטע-ראַיִשע אַרבייט אַויך — מע האָט געשריבען און איבערגעגעצט

פיער זענען מיר געזעסען

געשריבען אין יאָהר 1908.

פיער זענען מיר געזעסען

פערזאנען:

מענדעל מוכר-ספרים — א שענער זקן, רעדט צוקערזיס.
ביאליק — א פאעט, א בעל-מחשבות.
בזעמי — א איד, וואס קאכט זיד.
שלוס-עליכס — איין אלטער בעקאנטער, וואס הערט זיך צו און
שרייבט אלסדינג אריין אין א ביכעל.

אלע מיינען, אז בערג, למשל, שטעהען אויף איין אָרט.
און איך זאָג אייך, אז בערג געהען, און נאך ווי אזוי! זיי לויפען!
ווען בין איך דערגאנגען דעם דאָזיגען שכל? אין דער צייט, ווען
מיר, דריי אידישע שריפטשטעלער און איינער א פאָעט, האָבען
געמאַכט די ערשטע עקסקורסיע צו די בעריהמטע, מיט אייביגען
שניי בעדעקטע, אלפענבערג.

ארויסגעגאנגען א פאָר מייל פון שטאָדט אַרויס, האָט זיך אונז
אויסגעדאַכט: אַטאָט זענען מיר ביי די בערג, אַטאָט נעם ציהר-
אויס א האַנד — גיט איהר זיי אָפּ שלום. נאָר וואָס ווייטער מיר
געהען צו זיי, אלץ ווייטער געהען זיי אוועק, אַנטלויפען פון אונז.
מיר הויבען אָן געהן אַביסעל נִיכער, שטאַרק גיך, — בלאָטע!
זיי לויפען נאָך נִיכער.

— זיי רייצען זיך מיט אונז? — רופּ איך מיך אָן צום
איבעריגען עולם.
— ווער?
— די בערג.

וועלען מיר שבת האלטען אונטער'ן בארג. מיך האָט ער געמאַכט אויסצורדענען. ער האָט ניט פערשטאַנען, ווי אזוי נעמט זיך אונטער אזא מענש ווי איך געהן, אז איך ווייס, אז איך קאָן ניט געהן?

פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם גאָרנישט געשמעהרט, ער זאָל צונויפלעגען דעם שירם, פערקאַטשען די פאָלעס און גלייך מיט אונז אלע זיך אַ וואָרג טהון אין גרינעם פרישען שמעקע-דיגען גראַז אריין און געניסען טעם גן-עדן פון רוהען אין מיטען פעלד, אונטער גאָט'ס הימעל, און הערען דעם זיידען דערזעהלען אַ מעשה.

* * *

בעשרייבען אַ מעשה און דערזעהלען אַ מעשה — דאָס איז זיך צוויי בעזונדערע זאַכען. פאַרהאַן מענשען, וואָס וועלען אייך בעשרייבען אַ זאַך אויסגעצייכענט, און לאָזען זיי אייך עפּים נעמען דערזעהלען, צעברעקלען זיי דאָס און צעקיינען עס אייך אזוי, אז עס שלאָגט צו דער נאַל. און פאַרהאַן מענשען, וואָס וועלען אייך דערזעהלען אַ מעשה טשאַקענדיג, אויסגעטאַקט און אויסגעפּוצט, מחיה נפשות, — און פּרובט, לאָזען זיי דאָס וועלען איבערגעבען אויף פּאפּיער — איהר זאָלט זיי אַראָפּנעמען דעם קאַפּ! פאַרהאַן נאָך אַ קאַטעגאָריע גליקליכע מענשען, וואָס זענען ווייט פון ביידע זאַכען, ניט דערזעהלען, ניט בעשרייבען; נאָר פון זיי רעדען מיה נישט. מיר רעדען פון די, וואָס די נאַטור האָט זיי געבענשט מיט ביידע טאַלאַנטען. דער זיידע רב מענדעלי מוכר-ספרים בע-זיצט ביידע מתנות פון זיין ליבערן נאָמען אויפ'ן העכסטען שטיי-גער. ער, אז ער דערזעהלט אַ מעשה, מאַהלט ער אַ בילד, און איהר זיצט און הערט און זעהט, און עס דאַכט זיך אייך, אז איהר לעזט דאָס פון אַ בוך, — ניין! וואָס זאָג איך? עס דאַכט זיך אייך, אז דאָס לעבט, אז דאָס רעדט, אז דאָס קומט-פאַר פאַר אייערע אויגען, און עס ווילט זיך אייך אייביג אזוי זיצען און הערען, און הערען, און הערען...

— איך ווייס נאָך ניט וואָס דאָס איז! — רופט זיך אָן מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער איז קלאָר אין די אַלפּענבערג, ווי אַ איד אין אַשרי. — ס'איז קיינמאָל ניט געווען אזוי ווייט, ווי איצטיגס מאָל. איהר זאָלט מיך פאָלגען, וואָלטען מיר געגאנגען אביסעל גיכער.

און אָט אזוי האָט ער אונז אונטערגעגעבען אַלע מאָל מעהר הייז, מיר זאָלען געהן גיכער, מעהר פון אַלעמען זיך אַיינגעמיערט און מחמת דעם איז ער געוואָרען ביז, גערעדט מיט גאָל, געשטאָרען מיט פייער, אויסגעלאָזט כל חמתו אויף פאָנינגב מיט זיין רעוואָלוציע און מיט זיין קאָנסטיטוציע.

— שאַט! איך וויל אַייך עפּים פרעגען! — אזוי האָט זיך אָנגערופען צו אונז אַלעמען דער זיידע רב מענדעל'ל, און מיר אַלע האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף אַ וויילע. — איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, יעדער בעזונדער, ווי אזוי פיהלט איהר זיך אין דער מינוט?

אפנים, אז מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט דער ערשטער פערשטאָנען דעם זיידענ'ס פראַגע, מחמת ער האָט זיך געאיילט ענטפערען דער ערשטער, ווישענדיג מיט די פאָלעס דעם שווייס פונ'ם נאָסען שטערן.

— איך פיהל מיך אזוי גרינג, אז איך וואָלט געפלוויגען, ווי איין אַדלער, נישט אַרומגעקוקט זיך צוריק אפילו אויף אַ מינוט. — און איך — מאַכט דער יונגער פאָעט ביאָליק, אַיינגע-קוקט זיך אויף מיר — איך פיהל מיך ניט שלעכט, נאָר פליהען ווי איין אַדלער — ווייס איך ניט, אויב איך וואָלט געפלוויגען.

אַצינד איז געקומען די צייט, איך זאָל אויך עפּים ענטפערען. און איך האָב געזאָגט:

— איך פיהל, אז עס וואָלט מיר צוגעקומען אַ שטיק געזונד, ווען מיר זעצען זיך אַט-דאָ, למשל, אויפ'ן גראַז...

מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט איז געוואָרען אָנגעצונדען. ער האָט געזאָגט, אז אויב מיך וועלען אָט אזוי געהן,

דער! און מחמת מיר זענען אביסעל מיער, האָבען מיר זיך אנג-
דערגעזעצט אָט דאָ אביסעל רוהען, און לאָמיר בעסער רעדען,
דערזעהלען גלאַט אזוי אין דער וועלט אַרײַן.

— מעשיות! מעשיות! — האָבען אויסגעשריען מיר, אַלע
דריי אייניקלעך. — דערזעהלט אונז עפּיס אַ מעשה, זיידעניו,
אַ מעשה!

— אַ מעשה? וואָס פאַר אַ מעשה זאָל איך אייך דער-
זעהלען?

— דערזעהלט אונז, זיידעניו, אַ מעשה פון זיך אַלײַן, פון
אײער אייגענעם לעבען, פון פאַרצייטען!

— גוט, איך וועל אייך דערזעהלען אַ מעשה מיט אַ פערטעל
עוף, נאָר מיט אַ תנאי...

— אז מע זאָל אייך ניט איבערשלאָגען אין מיטען? ניט
פערלויפען אויף צופריהער? ניט אַרײַנפאַהרען מיט אַ וואָגען
אין שליטען אַרײַן?

— אַט-אַט-אַט! גוט, וואָס איהר ווייסט מיין טבע און וואָס
איהר קענט זיך אַלײַן.

אזוי האָט אונז געזאָגט דער זיידע, זיך גענומען צום מדרש,
וואָס ער האָט מיטגענומען אין וועג אַרײַן צידה לדרך, פערריסען
די ברילען אַרויף אויפ'ן שטערן, געגעבען אַ קוק-אַרײַן, פערמאַכט
דעם מדרש, אַראָפּגעלאָזט די ברילען צוריק אויף דער נאָז און
אַנגעהויבען מיט אַ ניגון פון דער גמרא:

א.

אַ מעשה מיט אַ פערטעל עוף

— הערט זשע, אָמר רבי יוחנן — האָט רבי יוחנן געזאָגט:
איבער קמצא וברקמצא איז חרוב געוואָרען ירושלים; איבער אַ

דער שמועס, וואָס ביי אונז האָט זיך געקייטעלט, האָט זיך אָנגעהויבען, געוויינטליך, פון פאָליטיק, פון דער אידישער לאַגע אינ'ם אומגליקליכען לאַנד, און מען איז אַריבער אויף דעם, וואָס אונז, שריפטשטעלער, איז מעהר גאָהענט צום האַרצען, — אויף דער ליטעראַטור. די גאַנצע צייט איז אָבער דער זיידע געזעסען פערחמורעט, מיט אַ ביטער שמייכלעלע אויף די ליפּען, ווי איינער רעדט: „נאַראַנים האָבען געפונען פון וואָס צו רעדען!“... מײַן קאַלענאַ מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט געוואָלט מאַכען די אונטערהאַלטונג מעהר אינטערעסאַנט, האָט ער אַרויפגעפיהרט דעם שמועס אויף „נאַציאָנאַליזם“, און האָט גענומען איינטיילען די רעוואָלוציאָנערען מיט די בונדיסטען מיט די אַריסטאָקראַטען פון איין זייט, און די ציוניסטען מיט די טעריטאָריאַליסטען פון דער אַנדערער זייט, — אַלע האָבען זיך פון איהם ניט גענאָרט! עס האָט אָבער קיינעם נישט גענומען. דער גאַנצער פּולווער מיט אַלע קוילען זענען איצטיגס מאָל געווען אַרויסגעוואָרפען. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבען מיט אַ קאַפּ העכער פון דער גאַנצער וועלט און האָט געזאָגט, אז כל זמן עס וועט לעבען די „אונערבאַרעמליכ-קייט פון עקזיסטענץ“ („אכזריות הקיום“), וועט איהם נישט נעמען נישט דאָס „שלעכטע“ נישט דאָס „גוטע“, וואָרום עס איז נישטאָ אויף דער ערד נישט „שלעכטעס“ נישט „גוטעס“ — עס איז נאָר דאָ דאָס, וואָס עס איז... און ער האָט אויסגעלאָזט זיין פילאָזאָ-פישע טעאָריע מיט אַ בקשה צו אונז, זיינע אייניקלעך, אז מיר זאָלען איצטיגס מאָל אַראָפּוואַרפען פון זיך די שריפטשטעלערישע קאַפּאָטע, פערגעסען, אז ס'איז דאָ אויף דער וועלט אַ קולטור מיט אַ ליטעראַטור מיט בוכדורקעריי מיט מוכריי-ספרים און פערלענער און אַרויסגעבער און צייטשריפטען און נאָזעטען, מיט מענשען-רשעים און מענשען-צדיקים, מיט פאַני, מיט, לַהבדיל, אידען, מיט נאָך אַזעלכע זאַכען, און מיר זאָלען געדענקען, אז איצט, אין דעם דאָזיגען טאָג, זענען מיר גלאַט מענשען — טוריסטען, וואָס האָבען געמאַכט איין עקסקורסיע אין די אַלפּענבערג. עלעחיי ענגלעך-

אנדערער ארויס, אויף און אָפּ, ווי אויף אַ יאָריר! און די קאָ-
מערען מיט די קעמערלעך זענען געפאַקט מיט פּראָוויזיע אויפ'ן
גאַנצען יאָהר, און משרתים, דיענערס און דיענסטען און משגיחים,
דרעהען זיך אַרום הין און הער, און עס קאָכט ווי אין אַ קעסעל.
ווער עס קאָכט, ווער עס באַקט, ווער עס דערלאַנגט עסען, ווער
עס וואַשט, ווער עס פרעסט, ווער עס הייצט דאָס באָד, ווער עס
לעשט די ליכט אום שבת, — דערויף איז פאַרהאַן אין הויף אַ
בעזונדערער פאַרשוין, אַ שבת-גוי מיט'ן נאָמען פאַוולאָ, וואָס פון
איהם האָב אייך גאָר אַ בעזונדערע מעשה. איהר קאָנט פער-
שטעהן, ווער דער פאַוולאָ איז — אז ס'זענען געווען מענשען, וואָס
פלעגען ביי דעם פאַוולאָ זיך נאָכפרעגען, ווען איז ראש-חודש און
ווען איז דער מולד... נאָר מיר לאָזען פאַרלויפן פאַוולאָ צורוה.
און מיר קעהרען זיך אום צוריק אין „הויף“ אַרײַן. דאָס האָט
איהר אייך דעם פרוזדור, דעם אַרײַנטריט. אַצינד וועלען מיר
זיך מטריה זיין מיט אייך אין טרקלין, אין פאַלאַצ אַרײַן, זיך
בעקענען מיט'ן אייגענטהימער פונ'ם „הויף“.

שטעלט אייך פאָר אַ בילדשענעם מענשען, האַלב-אידיש,
האַלב-אײראָפּעאיש געקליידט, מיט אונטערנעבויגענע פאות, מיט
אַ ווייסען קאַלנער, מיט אַ ליכטיג שטרענגען פנים, מיט מאַניערען
פון אַ פירסט. דער גאַנצער „הויף“ שטעהט פאַר איהם ווי פאַר
אַ מלך. אין שטוב איז רײַן, זויבער, רייך, נאָר אײנפאַך און
שטרענג, און זעלטען ווער עס האָט די עהרע אַהער אַרײַנצוטערעטען,
אַ חוץ שבת; און קומט שבת, ווערד געדעקט אַ לאַנגע רײַהע
פון טישען, און אַ חוץ דער פאַמיליע ווערען אײַנגעלאָדען אויך
געסט פון די פאַרנעמסטע אורחים. איך האָב אייך פערגעסען
מיטצוטיילען, אום איהר זאָלט האָבען אַ ריכטיגען בעגריף פון
דעם „הויף“, אז אין שטוב דרעהט זיך אַרום אויך אַ גלוח. דאָס
איז אַ דייטש, אַ לעהרער צו די קינדער, וואָס לעהרענט מיט זיי
„שפּראַך“. אויבענאָן, אויף אַ הויכען שטוהל, זיצט דער בעל-
הבית, דער אײַגענטהימער אַלײַן, און אַלע אױגען זענען צו איהם.

הוהן מיט א האָהן איז חרוב געוואָרען די שטאָדט ביתר; איבער
א פלעקעל פון א וואָגען איז חרוב געוואָרען טור-מלכא. ערלויבט
מיר צוצועצען: איבער א פערטעל עוף איז פון אבראמאָוויטש
געוואָרען מענדעלי מוכרס-פריס. הערט א מעשה!...

מיר רוקען זיך צונויף אלע דריי נאָך געהענטער צום זיידען,
און דער זיידע הויבט-אָן צו דערצעהלען בזה הלשון:

— שטעלט אייך פאָר א גרויסען פיערעקעכיגען פלאץ, פער-
בויט פון איין זייט מיט א ברייטען מויער, א פאלאץ, פון דער
אנדערער זייט — מיט א שענעם בית-המדרש, ביי דער זייט,
להבדיל, א מרחץ, א גרויסע קיך, ברייטע שטאָהלען און קאמערס
מיט קעמערלעך — דאָס איז דער „הויף“. וועמענ'ס הויף — דאָס
וועט איהר וויסען שפעטער. אין בית-המדרש זיצען יומם וליילה
צעהן אידען לומדים און לערנען. נאָר אז מע זאָגט אייך צעהן
אידען לומדים זיצען און לערנען, שטעלט איהר זיך שוין פאָר אין
דער פאנטאזיע די געוויסע „עשרה בטלנים“, דאָס הייסט: פער-
שמירטע, אָפגעריסענע, אָרעמע לעדיג-געהער. האָט צייט! דאָס
זענען געווען צעהן שענע זויבערגעקליידטע פארשווינען, מיט ליכ-
טיגע פנימ'ער, געקליבענע לומדים פון דער ליטא, וואָס יעדער
פון זיי וואָלט געמעגט זיין א רב בכל תפוצות ישראל. א זכיה
האָט געהאט דער, וואָס איז צוגעלאָזט געוואָרען צו הערען פון זיי
א וואָרט. אלע פריה און פארנאכט האָט מען דאָרט געדאווענט —
דאָס איז זעלבסטפערשטענדליך. האָט איהר אייך דעם בית-
המדרש. אצינד וועלען מיר זיך דורכגען מיט אייך אין קיך
אריין. נאָר אז איך זאָג אייך א קיך, זאָלט איהר ניט מיינען,
אז איך רעד פון סתם א קיך מיט איין אויווען, מיט איין אונטערן
אוייווען, מיט איין אויפ'ן-אוייווען און מיט א קאץ. ניין, דאָס
מיינט איך א גאנצען רעסטאָראַן מיט לאַנגע געדעקטע טישען, און
אויף די טישען — פון כל טוב: פיש און פלייש און ביער און
פירות אלערליי, און כל דכפין — פראַנק און פריי פאר דער גאנצ-
צער וועלט, מיט צוויי טיהרען, פון איין טיהר אריין, פון דער

אליין — איז זי אין דער גרויסער שרפה, וואָס עס איז געווען ביי אונז אין קאפּוליע, אָפּגעברענט געוואָרען, און צו מיינע צוויי טיטלען, „דער יתום“ און „דער יורש“, איז צוגעזעצט געוואָרען אַ דריטער טיטל: „דער נשרף“, וועלכער האָט איינגעשלאָנגען יענע ערשטע צוויי טיטלען, ווי די זיעבען מאָגערע קיה פון מצרים, וואָס האָבען אזוי בריה'ש איינגעשלאָנגען אין זיך די זיעבען פעטע קיה, אזוי אז קיינער האָט ניט דערקענט, וואָס פאַר אַ גוטען אָנ-בייסען זיי האָבען געהאַט...

מיט'א, דערצהלען אייך וואָס אין קאפּוליע האָט זיך אָפּגע-טהאָן בשעת פונ'ם „יתום“ מיט'ן „יורש“ איז געוואָרען אַ „נשרף“ — וויל איך נישט. דאָס לאָז איך איבער אויף איין אנדערש מאָל. איך וויל אייך נאָר מודיע זיין, אז עס האָבען זיך געפונען גוטע באַרעמהערציגע מענשען, וואָס האָבען רחמנות גע-האַט אויפ'ן „יתום“ דעם „נשרף“ (דער טיטל „יורש“ איז אַוועק, וואו דער ליעבער שבת-קורש געהט אַוועק) און האָבען איהם אָפּ-געפיהרט פון קאפּוליע קיין סלוצק צו רב יונה סלוצקער אין בית-המדרש אַריין — לערנען.

מיין איבערראַשונג, אז איך בין אָנגעקומען צו רב יונה סלוצקער אין „הויף“ אַריין, לאָזט זיך ניט בעשרייבען. איך בין זיכער, אז קיין תלמיד פון דער ישיבה און קיין סטודענט פון אוניווערסיטעט האָט אזוי פלייסיג נישט געלערענט און אזוי פיעל הנאה געהאַט פון דעם לערנען, ווי דער „יתום“ פון קאפּוליע האָט געהאַט ביי רב יונה סלוצקער אין בית-המדרש. אייביג וועל איך ניט פערגעסען די לאַנגע ווינטער-נעכט אינ'ם העל-בעלייכטען נוס-אָנגעהייצטען בית-המדרש, אויף די גלאַטע בענק מיט די געפאַ-לירטע סטענדערס, וואו דאָס קול קלינגט זיך אָפּ מיט אַ זעלטענער זיסקייט, וואָס צעגעהט זיך ממש אין די ביינער. נאָכדעם — דאָס געשמאַקע דאוונען מיט'ן ערשטען מנין פאַרטאָג, אז דער רבונ'י של-עולם אליין שלאָפט נאָך, און נאָכ'ן דאוונען — דאָס הייסע

ווייסט איהר, ווער דאָס איז? דאָס איז אַ ליטווישער גביר, אַ איר אַ סוחר, רב יונה סלוצקער, און די מעשה קומט-פאַר נישט אין קיין אנדער שטאָדט, נאָר טאָסי אין סלוצק.

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם בן-מלך און נעמען זיך צו דען בת-מלכה, דאָס מיין איך — צו רב יונה סלוצקער'ס טאָכטער, וואָס איהר נאָמען איז געווען פייגעל און גערופען האָט מען זי די „קליינע אויגעלעך“, נישט בלשון סגיר-נהור, ווייל זי האָט געהאַט גרויסע אויגען, נאָר טאָסי דערפאַר, ווייל זי האָט געהאַט זעהר קליינע אויגעלעך, און מחמת רב יונה סלוצקער איז געווען אַ איר אַ גביר און די טאָכטער האָט געהאַט קליינע אויגעלעך, האָט מען איהר געזוכט אַ חתן איין אַרעם בחור, נאָר אַ מושלם, אַ צאָצקע, אזעלכען, וואָס זאָל זיין איינער ביי גאָט דער אנדערער ביי איהם, — און גאָט האָט איהם געבראַכט די מציאה אין שטוב אַריין.

איהר שטויסט זיך שוין אוראָי, אַז דאָ וויל איך אייך דער צעהלען שוין פון זיך. אַלזאָ, מוז איך אייך דערקלערען, ווער בין איך געווען און וואָס בין איך געווען צו יענער צייט. מיך האָט גאָט געבענטשט מיט דריי טיטלען מיט אַ מאָל. איך בין געווען אַ „יתום“, אַ „יורש“ און אַ „נשרה“. אַ יתום בין איך געווען פון טאַטע-מאַמע אין אַ קליין שטעדטעל אין דער ליטא, אין קאַ-פוליע. אַ יורש בין איך געווען אויף אַ חלק פון דער דירה, וואָס איז געבליבען אונז בירושה — געוויינטליך, ניט אויף אַ גרויסען חלק: דעם גרעסטען חלק האָט געהאַט מיין עלטערער ברודער, דער בכור; אויף מיין חלק האָט זיך אָנגענומען סך-הכל אַ „זיבע-טעל“, וואָס אַז מע זאָל געווען די דירה צו יענער צייט פערקויפֿען, וואָלט זיך אָנגענומען אויף מיין חלק אוראָי אַ קערבלעך דרייסיג, און געוויס זענען געווען אַ סך אזעלכע, וואָס האָבען מיר מקנא געווען. נאָר אזוי ווי מע האָט די דירה בעצייטענעם ניט פער-קויפט, — און שולדיג זענען אין דעם געווען טאָסי די יורשים

— וואָס נעמסטו דו זיך איבער אזוי? — טענה איך צו איהם. — דאָס בין איך דאָך טאָקי אַליין, היינט וואָס איז מיט דיר דער יחוס?...

— הקיצור, איך וועל אייך נישט מאַרדן זיין, קינדער, מע האָט מיך געבראַכט צום „טיש“ דעם ערשטען פרייטאָג-צורנאַכטס און מע האָט מיך אוועקגעזעצט ביים עק טיש, פונקט אַקעגען דעם גביר און אַקעגען דעם גביר'ס טאָכטער מיט די קליינע אויגע-לעך. דער גביר האָט אלע מאָל געוואָרפֿען אויף מיר אַ פאָר שוואַרצע שאַרפע שטרענגע אויגען, מיט וועלכע ער האָט מיך דורכגעניזעט דורך און דורך. די „קליינע אויגעלעך“ האָבען גע-קוקט צו זיך אין טעלער אַרײַן. מיר איז געווען ניט אַם בעס-טען — דאָס דאַרפט איהר אַליין פערשטעהן.

אַפּמאָהלען אייך די פֿרעכטיגע סעודה — למאי זאָלט איהר מיך נויטען, איך זאָל אייך טהון אזא זאך, וואָס איהר קאָנט דאָס געפינען אין שבעות/דיגען „אַקדמות“? איך וויל אייך נאָר זאָגען איינס: דעם ערשטען מאָל אויף מיין לעבען האָב איך דערוועהן אזוי פיעל טעלער מיט טעלערלעך! און גלאַנצענדיגע, גלאַטע, גליטשיגע. איהר מיינט, ס'איז אַ מעלה? האָט צייט, איהר וועט עפּים הערען! דערצו דאַרף איך מיך מודה זיין, אז מיט'ן שכל פון גאָפּעל-מעסער בין איך צו יענער צייט נאָך עפּים נישט אזוי שטאַרק בעקאַנט געווען, און דאָ דערלאַנגט מען אייך, אַ געבראָ-טענעם, אַ פערטעל עוף, גוט איינגעפרעגעלט אין שמאַלץ, אָנגע-פילט און בעגאָסען מיט אַ מין זאך (צימעס מן הסתם?), וואָס איך האָב עס נאָך קיינמאָל ניט פֿערווכט. אודאי דאַרף מען זיין אַ גרויסער חכם, מע זאָל פערשטעהן, אז דאָס איז ניט קיין שלעכ-טער מאַכל. נאָר במה דברים אמורים — ווען איז דאָס גערעדט געוואָרען, אז מע זאָל דאָס נעמען אין האַנד אַרײַן, ווי גאָט האָט געבאָטען, און טהון מיט דעם דאָס, וואָס דער טאַטע האָט געטהאָן. ווי זשע איז אבער דער דין, אז מע דאַרף נאָכקוקען וואָס אַנדערע

גלעזעל טיי מיט זורניגע מילך מיט פרישע געבעקס, נאָר-וואָס פונ'ם אויווען. און ועל כולם — פרייטאָג אין באָד אַרײַן מיט די פראַכטפולע שטיינערנע בענק, ריינע שעפלעך, מחיה'דיגע שפּריי-צערס, ריינע באַסיינס אויף צו שווימען — אַיין אמת'ער גן-עדן! איך זאָג אײך דעם אמת: איך וואָלט וועלען אײביג זײן א „יתום“ א „נשרף“ און זיצען בײ רב יונה סלוצקער אין „הויף“, אַלס אַרעם-בַּחור, און לערנען. איז דאָך אָבער דאָ א שטן מקטרג אויף דער וועלט, געהט ער און רעדט אָן די לומדים, וואָס האָבען מיט מיר געלערענט אין בית-המדרש, אז זײ זאָלען רעדען מיט רב יונה סלוצקער וועגען דעם קאפּוליער אַרעם-בַּחור, און רב יונה סלוצקער גיט אַרויס א בעפּויל, אז שבת זאָל מען מיך ברענגען צום „טיש“. פונ'ם שמועס, וואָס די עשרה בטלנים האָבען גע-האַט צווישען זיך, האָב איך פערשטאַנען, אום וואָס דאָ האַנדעלט זיך. קיין גרויסער חכם דערצו האָט מען נישט בעדאַרפט זײן, וואָרום זײ האָבען מיר גלייך אַרויסגעזאָגט, אז איך בין א גרויסער בר-מזל, און האָבען שוין געקוקט אויף מיר ווי אויף א פרינץ, ווי אויף רב יונה סלוצקער'ס טאָכטער'ס חתן.

וואָס איך האָב איבערגעלעבט יענעם טאָג, ווען איך האָב בעדאַרפט צום ערשטען מאָל געהן צום „טיש“ — בעדאַרף איך אײך נישט דערצעהלען. דער כח הרמיון האָט מיך געחאַפט אויף די פליגלען און האָט מיך אוועקגעטראָגען צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, ערגיץ הינטער די הרי-חושה, און איך האָב מיך דערזעהן זיצען אויבענאָן אויף א גאָלדענעם שטוהל, אָנגעהאַנגן אין סאַמע זיידענע מלבושים, און דער גאַנצער „הויף“ מיט די עשרה בטלנים מיט, להבדיל, פאַוולאָ דעם שבת-גוי קניהען און בוקען צו מיר, און איך שאַף מיך מיט זײ, זײ זאָלען מיר דערלאַנגען די גמרא... און פלוצים, איך טהו א קוק — עס פליהט א קאַרעטע מיט גענילטע רעדער און מיט ברענענדיגע פערד, און אין קאַרעטע, זעה איך, זיצט צעלעגט א גראַף — דער „יתום“, דער „יורש“, דער „נשרף“ פון קאפּוליע, און וויל גאָרנישט א קוק טחון אויף מיר...

מיין נאָר אזוי, אויף אַ קורצער צייט, און אָנקוקען מיט מיינע נישט-אידישע אויגען, וואָס פאַר אַ פנים עס האָט בשעת אידען נעהען און רעדען און פילרעדען און שפאַרען זיך און מאַכען מיט די הענד? איך מוין, עס שיינט צו זיין אַ העכסט-אינטערעסאַנט-טעם בילד? אַ גאַנץ געוויינליכער שמועס וואָלט געוויס אויס-געזעהען אין מיינע אויגען, אז מע קריענט זיך און מע רייסט זיך, און בשעת צוויי אידען אַמפערען זיך איבער אַ פרינציפיעלע פראַגע, וועגען ווען פאַרגעהט די זון, וועגען ווען האָבען מיר היינט טיגען יאָהר ראש-השנה, וועגען וויפיעל קאָן ווערטע זיין אָט דער דאָזיגער מויער, וכדומה, — וואָלט איך זיכער מיינען, אז מע קריענט זיך און עס האָלט ביי פעטש.

די דאָזיגע געדאַנקען זענען מיר געקומען אין קאָפּ אַריין אין דער צייט, ווען מיר, דריי אידישע שריפטשטעלער און איינער אַ פאָעט, האָבען געמאַכט די ערשטע נסיעה צו די בעריהמטע אַלפּענד-בערג. כמעט אַלע די, וואָס מיר האָבען בעגעגענט אויף אונזער רייזע, צווישען זיי פראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, האָבען זיך אָפגעשטעלט און עפּים ווי פּערוואַנדערט געקוקט אויף אונז, גלייך ווי מיר וואָלטען אָנגעקומען מי יודע פון וואָס פאַר אַ לאַנד און געגאַנגען אָנגעטהאָן מי יודע אין וואָס פאַר מלבושים. איך רעכען, אז ס'איז געווען דערפאַר, וואָס מיר האָבען געשמועסט טאַקי אַביסעל צו הויך, און אַביסעל דערפאַר, וואָס מיר האָבען גערעדט אינאיינעם אַלע פיער. רעדען אַלע אינאיינעם איז אַ קונסט, וואָס נאָר מיר, אידען, בעזיצען דאָס: קיין אַנדער פאָלק קאָן זיך ניט בעריהמען דערמיט. אונזערע אסיפות, דין-תורהס, שמחות און זיצונגען האָבען אַ שם אויף דער וועלט. פאַרלאַמענט-טאַריום, דאָס הייסט, אז יעדער איינציגער זאָל רעדען בעזונדער, איז אַ נייעס, וואָס מיר האָבען דערמיט צו פערדאַנקען דעם ציוניזם און, איבערהויפט, דעם דאָקטאָר הערצעל. דאָס איז טאַקי אַ גוטע זאַך, נאָר ניט אומעדום און ניט אַלע מאָל. וואָסער אַ פנים האָט פאַרלאַמענטאַריום ביי דריי אידישע שריפטשטעלער

טהוען? איך קום און זעה, אז אלע קליגען זיך, בריה'ן זיך מיט'ן מעסער און מיט'ן גאָפּעל, — קליג איך מיך אויך און בריה מיך אויך מיט'ן מעסער און מיט'ן גאָפּעל, און דאָ דער גביר מיט זיינע שאַרפע שטרענגע אויגען, וואָס נידערען אייך גלייך אין דער נשמה אַרײַן! איהר קאָנט זיין ווי הונגערײַג, מוזט איהר פערלירען דעם אפּעטיט. אַוועקלעגען דעם גאָפּעל מיט'ן מעסער איז אָבער אויך ניט קיין פּלאַן. שלעכט! פּלוצים — אז מיין פערטעל עוף הויבט זיך ניט אויף פונ'ם טעלער, גלייך ווי עס וואָלט ביי דעם אויסגע- וואַכסען פליגעל, און טהוט ניט אַ פליה איבער'ן גאַנצען טיש — און גלייך דעם גביר אין פנים אַרײַן, און פונ'ם פנים גלייך אויף זיינע ריינע שענע רייכע שבת'דיגע בגדים?!!!

.

איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה? איהר וויסט איהם שוין... דער גאַנצער מײַן מיינער איז געווען — ערשטענס, מיר זאָלען אַביסעל אויסרוהען די פיס, און, צווייטענס, האָטש אַ האַלבע שעה ניט רעדען פון אונזערע מכות. אַצינד קאָנען מיר געהן ווייטער.

און מיר האָבען זיך אויפגעהויבען פון דער ערד און מיר זענען אַוועק ווייטער.

ב.

דעם זיידענ'ס האַמעל

עס טרעפט אייך אַמאָל, אז איהר זאָלט וועלען זיין ניט דאָס, וואָס איהר זיט? איך, למשל, וואָלט אַ בעלן געווען אַמאָל זיין ניט קיין איד — געוויינטליך, ניט אַוויף שמענדיג, חליפֿה! איך

השכינה, בעדויערען די אַרעמע צעשלאָגענע „קליאטשע“, אָדער די „כנסת ישראל“, און אז נאָט העלפט, מע נעמט צו ביסלעך משקה אַמאָל ביי אַ מלוכה-מלכה, ווערד מען אזוי שטאַרק פרייליך, אז עס גיסען זיך אזש טרערען פון די אויגען...

* * *

די זון האָט געהאַלטען אין רעכטען שפּאַציערען איבער'ן העל-בלויען שווייצאָרישען הימעל, בעגאָסען די בערג אַרום און אַרום מיט גאָלדענע סנאָפּעס, וואָס האָבען זיך צעשטאָען אזוי ווי זאָגען איבער די אייביגע שטיינער און געקיסעלט זיך אַראָפּ באַרג, איבער גרינע טהאַלען, און אַריינגעפאַלען אינאיינעם מיט די שלענגעלדיגע וואַסערלעך אין דער גלענצענד-בלויער אונרוה'דיגער „ראָנאַ“, וואָס לויפט מיט אַ געזאָנג צווייטען די פעלזען, נאָט ווייסט פון ווען-אָן און ביז וואַנען, נאָט ווייסט פאַר וואָס און צוליב וואָס און צוליב וועלכען צוועק? און מיר זענען נאָך אַלץ אונטער'ן באַרג, וואָס וואַכסט פאַר אונזערע אויגען, ווערד אַלע מינוט ברייטער און העכער און שענער, און עס דאַכט זיך, אז ער לויפט שוין ניט מעהר פון אונז, ווי פריהער, נאָר, אַדרבה, ער געהט אונז אַקעגען מקבֿל-פנים זיין, קוקט אויף אונז פריינדליך, נאָר מיט גדלות, ווינקט צו אונז, אז מיר, פיער אידישע שריפט-שטעלער, זאָלען זיך מטריח זיין אַהין, צו איהם אַרויף, נאָהענט צום הימעל, צו גאָט'ס שטוהל; דאָרט וועט ער אונז צייגען זיינע גרויסע וואונדער; דאָרט וועט ער אונז לייענען אַ קאָפיטעל פון מעשה-בראשית; דאָרט וועט ער אונז דערצעהלען וואָס נאָט קאָן און פון דאָרט וועט ער אונז בעווייזען דאָס נידעריגע, נאָרישע וועלטעל, וואו נאָרישע קינדער האָבען אויסגעבויעט קליינע שטיי-בעלעך און האָבען דאָס אַ נאָמען געגעבען שטערט, געלאָזט לויפען קליינע וועגעלעך און האָבען דאָס אַ נאָמען געגעבען באַהענען, האָבען זיך פערשטעלט פאַר מלכים, קעניגען און פרעזידענטען,

און איינעם א פאָעט, בשעת מע געהט זאלבעפערט אין דער שווייץ צווישען די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אלפֿענבערג און מע רעדט אלע פיער וועגען ליטעראַטור, פאָעזיע, תלמוד, מדרש, היסטאָריע, פאָליטיק, רעוואָלוציע, וכדומה אזעלכע זאכען? מיר וועלען דאָך ניט מאַכען געהענדיג א „זיצונג“ און אויס־קלויבען א פרעזידענט און בעטען ביי איהם דאָס וואָרט!

די מענשען, וואָס מיר בעגעגענען, די פראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, געהען אויף די אייגענע בערג, וואָס מיר, נאָר זייער געהן איז ניט אינטערעסאַנט. זיי געהען און שווייגען, אָדער אז זיי רעדען, רעדען זיי אזוי שטיל, אז קוויטקוים וואָס מע הערט. יעדער פון זיי האָט אין זינען נאָר זיך, נאָר זיין אייגענעם מאָגען. דאָס איז אַ כלל: אז עטליכע מענשען געהען צוזאַמען און שווייגען, איז אַ סימן, אז זיי זענען פערטיעפט אין זייערע מאָגענס. אירען זענען ווייט פון אזעלכע זאכען. אַ מאָגען איז ביי אונז אַ באַמבע, וואָס די נאָטור האָט אונז אָנגעהאַנגען, ווי איין אינוועניגסטע טאָרבע, איין אָפּקומעניש אויף דער וועלט. איך זאָג עס ניט פון זיך. דער זיידע רב מענדעלי האָט דאָס שוין אָנגעריהרט וויפיעל מאָל אין זיינע אומשטערבליכע כתבים.

ווי אזוי די מעשה איז — אלע דורכגעהער האָבען אויף אונז געקוקט מיט גרויס בעוואונדערונג. אייניגע האָבען זיך אָפּגע־שטעלט און איינגעהערט זיך אין אונזערע געשרייען, געוואַרט, אַפנים, ביז מיר וועלען זיך אָנהויבען שלאָגען. שוטים! זיי וויר־סען ניט, אַפנים, אז נאָך אזעלכע אמת'ע גוטע פריינד, ווי מיר, איז שווער צו געפינען אויף דער גאַנצער וועלט, האָטש קיין קאָמ־פלימענטען מאַכען מיר נישט איינס דעם אנדערען, אין קאָרטען שפיעלען מיר ניט, און פון אנדערע תענוגים פון עולם הזה, וואָס בינדען־צונויף בעקאַנטע מענשען, ווייסען מיר נישט. אונזער גאַנצעס פערגניגען איז, אז דער אידישער גלות טרייבט אונז אַמאָל צוזאַמען אויף איין פלאַץ, ניסען מיר אויס איינס פאַר דאָס אַנדערע אונזער פערביטערט האַרץ, וויינען צוזאַמען אויף גלות

קיין ערגערע שטראף אויף דער וועלט, ווי אז מע פערנעסט! מיר
איז בעקאנט דער טעם, אז מע ווייסט עפּים א זאך און פלוצים
פליהט דאָס אַרויס פון זכרון, ווי אַ פּוּיגעלע פון דעם שטייגעלע —
נעה האַפּ דאָס! פּערגעסעניש איז אַ חולאַת, איין אָנשיקעניש,
איין אומגליק אויף אַ מענשען! אויב איהר ווילט, קינדער, וועל
איך אייך דערצעהלען אַ מעשה, ניט קיין פאַנטאַזיע, נאָר טאַקי
אַ מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפּען אין אַדעם פאַר
עטליכע יאָהרען. אַ מעשה מיט אַ האָטעל...

— איך וועל אייך דערצעהלען אַ שענערע מעשה, וואָס מיט
מיר האָט געטראָפּען אויך אין אַדעם!... הערט איהר? ס'איז
ווערטא צו בעשרייבען!...

אַזוי האָט זיך אָנגערופּען מיין קאַלעגע מיט'ן הייסען טעמ-
פּעראַמענט און האָט שוין געוואָלט אָנהויבען דערצעהלען, האָט
איהם דער פּאָעט איבערגעשלאָגען:

— אַט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך אַ שענערע מעשה,
וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפּען, ניט אין אַדעם, נאָר אין
זשיטאָמיר!

— און וואו בין איך? — האָט זיך אַרויסגעחאַפּט דער פּער-
טער, טאַקי איך אליין. — איך וועל אייך בעסער דערצעהלען אַ
מעשה פון דריי שטערט מיט אַ מאָל, וועט איהר זיך האַלטען ביי
די זייטען!...

— פון דריי שטערט מיט אַ מאָל? אויב אַזוי — קומט
אייך די בכורה!

אַזוי האָט זיך אָנגערופּען דער זיידע מיט אַ הילכיגען געלעכ-
טער און מיט אַ ניגון און האָט אַ מאָל געטהאָן מיט דער האַנד
אין דער לופטען, ווי איינער רעדט: „איהר האָט אויסגעחאַפּט?...
פאַר אייך די מציאה!“...

אַלע פיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאַנט
אינ'ם פּסוק: „שבעה דברים בגולם“, און פּערשטאַנען, ווי אימ-

שפיעלען אין מלחמות, יסגעשלעג, הארען און קנעכט — פונקט אזוי ווי ביי די גרויסע...

ביי יעדען פון אונז בעקומט דער בארג איין אנדער נאָמען: ביי איינעם הייסט ער „דער זון“; דער אנדערער האָט געפונען, אז איהם פאסט הייסען „דער גדול“; נאָך איינעם איז געפעלען איהם א נאָמען געבען „רב זייט זשע מוחל“. דעם זיידען רב מענדעלי האָט זיך פערגלויסט אראפברענגען אהער דעם גרעסטען ריעז עוג מלך הבשן, וואָס זאָל האַפּען דעם באַרג אויף די פלייצעס און לויפען מיט איהם ת"ס מייל אין איין אַטהעם און וועלען אַרויפּוואַרפען איהם אויף די אידען; פלוצים טהוט גאָט א נס און עס וואַכסען-אויס ביי'ם מערדערישען קעניג צוויי צייהן, איי-גער ארויף, דער אנדערער אַראָפּ, און דער מערדערישער קעניג בלייבט שטעהן מיט'ן באַרג, ניט אהער, ניט אהין — א זעלסטן טראַניקאָמישעם בילד!...

— ווי אזוי הייסט ער, אָט דער שענער באַרג?

אַלע אויגען קוקען אויף מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפע-ראַמענט — ער איז דאָך אין דער שווייץ א גאַנצער בעל-הבית: ער קען זיך, זאָגט ער, מיט אַלע בערג און איז אויסגעבונדען מיט אַלע טייכען און טייכלעך — מיט איינעם א וואָרט, א „היימישער מענש“. מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט האָט זיך אָפּגעשטעלט, געוואָרען רויט, געריבען זיך דעם שטערן, געקוקט אַרויף, אויפ'ן סאַמע שפיץ באַרג; נאָכדעם האָט ער אויסגע-שפיגען מיט אזא כעס, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם אָנגעטראָטען אויפ'ן פוס:

— טפו זאָל דאָס ווערען! איך האָב פערגעסען דעם נאָמען פונ'ם באַרג! געוואוסט נאָר-וואָס — און פערגעסען! וואָס זאָגט איהר דערויף?

— פערגעסען? — רופט זיך אָן דער זיידע רב מענדעלי. — הערסט דו! וואָס פערגעסעניש מאַכט — פרעגט ביי מיר. נישטאָ

גענדעל האָט געזיפט פון אויבען אונאויפהערליך און פֿון צייט צו צייט צעבייזערט זיך און געשמיסען אין די פערשוויצטע פענ-סטער פון אונזער וואַגאַן, וואו מיר זענען זיך געזעסען נאָנץ ברייטליך, בעקוועם, אין דער נואַרעם, אַ גאַנצע קאָמפּאַניע און געשמעסט פון פערשיעדענע זאַכען, ענינים-און געגענשטענדען. אַקעגען מיר איז געזעסען אַ פאַסאַזשיר, אַ געבילדעטער, אַ בער-לעזענער, אַ פראַכטפולער מענש, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען נאָכדעם — אַ כריסט, אַ זעלטענער אידענפריינד. איהר ווייסט, אז איך האָב פיינט אַ מהיפּית-אידען ערגער ווי אַ משומד, און ווער נישט נתפעל פון אַ כריסט, וואָס זאָגט אויף אונז אַ גוט וואָרט. נאָר צו דעם פאַרשוין האָב איך געהאַט אַ פערזענליכע סימפּאַטיע דורך אַ פערבאַרגענער צוציהונגסקראַפט, וואָס ליגט אַ ביסעל טיעפער פון אונזער פערשטאַנד. וואָס זאָל איך אייך זאָגען? איך האָב זיך געפיהלט מיט איהם אזוי גוט, איך וואָלט זאָגען: היימיש, אז עס וואָלט ווירקליך מיר ניט נמאס ווערען פאַהרען מיט איהם נאָך דריי טעג. עס האָט זיך מיר געוואָלט מיט עפּיס וואָס-ניט-איז נוצליך זיין איהם, טהון עפּיס אַ געפער-ליגקייט, און שטעלט אייך פאַר, אז די גוטע געלעגענהייט איז מיר געקומען צו דער האַנד גאַנץ אַליין, פון זיך. וואָס איז די מעשה? אזוי ווי ער פאַהרט דעם ערשטען מאָל אין מיין שטאָדט, אין אַדעם, וואָלט ער וועלען עפּיס אַ רעכטע סטאַגאָזיע, איין אַג-שטענדיגעס האָטעל, און אזוי ווי איך בין איין — עסער תושב פון אַ סך יאָהרען, אפשר איז מעגליך, איך זאָל איהם רעקאָמענדירען נאָך מיין פערשטאַנד דאָס שענסטע און דאָס בעסטע האָט-טעל אין אַדעם?

— אַ האָטעל? אַך! ...

מיט בייזע הענד האָב איך מיך אָנגעהאַפּט אינ'ם דאָזיגען צופאַל און האָב גענומען איהם אויסמאָהלען מיט די שענסטע פאַרבען אַ בעוואוסטעס האָטעל, לויט מיין מיינונג, דאָס גרעסטע

טאקטיש עס איז פון אונזער זייט, וואָס מיר זענען אַרײַנגעפֿאַהרען מיט אונזערע מעשיות דעם זיידען אין די רעד אַרײַן, און מיר זײַנען גרײט געווען פֿערריכטען אונזער פֿערברעכען. מיר האָבען אָבער לאַנג בעדאַרפט בעטען דעם זיידען, ער זאָל אונז דערצעהלען די מעשה, וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפֿען אין אַדעס, און דער זיידע (אַז מע בעט איהם שטאַרק, פּועל'ט מען בײַ איהם) האָט פֿערקאָטשעט די אַרבעל, ווי זײַן שטייגער איז, אַרױפֿגערוקט די ברילען אויפֿ'ן הויכען, ווײַסען, קלוגען שמערן, וואָס קוקט אַרױס פון די חוואַלעדיגע שניי-ווײַסע האָר. די קלײַנע נאָך שאַרפע, טיפֿע, דורכדרינגענדיגע אויגען האָבען זיך האַלב גע- שלאָסען, געקוקט אַרױף, אַ ביסעל אין אַ זײַט, און אויפֿ'ן פנים האָט זיך צעגאַסען דאָס שײַנענדיגע קינדערשע שמײַכעלע, וואָס מאַכט איהם תמיד יונגער מיט פופציג יאָהר און גיט איהם צו אַזוי פֿיעל חן, אַז עס ווילט זיך זיצען אַזוי אײַביג נעבען איהם און האָרען איהם רעדען און רעדען און רעדען!...

און לאַנגזאַם, ווי זײַן שטייגער איז, מיט אַ האַלב-קאָמישען, האַלב-ערנסטען טאָן, האָט ער אָנגעהויבען זײַן געשיכטע בזה הלשון:

— דאָס איז געווען, ווי איך האָב אײַך געזאָגט, מיט עטליכע יאָהר צוריק אין אַדעס, דאָס הײַסט, גיט אין אַדעס נופא, נאָך עטליכע סטאַנציעס הײַנטער אַדעס. קורץ, איך בין געפֿאַהרען אַהײַם קײַן אַדעס. אָסיענצײט איז דאָס געווען. דער אײַנדרױסען האָט זיך אײַנגעהילט אין אַ רעגענמאַנטעל. דער הײַמעל האָט גע- גאַסען מיט טרערען, דער ווײַנד האָט געקלאָגט, די ערד האָט גע- טרױערט, געבענגט נאָך דער ליעבער וואַרעמער זון, ווי אײַן אַלמנה נאָך איהר מאַן. די בױמער האָבען זיך שוין לאַנג אָפֿגע- טרױסעלט פון די געלע בלעטלעך, די פּױגלען האָבען פֿערלאָזען זייערע נעסטען, צוגעזאָגט אויף, אַם ירצה השם, אײַבער אַ יאָהר צוריק קומען, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען... אַ דריבען רע-

נישטאָ קיין נאָמען! אפשר מיינט איהר, א שווערער נאָמען, א פערפלאַנטערטער, וואָס איז ניט גרינג צו געדענקען? אָט וועט איהר הערען! קיין מעהר גרינגערער נאָמען קאָן שוין גאָר ניט זיין אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אזא נאָמען, וואָס מע קאָן איהם ניט פערגעסען, מע זאָל אפילו וועלען! איהר וועט הערען, וועט איהר אליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמיינט, אז איך וועל מיר נאָך א מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר געלענען, ווי מע זאָגט, אויף דער צונג: אָט-אָט! נאָר אַרויסרעדען איהם — בשום אופן ניט, האָטש שריי חי וקיים! האָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל איך מעהר ניט דערצעהלען. מיין פארשוין האָט, אַפנים, געזעהן מיין טרויעריגע לאַגע. ער האָט געוואָלט מיר אויסהעלפֿען ווי ווייט מעגליך, אַרויסציהען מיך פון דער בלאָטע, וואוהין איך בין מיט מיין אייגענעם ווילען פער-קראַכען. ער האָט דערצו אָנגעווענדט אלע קרעפטען. ער האָט מיר גענומען אונטערוואָגען, אויסרעכענען אלע נעמען פון דער גאנצער וועלט. דאָ איז געווען: „גראַטרהאַטעל“, „בעלוויו“, „טערמינוס“, „מעטראָפאָל“, „נאַציאָנאַל“, „אינטערנאַציאָנאַל“, „בריסטאָל“, „פאָריז“, „מאָדריד“, „סאַנקט פּעטערסבורג“, „שיקאַ-גאָ“, „סאַנרעמאָ“, „לאָנדאָן“, „האַמבורג“, „קאָנסטאַנטינאָ-פאָל“ — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פארשוין האָט געזעהן, אז נעמען פון שטעדט געהען ניט, האָט ער זיך אַ וואָרפֿ געטהאָן אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פראַנציע“? „מאָנטענעגראָ“? „אַנגלעטער“? „ראָססיאַ“? „עסטרייך-אונגאַרן“? „בעלגיע“? „האַלאַנד“? „בראַזיליע“? „אַרגענטינאַ“? — וואו? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אפשר „האַטעל פאָסט“? „האַטעל ראַיאָל“? „האַטעל אייראָפּאַ“? „האַטעל לאָוור“? „האַטעל דאָמאַראַ“? „האַטעל אימפּעריאַל“? — קורץ, איך האָב געזעהן, ווי מיין פארשוין האָט בעהאַלטען דאָס נאָטיץ-ביכעל, צוגעשפּילעט צוריק צום זייגער דאָס גילדענע שטיפטעל, זיך גאנץ העפליך מיט מיר אָפגעזענענט, געדאַנקט, געבעטען, איך זאָל מיך ניט בעמיהען,

און דאָס שענסטע האָטעל, וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס, די פאָנאָראַמע. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרען אזוי קונ-ציג, אז אלע פענסטער קוקען-ארויס אויפ'ן ים. היינט די ברייטע, הויכע, ליכטיגע חדרים, דער פרעכטיגער ווינטערגארטען, די אַראַנזשעריען, דאָס לעזע-צימער, די בעדיענונג, איך מוין די „מענשען“. היינט דער רעסטאָראַן, די מוזיק — קורץ, איך האָב מיך אזוי בעגייסטערט, גלייך ווי איך וואָלט געמאָהלט אַ גן-עדן, ניט קיין האָטעל.

אַ ליכטיגע, וואַרעמע, פרייליכע סטאַנציע אין אַ פרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אזוי אָנגעהמורעט, איז צעהן מאָל אזוי אָנגעלעגנט, ווי אין איין אנדער צייט. מוין פאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט לויכטענדיגע דאנקבאַרע אויגען און מיט אַ שיינענדיג גליקליך פנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט אַרויסגענומען פון דער טאַש אַ נאָטיץ-ביכעל, אָפּגעשפּילעט פונ'ם זיינער אַ גאָלדען שטיפטעל, און האָט געוואַרט ביז איך וועל ענדיגען, אום ער זאָל קאָנען פערשרייבען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל. איך בין אָבער נאָך אלץ געווען בעגייסטערט פון מוין בעשרייבונג און האָב ניט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ'ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אז מיר זענען שוין אַטאַט אין אַדעס. נאָר אז דער עולם האָט גע-גומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען אַרויף צו די פעק-לעך, האָט מוין פאַרשוין פאַרזיכטיג, מיט זעהר אַ פריינדיך שמייכעלע, זיך געווענדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך אַ פרעג געטהאָן, ווי אזוי איז דער נאָמען פונ'ם האָטעל?

— אַך! יא, דער נאָמען? אַט באַלד וועל איך אייך זאָגען!...

און איך האָב מיך אויף אַ וויילע פערטראַכט — גאָט מיינער! ווי אזוי איז דער נאָמען? אַט ערשט האָב איך געוואוסט... בלאָטע! ניטאָ קיין נאָמען! אוועקגעפלוויגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שמען, געזוכט אין אלע קעשענעם —

הונדערט געשעפטען, בריעה, עסקים — מע דארף דאס אלץ ער-
לעדיגען. און איך ווער נאך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין
כעס אויף זיך און אויף דער גאנצער וועלט, לאז אויס דאס הארץ
צו די אומשולדיגע. און אט אזוי האט מען מיר פערדרעהט דעם
קאפ. עס איז געווארען נאכט, מע האט שוין לאנג אפגעגעסען,
מע דארף זיך שוין לעגען שלאפען — און מיר מוטשעט נאך אלץ
דער נאָמען פונ'ם האַטעל. האַט איהר געהערט אַ מעשה? ... קורץ,
איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. עס איז געבליבען, אז
מאָרגען כאָר געה איך צום האַטעל גאָר אָהן אַ שום תירוץ! עס
נעמט מיר אָבער ניט קיין שלאָף! איך וואָלט שוין וועלען דער-
לעבען טאָג, וועל איך מיר אָנטהון און וועל פריהער פאר אלע
היוםם צוגעהן צום האַטעל און אַ קוק טהון אויפ'ן שילד, וואָס
פאר אַ נאָמען עס טראָגט. פלוצים טהוט דאָס מיר אַ טראַגאָוויף
פונ'ם בעט און איך טהו מיר אָן.

— גאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב, איין
איבערגעשראָקענע נעכאך אויף טוידט. — וואוהין איז?

— איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! — זאָג איך. — איך
מוז געהן באַלד אַ קוק טהון!

— וואוהין אַ קוק טהון?

— נעם אַ לאַנטערן — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום

מיט מיר!

— וואוהין?

— פּרעג מיר נישט, קום!

מילא, די לאַגע פון מיין ווייב נעכאך פערשפאָר איך אייך
צו בעשרייבען. איהר דארפט אליין פערשטעהן די לאַגע פון אַ
ווייב, וואָס איהר מאַן איז אוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט
זיך, געזונד און שטארק — און קומט צו פאָהרען אַהיים אַ ברוגז'ער,
רעדט ניט, שפּאַנטראָרם איבער דער שטוב און רייבט זיך דעם
שטערן, ווי אַ פערריקטער, און פלוצים האַפט ער זיך אויף ביינאכט

ער וועט שוין וויס'ניט-איין אליין זעהען, מע זאל איהם פיהרען
 אינ'ם בעסטען האַטעל... און איך? א גרוב, ווען עס עפענט זיך
 מיר, וואָלט איך אריין א לעבעדיגער! אזא שאַנדע! אזא סקאַנד-
 דאל! אויספאַטשען זיך! שמיץ בין איך דאָך ווערטה געווען!...
 און איך האָב גענומען זיך אליין זאָגען מוסר: אַלטער נאַר וואָס
 דו ביזט! דו אליין זאָנסט אלע טאָג איין איבערגעדריעהטען
 מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי, בעסער לאָסן איך זיין א רשע
 אלע מיינע יאָהרען, ואל אהיה שומא אפילו שעה אחת, אבי ניט
 זיין קיין נאַר איין שעה אפילו, — זאָלסט דו אָפּטהון אזא דומ-
 הייט? ווער האָט דיר געבעטען, זאָלסט זיך פאַרשטעלען פאַר א
 בעל-טובה? ווער האָט דיר געבעטען, זאָלסט רעקאָמענדירען איין
 אומבעקאַנטען מענשען א האַטעל אין אדעס? ווי קומט צו דיר
 האַטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאָס א זאך, וואָס מע
 ווייסט, וואָס מע זעהט דאָס אלע טאָג, וואָס מע קלערט פון דעם
 אלע מינוט ???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך בין גע-
 קומען אהיים א צעקאָכטער, אַרומגעגאַנגען איבער'ן שטוב און
 געריבען זיך דעם שטערן, טאָמער וועל איך מיך דאָ האַטש דער-
 מאַנען דעם נאָמען פונ'ם האַטעל? — נישטאָ קיין נאָמען!

— ווייסט דו ניט, — זאָג איך צו מיין ווייב — ווי אזוי
 הייסט דאָס האַטעל?

— וואָסער האַטעל?

— הערסט! איך זאל איהר זאָגען וואָסער האַטעל! איך
 פרעג דאָך ביי דיר!

— זאָג מיר דעם נאָמען — מאַכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א אידינע! בקצור, מע דאַרף אליין
 זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך אהין צום האַטעל! נאָר, ווי
 געוועהנליך, אז א מענש קומט פון וועג, געפינען זיך אַכצעהנ-

מיר איז גוט, ווי די וועלט! מיך האָט געטראָפּען אַ גליק! איך בין אַ חתן, איך נעם אַ כלה, אַ שען מיידעל, מיט זעכסהונדערט קארבען גרין, מיט צוויי יאָהר קעסט, מיט אַ גאָלדענעם זייגער אין דער טאש, און בין אין אַ גרויסער שטאָרט, אין זשיטאָמיר, און אין דרויסען איז ל"ג-בעומר'דיג, די זון צעגיסט זיך אין בריליאַנט-טען, דער לויטערער הימעל שפיגעלט זיך, די פויגעלעך זינגען, אופ'ן האַרצען איז יום-טוב'דיג, עס ווילט זיך אַרומנעמען די נאַנצע וועלט, זיך צעקושען מיט אַלע מענשען אויף דער ערד! איך קאָן מיר גאָר ניט פאַרשטעלען, אויב עס איז פאַרהאַן ביי מיר אויף דער וועלט איין מענש, וואָס זאָל מיר ניט זיין, "היימיש", ווי דער זיידע זאָגט, וואָס זאָל מיר ניט זיין בעפריינדעט, איינ-געבאָקען אין האַרצען! דאָס וואָרט "פרעמד" עקזיסטירט מעהר נישט! וואָס הייסט דאָס, מענשען זאָלען גאָר זיין פרעמד? אַלץ, וואָס מע האָט לייעב, איז ניט פרעמד, און איך האָב לייעב אַלעמען! איך האָב לייעב זימעל דעם שניידער, וואָס לויפט מיט דער אַרבייט, חייס-הערש דעם בעל-עגלה, וואָס עס שמעקט פון איהם סמאָלע, לייזער-בער דעם וואַסער-פיהרער מיט די אָנגעשוואַ-לענע פאַפּעציס און מיט'ן אָפּגעשיילטען פנים, און אפילו איוואן דעם גוי, וואָס אז ער שכוּר'ט זיך אָן, שווערט ער זיך, אז ער וועט אויסקוילען אַלע אירען, וואָלט איך אַרומגעחאַפּט קושען זיין חנ'עוודיגע שאַרשאַווע שטעכעדיגע מאָרדע. היינט לערענט איין אָפּ אַ קל וחומר: מהדראָך איוואן, וואָס אָט שכוּר'ט ער זיך אָן און מאַכט אַ תל פון אַלע אירען, גלויבט זיך מיר אַרומנעמען איהם מיט ביידע הענד, היינט לאַ-כל-שכן אַ חבר, וואָס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעוואַכסען, אינאיינעם אַוועק קיין וואַלאַזשין אין דער ישיבה, אינאיינעם געהונגערט, אינאיינעם אויסגעריסען געוואָרען!... קורצע ווערטער, איך האָב מיך בענעגענט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאָג, וואָס איך האָב געמאַכט אַ שפּאַציער מיט מיין כלה איבער דער שטאָרט, און איהר פערשטעהט שוין אַלליין, אז איך האָב געוואָלט, אז מיין כלה זאָל וויסען, ווער מיין חבר איז,

פון בעט, הייסט אָנצינדען א לאַנטערן און זאָגט: „קום!“...
 נאָר וואָס טהוט ניט א ווייב געבאָך צוליעב איהר מאַן? מע זאָגט
 איהר „קום“ — געהט זי! קורץ, וואָס טויג איך, איך געה, מיין
 ווייב געהט מיר נאָך. איך טיפּאָפּקע אין דער בלאַטע, מיין
 ווייב טיפּאָפּקעט מיר נאָך. גאָט האָט געהאַלפּען, מיר זענען גע-
 קומען. געקומען צום האָטעל, אויפגעהויבען די לאַנטערן, איך
 געב א קוק אויפ'ן שילד — אַנו, טרעפט, וואָס פאַר א נאָמען?
 אַז איהר וועט זיין מיט אַכצען קעפּ, וועט איהר אויך ניט טרע-
 פען! דאָס האָטעל הייסט מיט'ן נאָמען: „אַדעסאָ“!!!...

ג.

דער פאָעט און זיין כלה

— נו? אַצינד דערצעהלט איהר; איהר האָט, זאָגט איהר,
 צו דערצעהלען א שטענערע מעשה.

אַזוי האָט זיך געווענדט דער זיידע רב מענדעלי צו מיין
 קאַלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער האָט גענומען
 פערענטפערען זיך, אַז, ערשטענס, האָט ער ניט געזאָגט, אַז ער
 ווייסט א „שטענערע“ מעשה. דאָס האָט גאָר געזאָגט דער פאָעט.
 און אויב ער האָט דאָס יאָ געזאָגט, האָט ער ניט דאָס געמיינט.
 א סימן, זאָל דערצעהלען דער פאָעט פריהער זיין מעשה, נאָכדעם
 שוין וועט ער דערצעהלען זיין מעשה.

און עס איז געבליבען, אַז דער פאָעט זאָל דערצעהלען פריהער
 זיין מעשה. און דער יונגער פאָעט האָט זיך אויסגעהוסט און
 האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע כהאי לישנא:

— געוויס איז יעדער פון אייך געווען א מאָל א חתן און
 געהאַט א כלה. איהר זענט עלטער פון מיר, האָט איהר דאָס
 אפשר שוין לאַנג פּערגעסען. איך געדענק עס נאָך, אַזוי ווי געב-
 טען איז דאָס געווען. אַך! וואָס פאַר א ליכטיג שטיקעל צייט!

ד.

ווי אזוי רופט מען מיר?

— אז עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז אין אַדעס די
 בהלות מיט'ן שיף פּאַטיאָמקין, מיט די באַמבעס, וואָס זענען
 געפּלויגען איבער אונזערע קעפּ, און מיט די שרפות און הריגות,
 האָב איך געזאָגט: איינגעזונקען זאָל דאָס ווערען היינטיגען טאָג,
 איך וויל ניט זיין דערביי! איך וועל מיר בעסער פּאַהרען אין
 עק וועלט, האַפט דאָס דער רוח! און איך האָב מיך גענומען
 גרייטען אין וועג אַרײַן. נאָר עס איז גרינג צו זאָגען: פּאַהרען!
 אזוי גיך לאָזט אײַך אַרויס קוואַס פון דער פּאַס? מע דאַרף אַ
 פּאַס!... איך בין ניט שולדיג, וואָס עס גראַמט זיך ביי מיר קוואַס
 מיט פּאַס און מיט פּאַס און מיט גאַס און מיט משוגעת... יאָ,
 איז וואו האַלט איך? דאַרף מען אָנהויבען אַרבייטען מכח אַ פּאַס,
 האָבען צו טהון מיט אַלערליי פאַרשוינען, ימח שמם וזכרם, און
 בעקענען זיך מיט די שרייבערלעך, עס זאָל אויף זיי קומען אַ
 חלירע היינטיגען טאָג!...

— איהר זענט שוין אַכאַלד פאַרטיג מיט דער גאַנצער תוכחה.
 אפשר וואָלט געווען אַ סברה, איהר זאָלט אויפּהערען שעלטען און
 בעסער דערצעהלען טאַקי די מעשה אַליין?

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע, און מיין קאָלעגאַ מיט'ן
 הייסען טעמפּעראַמענט האָט גענומען פאַרטזעצען זיין ערצעהלונג:
 — איך שעלט דען וועמען? האַפט עס דער רוח! איך זאָג
 עס נלאַט אזוי, זאָל עס אײַך געהן כּף־הקלע! הכלל, האָב איך
 גענומען אויסאַרבייטען מיר אַ פּאַס. און וואָס עס הייסט ביי
 אונז אויסאַרבייטען אַ פּאַס — דאָס דאַרף איך אײַך, דאַכט מיר,
 ניט דערצעהלען? אויסאַרבייטען אַ פּאַס הייסט: בעקענען זיך
 מיט אַלע מאָרדעס פון אַלע פאַראַזיטען און טיילען געלד, ווי,
 להבדיל, ביי אידען ערב יום־כּפור ביי דער שוהל. יעדער מאָרד

און מיין חבר זאל וויסען, ווער מיין כלה איז, און זיי זאלען זיך בעקענען, און זיי זאלען זיך ליעב קריגען איינס דאס אנדערע, אזוי ווי איך האב ליעב זיי און זיי מיך און מיר אלע די גאנצע וועלט! און איך בין געפאלען מיין חבר אויפ'ן האלז און האב מיך צעקושט מיט איהם, און אין איין וועגס מיט מיין כלה, און האב זיי פארגעשטעלט איינס דאס אנדערע: „דאס איז מאַר דעמוזאזעל... פרייליין... ע-ע-ע... מיין כלה... זי הייסט... יא? און דאס איז הערר... מאַסיע... ע-ע-ע... דאס איז מיין בעסטער טייער-סטער חבר... זיין גאָמען איז... איך האב דיר, דאכט זיך, דער צעהלט פון איהם, נשמה מיינע? מע רופט איהם... ער וועט דיר שוין אליין זאָגען, ווי אזוי מע רופט איהם... ווי אזוי רופט מען דיר? דו ווייסט דאך, ווי אזוי מע רופט דיר! וואָס שווייגסט דו?!...“

איהר פערשטעהט דאך שוין מסתמא, פאר וואָס מיין חבר האָט געשוויגען? ער האָט געוויס גערעכענט, אז פאר גרויס גליק בין איך אַראָפּ פון זינען... נאָר וואָס מיין כלה האָט זיך בשעת מעשה געטראכט — דאָס ווייס איך ניט ער היום הזה. מיר זענען שוין, ברוך השם, מאַן און ווייב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפון ער היום הזה. עס איז אונז ביידען נישט אנגענעהם דערפון צו רעדען. ס'איז דאָ זאכען, וואָס מע וויל זיי פערגעסען, אויסמעקען פונ'ם זכרון, נאָר עס איז אונמעגליך! דאָס, וואָס מע דאַרף גערענקען, פערגעסט מען, און דאָס, וואָס מע וויל פערגעסען, גערענקט זיך... דאָס איז, הייסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאָראַל פון דער געשיכטע. איך האָב געענדיגט. אַצינד זאלען אנדערע דערצעהלען.

אזוי האָט אויסגעלאָזט דער יונגער פאָעט, און מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט האָט אָנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע מיט אַ קללה, ווי זיין שטייגער איז אלע מאָל, ווען ער רעדט פון דעם, וואָס ער האָט ניט ליעב.

עקעלט דאָס, שלאָגט צו דער נאַל, פאַססורסטווע! בקיצור, איך בין געווען אַ יתום און מע האָט אויף מיר געהאַט רחמנות, און מעהר פון אלע האָט אויף מיר רחמנות געהאַט אונזער שכנה, יהושע'כע האָט מען זי גערופען. איז זיך מיישב איינמאַל אָט די יהושע'כע און האָט רחמנות אויפ'ן יתום און נעמט איהם אָן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, אַ פאַר הויזען. מילא, איך זאָל אייך דערזעהלען די גרויסקייט, די שענקייט און די רייכקייט פון די הויזען — איז ניט שייך. איין מאַל אין הונדערט יאָהר ניט זיך איין אזא פאַר הויזען. איך ווייס ניט, אויב מע קריגט זיי היינט פאַר דריי רובל אַ טוי! מילא, בין איך אייך נישט לאוויסען. איהר האָט נאָר בעדאַרפט אָנקוקען, ווי די יהושע'כע האָט צונויפגערופען אלע שכנות מיט אלע יענטע-מירעלס פון דער גאַס, צענומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פאַר דער גאַנצער וועלט, אלע זאָלען זעהען, וואָס פאַר הויזען אָט די יהושע'כע האָט אָנגענומען דעם יתום. און די גאַנצע וועלט האָט זיך געשפיעגעלט אין די הויזען, בעטראַכט זיי ווי איין אבן-טוב, געשאצט און מקנא געווען ניט אזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע'כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאַנען פון דער ווייטען אַ צעקאָכ-טער, טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט, ניט אין די אויגען, נאָר אָט אַדאָאַ, אין גאָרגעל. יהושע'כע האָט מסתמא גערעכענט, אז איך בין אויפ'ן זיעבעטען הימעל פון דער מתנה, נאָר איך שעם זיך, האָט זי זיך אָנגערופען צו מיר זיס אזוי ווי צוקער:

— קום אַהער, יתום, שעם זיך ניט, מעסט נאָר אָן אויף אַ

מינוט די הויזען, וואָס איך האָב דיר אויפגעגעהט.

מעהר האָט מען נישט בעדאַרפט. איך בין צוגעלאָפּען, גע-
האַפט די הויזען, אַריינגעפּאָהרען אין זיי פריהער מיט די נעגעל,
גאָכדעם מיט די צייהן, דאָס איבעריגע מיט די פיס — קורץ, עס
איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען געבליבען נאָר אַ זכר, אז עס
איז אַמאַל געווען אַ פאַר הויזען אויף דער וועלט, און נישט מעהר...
בקיצור, וואו-זשע האַלט איך? יא, ביי מיין אָרון בפקדך, ווי ער

דע — א קארב! בקצור, איך האָב מיך אָנגעקוקט מיט גענוג מאַרדעס, ביז איך בין געקומען צו יעהאָ בלאַהאַמאַרדיע דעם אָרון אַליין... דורכגעגאַנגען אלע שבעה מדורי ניהנום, בין איך אַרייַן געקומען צום אָרון אין קאַבינעט אַרייַן און געטראָפּען איהם ביי דער רעכטער אַרבייט — סקריפען מיט דער פּען. און דאָס ווייסט איהר דאָך, אז אַ טשינאַוויק סקריפעט מיט דער פּען, איז ער דעמאָלט — חיות ניט זיכער! די גאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אָפּוואַרטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפען. איך בין אָבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן ביי דער טהיר און וואַרטען ביז יעהאָ בלאַהאַמאַרדיע וועט אַמאָל אויפהערען סקריפען. האָב איך מיך מיישב געווען און האָב מיר געגעבען אַ הוסט אזוי פון דער גרינג, געשיקט אַ שטאַפעט, הייסט עס, אז עס איז געקומען אַ מענש...

מיין אָרון אָבער הערט ניט אויף צו סקריפען. בין איך מיך מיישב און געב אַ העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאַפּ, שטעלט אַרויף אויף מיר אַ פּאַר אָנגעגאַסענע אויגען און עפענט אַרױף אַ געמבע:

— טשטאָ נאָדאָ? (וואָס דאַרפסט דו?)

ווער איך דאָך מסתמא שוין אָנגעצונדען, ווי אַ שוועבעלע. וואָס איז דאָס פאַר אַ „טשטאָ נאָדאָ“? און וואָס דאַרף מען עפענען אַזאַ מויל? איך, אז איך ווער אין כּעס, פּערגעס איך באלד אויף וואָס פאַר אַ וועלט איך בין; עס ווערד מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אָן צו קיצלען אַט-אַדאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אַרייַן דאָס זאָג איך, און עס גלויבט זיך מיר צעברעכען וואָס איך זעה, צערייסען, מאַכען אַ תל! איך געדענק אַ מעשה, איך בין געווען אַ קינד נאָך, אַ יתום בין איך געווען, און האָב פיינט געהאַט דאָס וואָרט „יתום“ אזוי ווי חזיר, און האָב נישט געקאָנט ליידען, אז מע האָט מיר אַרויסגעוויזען, אז מע האָט רחמנות אויף אַ יתום. רחמנות אז מע בעווייזט אַרויס פאַר דער גאַנצער וועלט —

אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שייגעצער וואסע און מע הויבט אויף דאס קול נאך אויף איין טאן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באַלד ווייך, האַטש לעג זיי צו אַ מכה. כך הוה. אַט וועט איהר הערען, וואָס פאַר אַ שמועס עס האָט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך געב איהם אייך איבער אקוראט:

ער: ווי אזוי רופט מען דיר?

איך: וועמען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אזוי ווי איך שטעה אין די פאפיערען.

ער: ווי אזוי שטעהסט דו אין די פאפיערען?

איך: לייענען קאנסט דו?

ער: ווער? איך?

איך: ווער דען? איך?

ער (שטארק אויף א קול): קאאאק! מיט מיר רעדסט דו

אזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטארק אויף א קול): און דו ווייסט, מיט וועמען

דו רעדסט?

דערהערט פון מיר אזא הויכען טאן, צו וועלכען ער איז זינט

ער לעבט נישט געוואָהנט געוואָרען צו האָרען פון אַ אידען, האָט

ער געגעבען אַ קוק־ריין אין מיינע פאפיערען און האָט איבער־

געלייגענט אין דער הויך מיין גאָמען — און מעהר האָב איך ניט

בעדאָרפט!

וואָס ווייטער איז געווען — איז שוין ניט אינטערעסאנט.

איך בין, ברוך השם, אַרויס בשלום און דאַנק און לויב גאָט אַלע

טאָג און אַלע שעה, וואָס ער האָט מיך אויסגעלייזט פונ'ם דאָזיגען

גלות, הלאַי איך זאָל פון איהם שוין קיינמאָל ניט וויסען!

האָט מיר אָפּגעגאַסען מיט זיין געשריי „טשטאָ נאַדאַ“ און ווי אזוי
 איך בין שוין געוואָרען אין כעס און האָב איהם שוין געוואָלט
 אָפּשפּיעלען אַ וויוואט, ווי עס געהערט צו זיין. האָב איך מיר
 אָבער בערעכענט: וואָס וועט זיין דערפון? איך קאָן דאָך דער-
 ווייל בלייבען אַהן אַ פּאַס! האָב איך מיר איצטיגס מאָל איינגע-
 האַלטען און געהיצו צום טיש און דערלאַנג איהם די פאַפּיערען
 אַהן ווערטער. מיין אָרון האָט געגעבען אַ קוק-אַריין אין די פאַ-
 פּיערען און אַ פרעג ביי מיר: „ווי אזוי רופּט מען דיר?“ שווייג
 איך. דער-אַהן, אז איך שווייג, האָט ער דאָס קול געהעכערט אויף
 אַ פּאָר טענער און האָט מיר אַ פרעג געטהאָן נאָך אַ מאָל: „ווי
 אזוי רופּט מען דיר? ווי אזוי איז דיין נאָמען?“! „... מיין נאָמען?!!“
 ווי איהר זעהט מיר געבען, הערט איהר, פונקט אין דער מינוט
 האָב איך פּערנעסען, אז חוץ מיין פּסעוודאָנים האָב איך מיין
 אייגענעם נאָמען. אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, פּערנעסען? טאַקי
 פּערנעסען! לחלוטין פּערנעסען! אלע נעמען פון דער גאַנצער
 וועלט האָב איך געדענקט; אלע נעמען פון מיינע קרובים, פריינד
 און בעקאַנטע זענען מיר געשטאַנען פאַר מיינע אויגען, נאָר איין
 נאָמען, מיין אייגענער נאָמען, איז אַוועק וואו דער ליכערער שבת-
 קורש געהט אַוועק, פּערשוואַנדען געוואָרען! הערט אַ מעשה!
 „רבּנו של עולם! ווי אזוי הייס איך? ווי אזוי רופּט מען מיר?
 נו???“... פּערנעסען, האָטש האַקט מיר אָפּ דעם קאָפּ! וואָס טהוט
 מען דאָ? דער אָרון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף אַ רעכטען
 וואָלט. „אַט-אַט — טראַכט איך מיר — מאַכט ער מיר אַ דריי-
 גאַרענדיגען מיט-שברך מיט אַ בנימטריא, טהוט אַ קלונג און עס
 קומען-אַריין צוויי מלאכי-חבלה און מע האַפּט מיר אויף, ווי דער
 רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיר אָפּ מיט כבוד גלייך אין חאָ-
 לאַדנע אַריין! איך האָב עס פיינט, ווייל דעם טעם פון דעם האָב
 איך שוין פּערזוכט. גענוג! מעהר וויל איך נישט.

איז דאָך אָבער דאָ אַ גרויסער גאָט, וואָס פיהרט-אויס דעם
 גערעכטען, גיט ער מיר איין אַ שכל, איך זאָל מיר האַלטען שטאַרק

חברות און פערזיכערט מיר, אז מיין קומען צו זיי איז א גאר אנ-
 טרעטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען ניט פרייליך. וואָס
 טהוט מען דאָ? בין איך געפאלען אויף אַ המצאה, אויף אַ אידישע
 פשרה: „יחזיו" און „יחלוקו". דאָס הייסט, איך האָב זיי אָפּ-
 געענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי. איך קום צו אייך צו
 פאָהרען נאָר מיט אַ תנאי, איהר זאָלט זיך פּעראייניגען אלע דריי
 חברות פאר אלע דריי שטעט" ... נאָך אַ קורצער אונטערהאַנדלונג
 איז מיין פּראָיעקט אָנגענומען געוואָרען, און עס האָבען אָנגעהויבען
 לויפּען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפּעשען וועגען מיין מאָר-
 שרוט, אין וועלכער שטאָרט איך זאָל זיין פריהער. דער דאָזיגער
 פונקט איז אונז אָנגעקומען שווערער, ווי אלע אנדערע פונקטען.
 אלע טאָג האָט מען געענדערט דעם פלאַן: פריהער איז געווען ביי
 אונז בעשטימט, אז איך פאָהר קיין מאָהליוו, פון מאָהליוו קיין
 וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאָלענסק און פון סמאָלענסק צוריק
 איבער מאָהליוו אַהיים. נאָכדעם איז געבליבען, איך זאָל בעסער
 פריהער פאָהרען קיין סמאָלענסק, און פון דאָרטען קיין מאָהליוו,
 און פון מאָהליוו קיין וויטעבסק, און צוריק איבער מאָהליוו אַהיים.
 נאָכדעם איז דער פלאַן אויך צעשלאָגען געוואָרען, און עס איז
 געבליבען, אז איך פאָהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין
 מאָהליוו, פון מאָהליוו קיין סמאָלענסק, פון סמאָלענסק צוריק
 איבער מאָהליוו אַהיים. האָבען זיך חברה בעטראַכט און האָבען
 בעסער אויסגעאַרבייט אַ נייעם פלאַן, טאָקי פון מיין טובה וועגען,
 אז איך זאָל קודם זיך אַראָפּהאַפּען קיין סמאָלענסק, פון סמאָלענסק
 קיין וויטעבסק איבער מאָהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאָה-
 ליוו, און פון מאָהליוו באלד נאָכ'ן אַווענד גלייך אַהיים. טעג האָב
 איך געהאַט דערויף: דעם 18טען, 19טען, 20טען. אַלואַ, גע-
 דענקט-זשע דעם חשבון מיט קאַפּ: דעם 18טען — סמאָלענסק,
 דעם 19טען וויטעבסק, דעם 20טען — מאָהליוו. אַרויסגעפאָהרען
 בין איך דעם 17טען אויף דער נאַכט, געגעבען דריי דעפּעשען אין
 אלע דריי שטעט, אז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער

— אָמין ! — האָבען מיר זיך אָפגערופען אלע דריי, און דער זיידע האָט אַ וואונק געטהאָן צו מיר, אַז איצט איז מיין צייט צו דערצעהלען. און איך בין צוגעטראַטען צו מיין געשיכטע „מיט די דריי שטערט“.

ה.

אַ מעשה מיט דריי שטערט

— רבותי ! דאָס איז געווען מיט אַ פּאָר יאָהר פריהער פאר דער „קאָנסטיטוציע“. איך בין דעמאָלט געווען אויף מיין ריזע איבער שטערט און שטערטלעך. איך האָב געמאַכט אַ טורנע צו נונסטען פון פערשיעדענע חברות איבער גאַנץ ליטא. איינמאָל אַרום חנוכה קומען מיר אָן עטליכע איינלאָדונגען מיט אַ מאָל פון דריי שטערט: מאָהליוו, וויטעבסק און סמאָלענסק, וואָס געפינען זיך אין שכנות, אלע דריי אויף איין ליניע, און פון אלע דריי שטערט פון פערשיעדענע חברות: פון „ריינע ציוניסטען“, פון „פועל־ציוניסטען“ און פון „בונדיסטען“. זעלבסטפערשטענדליך, אַז די אלע חברות האָבען געלעבט צווישען זיך פריינדליך, ווי אַ קאָץ מיט אַ מויז. די „ריינע ציוניסטען“ האָבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים די „פועל־ציוניסטען“ נישט גערעדט. זיי האָבען נאָר געשריבען, אַז זיי ווייסען, אַז די „פאלשע ציוניס־טען“ קלויבען זיך אַראָפברענגען מיך אין די אויבענדערמאָנטע דריי שטערט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער אַרבייט, וואָס האָט מיט ציוניזם נאָר נישט צו זאָגען. די „פועל־ציוניסטען“ האָבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שאַרפע ווערטער קעגען זייערע קאָלעגען, די „ריינע ציוניסטען“. זיי האָבען נאָר בעדויערט, וואָס די דאָ־זיגע פאלשע משיחם, די שבת־צבי־ניקעס, פיהרען אַניטאָציע פאַר איין אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאַנג טויט... דערפאַר האָבען די „בונדיסטען“ אויסגעגאָסען כל חמתם אויף ביידע ציוניסטישע

— זאג מיר נאָר, מיין טייערער, וואָס האָבען מיר היינט?
דער בחורעץ דער קעלנער האָט אויסגעשניצט די שוואַרצע
אַז אינ'ם ווייסען טישטיכעל און אַ זאָג געטהאָן צו מיר:

— היינט? היינט האָבען מיר אַ בוראָקאווע באַרשט מיט
קרויט, זעהר אַ גוטען באַרשט, אַ זראַזע מיט פאַרפעלעך, און
קאָטשקע, אויב איהר ווילט...

— ניין, — זאָג איך — נישט דאָס מיין איך. איך מיין,
וואָס פאַר אַ טאָג האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ האָט זיך אַביסעל פערטראַכט:
— וואָס פאַר אַ טאָג מיר האָבען היינט? דיענסטאָג, דעם
18טען.

— ווי אזוי זשע, זאָג איך, הייסט די שטאָרט?

— וואָסער שטאָרט?

— אָט די שטאָרט, זאָג איך, אייער שטאָרט?

בלייבט ער שטעהן און קוקט מיך אָן און מאַכט צו מיר:

— וואָס הייסט, ווי אזוי הייסט די שטאָרט? די שטאָרט
הייסט וויטעבסק, הייסט די שטאָרט!

— דו לייגסט! — זאָג איך צו איהם. — עס האָט זיך דיר
גע'חלומ'ט, מיין טייערער. אייער שטאָרט הייסט סמאָלענסק, ניט
וויטעבסק!

— חי-חי-חי! ... חי-חי-חי! ...

דער גרעסטער אירישער הומאָריסט האָט, אַפנים, אויסגעזעהען
ביי'ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פאַר'ן גרעסטען טפּש אין
דער וועלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האָט זיך אָפּגע-
קערעוועט אָן אַ זייט, בעהאַלטען די שוואַרצע מאָרדע אינ'ם ווייסען
סערוועטעל, איך זאָל ניט זעהען, ווי ער שטיקט זיך פאַר געלעכ-
טער. און איך געם מיך נאָך אַ מאָל צו די פלאַקאטען און לייען.
עס שטעהט מיט גרויסע אותיות:

עולם האָט דאָרט צוגעגרייט אלסדינג, וואָס מע דארף, געדרוקט פלאַקאָטען, בילעטען, פראָגראַמעס און אזוי ווייטער. פאָהרענדיג צו דער באַהן, האָב איך אָנגעהויבען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל צעקליינען און איבער'חזר'ען מיין מאַרשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אַלע מאָל נייע פלאַנען, האָב איך, גאנץ גאטירליך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז איך דארף זיין דעם 18טען אין וויטעבסק, דעם 19טען אין סמאָלענסק און דעם 20טען אין מאָהליוו. כך הוה. איך האָב גענומען אַ בילעט און פאָהר מיר גאנץ רוהיג קיין ווי-טעבסק. איך קום צו פאָהרען קיין וויטעבסק אויפ'ן וואָקזאַל, איך דרעה מיך אַרום אַ האַלבע שעה, אַ שעה, צוויי שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהען פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען? קיינער איז נישט אַרויסגעקומען מיך אָפּגעמען, מקבל פנים זיין! טאַקי ציוניסטען און טאַקי בונדיסטען, און פאָרט גיט אין אָרדנונג... און איך האָב מיר גענומען איין עקיפּאָזש און הייס מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדונגען אַ גומער, זיך איינ-געוואַשען, איבערגעמטהאָן גאנץ רוהיג, און טראַכט מיר: „אז איהר זענט יאָ אזעלכע חברה-לויט, זענט איהר נישט קראַנק מיך זוכען אין אַלע האָטעלען. נישקשה, שלום-עליכם איז גיט קיין שפּילקע, איהר וועט איהם אזוי לאַנג זוכען, ביז איהר וועט איהם געפינען"... אַראָפּגעגאָנגען אונטען אין רעסטאָראַן עסען מיטאַג, איך טהו אַ קוק: צוויי גרויסע פלאַקאָטען:

„אַ גאָסט ביי אונז אין שטאָרט! אַ גאָסט!!!

שלום-עליכם דער גרעסטער אידישער הומאָריסט!

דעם 19טען..."

— דעם 19טען? וואָס הייסט דעם 19טען?... — און איך-רוה-צו דעם קעלנער, אַ בחור'עץ אַ ליטוואַק מיט רויטע הענד, מיט שוואַרצע פיסקעס און מיט אַ ווייס טישטיכעל אונטער'ן אָרעם פונ'ם קוויטיגען פראַק.

— וואָס הייסט מאָרגען זעכס אין דער פריה? איך דאַרף דאָרט זיין נישט שפעטער פון היינט זייגער זיעבען פארנאַכט!... הערט ער מיך אויס, דער קאָנדוקטאָר, גאָנץ רוהיג און נישט מיר צו פערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האַנד, אז פון דאָנען קיין סמאָלענסק לויפט דער קוריער אויך נישט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאָך מיט מינוטען, און איצט האָבען מיר שוין זייגער פיער מיט מינוטען, היינט ווי אזוי קאָנען מיר זיין היינט אין סמאָלענסק?... קומט-אויס, אז ער איז גערעכט. נאָר וואָס האָב איך דערפון? פערשפיעלט סמאָלענסק! וואָס טהוט מען איצטער? פאָהרען צוריק קיין וויטעבסק? האַפט דאָס דער רוח! לאָס איך האַטש וויסען, וואו האַלט איך מיט מאָהליוו? דאָס ווייסט אָבער קיינער נישט אזוי גוט, ווי מיין ווייב. דאָ דערמאן איך מיר, אז איך האָב געבעטען מיין ווייב, זי זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין וויטעבסק; איצט פאָהר איך קיין סמאָלענסק, — היינט ווי קומט די קאץ איבער'ן וואַסער? נאָר אַ איד אַ למדן, ווי זאָגט איהר, נישט זיך איין עצה; נעם איך און שרייב אָן נאָך אַ דעפּעשע צו מיין ווייב און געב איבער מיין קאָנדוקטאָר אויף אַ סטאַנציע:

„טעלעגראַפיר סמאָלענסק ווען בין איך מאָהליוו.“

אַצינד לאָמיר זיך אַריינלאָזען אויף אַ וויילע אין „הלכות לשון“, פילאָלאָגיע, און נעמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינע ביידע דעפּעשען פון דער שפראַך, אויף וועלכער זיי זענען געשריבען, דאָס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אז, ערשטענס, פרעג איך מיך אָן ביי מיין ווייב: וואו בין איך („סראַטשי, גדיע יא סעוואָדניאַ?“), און, צווייטענס, הייס איך, מע זאָל מיר טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק בשעת איך בין אין מאָהליוו („טעלעגראַפיראוי סמאָלענסק, קאָנראַ יא מאָגיליאָוויע?“). אַזעלכע צוויי דעפּעשען ווען איהר האָט, למשל, פון איינעם, קאָנט איהר אַנדערש נישט דענקען, סיידען יענער איז געריהרט. און דערצו דאַרפט איהר נישט פערנעסען, אז סמאָלענסק איז אויך נישט קיין

„שלום-עליכם אין וויטעבסק!“...

אין וויטעבסק? רבונר-של-עולם! ווי קום איך קיין וויטעבסק, אז איך בין גאר היינט אין סמאלענסק? בקיצור, איך קאן מיר שוין קיין ארט ניט געפינען. ווער מיר בארשט? וואס מיר קאמטש-קע? מע דארף אוועקפאהרען פון דאנען, לויפען קיין סמאלענסק. גאר, אום איך זאל וויסען אקוראט, וואו איך האלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראפירען אהיים צו מיין ווייב, זי זאל מיר באלד געבען צו וויסען דורך א טעלעגראמע, וואו דארף איך זיין דעם ערשטען אבענד? ... אין די זאכען, וואס געהערען זיך אן מיט צייט און מיט מארשרוט, איז מיין ווייב א פראפעסאר. און בכדי ס'זאל ניט נעמען קיין סך צייט, קלאפ איך אוועק צו איהר א דעפעשע, דרינגענד, עטליכע קורצע ווערטער:

„דראטע פאסטערעסטאנטע, וואו בין איך היינט?“

אוועקגעשיקט די דעפעשע, האב איך מיך אביסעל בערוהיגט און האב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאנציע צוריק צום בורא-קאווע בארשט מיט דער זראזע און מיט דער קאטשקע, און האב זיך צוגעלעגט א ביסעל דרימלען און בין, ווי דער שטייגער איז, אנשלאפען געווארען. אין שלאף פלאנטען זיך מיר חלומות: רויטע ווייבער, שווארצע קעץ. איך האב א סימן: וויבאלד עס חלומ'ען זיך מיר רויטע ווייבער אדער שווארצע קעץ, איז א וויסטער סוף. כך הוה: איך האב זיך אויף — אוי-וועה, שפעט! מע דארף לויפען וואס גיכער, טאמער וועל איך נאך פערחאפען סמאלענסק! און איך לויף אוועק צו דער באהן און זעץ מיך אויף און פאהר קיין סמאלענסק, און זיצענדיג אין וואגאן, הויב איך מיך אן דער פרענען ביי'ם קאנדוקטאר, ווען קום איך קיין סמאלענסק? בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפיץ שטיוועל און זאגט מיר אן א בשורה, אז אין סמאלענסק וועל איך זיין מארגען זעכס אזויגער אין דער פריה. ווער איך דאך מסתמא אויפגעטראגען:

האָב מיך זעהר געאיילט, נעוואָלט קומען אַהיים וואָס פריהער, נע-
 ביטען איין שנעלצוג אויפ'ן אנדערען אזוי לאַנג, ביו איך האָב
 מיך אַרויפגעשלאָגען אויף אַדעסער ליניע און געבליבען שטעקען
 אויף אַ סטאַנציע האָלענדרע. נאָר גס וו לטובה. עס איז נאָך
 דאַנקען גאָט, וואָס איך בין נישט פערפאָהרען קיין ריגא. דאָס געמט
 זיך פון האַפעניש. נישט אומזיסט זאָגט דאָס פאָלק אַ ווערטעל:
 פון איילעניש קאָן קיין נוטס נישט אַרויסקומען... דאָס האָט איהר
 אייך אַלואַ נומער איינס.

והשנית, איז מיין ווייב געגאנגען מיט אַ רעכענונג, אז לויט
 מיינע דעפעזשען האָט דאָס אומגליק בעדאַרפט פאַסירען נישט אין
 וויטעבסק און נישט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע
 צוויי שטעט. דעריבער האָט זי נישט געקאָנט אויסקלויבען קיין
 בעסערען מיטעלפונקט אַלס די שטאָרט מאָהליוו. עס איז פאַר
 איהר נישט געווען קיין שום ספק, אז אויפ'ן בעסטען פאַל האָט
 דאָ געמוזט פאַרקומען אַ צוזאַמענשטויס פון צוויי לאָקאָמאָטיווען,
 איינער פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק, דער אנדערער פון וויטעבסק
 קיין סמאָלענסק. פון אזא צוזאַמענשטויס, האָט זי גערעכענט,
 האָבען אַלע וואָגאַנעס געמוזט צעבראָכען ווערען אויף שפענדלעך;
 גע'הרג'עטע אויף טוידט — נישט ווינציגער פון צוויי הונדערט;
 שווער פערוואַנדעטע — עטליכע הונדערט, צווישען זיי — אַ סך
 געריהרטע פונ'ם זינען, און צווישען די לעצטע — געוועהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, האָט מיין ווייב אַ טבע, אז טאָמער
 פאָהר איך אָפּ פון דער היים, אזוי הויבט זי אָן איבערקלערען
 אויף מיר די שרעקליכסטע צופאַלען, וואָס קאָנען זיך נאָר טרעפּען
 אויף דער וועלט. וואו ערגיץ אַ צרה, אַ שלאַק, איין אומגליק אויף
 דער באַהן, איין איינגעפאַלענע בריק, אַ דונערשלאַג, איין ערד-
 ציטערניש, אַ שרפה, אַ פּלוצליכע עפּידעמיע, איין איבערפאַל פון
 בעוואָפּענטע גזלנים, אַ בים פון אַ שלאַנג, וואָס טרעפּט זיך איין
 מאָל אין פינגע הונדערט יאָהר — אָט די אַלע זאַכען וואַרטען,

הונד און האָט אויך ניט געשוויגען. חברה האָבען מיך, געוועהנליך, ערווארט דעם 18טען אויפ'ן וואָקזאַל פון זיינער איינס בייטאָג בין צוועלף ביינאַכט. עס האָט זיך געטהאָן חושך! דער עולם האָט צעטראָגען דעם זאַל, געשריגען אויף די ציוניסטען, אז זיי האָבען געמאַכט אַ שווינדל, אויסגעטראַכט אַ „שלום-עליכם“, אויסגענאַרט דאָס ביסעל מינץ. וואָס טויג אייך, מע האָט געמוזט עפענען די קאַסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאָס געלד. גאָך האַלבע נאַכט האָבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאַר האַרצ-וועהטיג זיך צונויפגעלעגט און אוועקגעקלאָפט צו מיר אַהיים אַ דעפּעשע:

„וואָס איז מיט שלום-עליכם'ן?“

אַצינד לאָמיר אוועקוואַרפען דעם בן-מלך און זיך נעמען צו דער בת-מלכה. מײן ווייב זאָל געזונד זיין, אז זי האָט בעקומען אָט די אַלע דריי פרייליכע דעפּעשען, האָט זי ניט געמאַכט קיין גאַנגע מחזקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאָהליוו. אין פּלוג, וועט אייך אויסקומען אפילו אַביסעל ווילד: וואָס איז עפּים קיין מאָהליוו? נאָר אז איהר וועט מיך אויסהערען בײַן סוף, וועט איהר אַליין זאָגען, אז זי איז אַ חכמה. ערשטענס, קען זי מיך שוין נישט דאָס ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אז איך טעלע-גראַפיר צו איהר פון וויטעבסק, אז זי זאָל טעלעגראַפירען קיין סמאָלענסק, איז אַ סימן, אז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, אַ מעשה שהיה. איך בין אַמאָל געווען אין וואַרשאַ און געפאָהרען אויף פסח אַהיים קיין קיעוו. פלוצים קומט איהר אָן פון מיר אַ דעפּעשע דעם ערשטען טאָג פסח, אז איך האַלט יום-טוב אין האַלענדרע, ניט ווייט פון וואַפניאַרקע. זוי קום איך קיין וואַפניאַרקע, אז וואַפניאַרקע ליגט גאָר אויפ'ן וועג צווישען זשמערינקע און אַדעם? אַ פאָלג מיך אַ גאַנג! זאָלט איהר ניט פרעגען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטהאָן חלילה פאַר שלעכטיגקייט. מײן מײן איז געווען צו גוטען. איך

וואָקזאַל — ווער מיר ווייב? וואָס מיר קינדער? קיין נפש נישט!
 איך פאָהרצו צו מיין שטוב — פינסטער, ווי אויף אַ בית-הקברות!
 איך קלינג און קלינג, איך רייס דאָס גלעקעל, איך קלאָפּ אין טהיר —
 קוים מיט צרות, עס האָט זיך בעוויזען אַ קעכין, אַ פערשלאָפענע
 ווי אַ קאץ, אַ שוואַרצע ליטוועטשקע. איך טהו זי אַ חאַפּ, די
 ליטוועטשקע:

— וואו איז די מאדאם? וואו זענען די קינדער?
 — אַוואו די מאדאם? — ענטפערט מיר די ליטוועטשקע
 מיט אַ שמיר איבער דער נאָז. — די מאדאם איז נישטאָ!
 — וואָס הייסט זי איז נישטאָ? — פרעג איך זי איבער אויף
 איהר שפראך.

— זיי זענען דאָך אַוועקגעפאָהרען!
 — וואָס הייסט זיי זענען אַוועקגעפאָהרען? וואוהין זענען
 זיי אַוועקגעפאָהרען?

— איך ווייס וואוהין? קיין ראָוונע.
 — וואָס עפּים קיין ראָוונע?
 — וואָס פרעגט איהר מיר? איהר האָט דאָך זיי אַליין אַרויס-
 גערופען קיין ראָוונע?

— איך האָב זיי גערופען קיין ראָוונע? איך?
 — ווער דען? איך? — אַזוי מאכט צו מיר די קעכין די
 ליטוועטשקע, און עס דאכט זיך מיר, אַז זי לאכט.

איהר פערשטעהט? מיר טריפט זיך בלוט — און זי לאכט!
 איך שווער אייך בנאמנות, הערט איהר, עס איז אַ שאַנדע צו זאָגען,
 קיין אנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלען, אָסור אויב איך האָב
 אויף מיין לעבען מיט אַ פינגער אַמאָל אָנגעדריהרט אַ מענשען! ...
 נאָר די דאָזיגע פערשלאָפענע ליטוועטשקע מיט איהר נאָריש גע-
 לעבטערעל האָבען מיך אַזוי אַרויסגעבראַכט פון די כלים, אַז איך
 האָב מיך פּערגעסען, וואו איך בין אין דער וועלט! ... וואָס, מיינט

נאך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען ארויס, ווען איך וועל דאָר-
פּען פּאָהרען. און אז איך קום אַהיים גאַנץ, גלויבט זי ניט איהרע
אויגען; זי קוקט אויף מיר ווי אויף אַ מוצלח, וואָס איז אַרויס
גליקליך, ממש פון טוירט לעבעדיג, און זי בענשט גומל.

איצטיגס מאָל, אז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק,
האַט זי זיך צעוויינט ווי אַ קליין קינד. פרעג איך זי: „וואָס
וויינסט דו, נאַרעלע?“ ענטפערט זי מיר: „ער פרעגט נאָך, וואָס
איך ווין! עס איז איהם דאָס אנדערע „ראָוונע!“...“

וואָס פאַר אַ „ראָוונע“, פרעגט איהר? דאָס איז זיך אויף אַ
מעשה פון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל
איך איך דערצעהלען, וואָס ס'האַט זיך געטראַפּען מיט מיר אין
ראָוונע. דאָס איז געווען פאַר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען
אין פעטערבורג וועגען אַ אידישער צייטונג, און איך האָב מיך
געקלויבען פּאָהרען אַהיים איבער ווילנאַ. האָב איך אָפּגערעדט
מיט מיין פרוי, אז איך פּאָהר אַרויס אזא און אזא טאָג פון פעטער-
בורג, און אויב איך דאַרף זיין אין ווילנאַ, וועל איך אָפּשטעהן אַ
טאָג אָדער צוויי אין ווילנאַ, און פון דאָרטען — אַהיים, און אויב
איך דאַרף ניט ווילנאַ — פּאָהר איך גלייך פון פעטערבורג אַהיים.
כך הוה. עס איז אויסגעקומען אזוי, אז איך דאַרף מיך אין ווילנאַ
ניט אָפּשטעלען און אז איך פּאָהר גלייך. דאָס, האָב איך גע-
וואוסט, וועט ביי מיין ווייב זיין זעהר אָנגעלעגט, האָב איך איהר
געגעבען אַ דעפּעש שוין פון וועג, ביינאַכט; פערשלאָפּען בין איך
געווען, האָב איך די ווערטער „איך פּאָהר גלייך“ איבערזעצט אויף
רוסיש אַ ביסעל נישט ריכטיג, דהיינו: „אַנשטאַט „יעדו פּריאַמאַ“,
האָב איך געשריבען: „יעדו ראָוונאַ“... און מחמת איך האָב שוין
אַ צייט ניט געזעהען זיך מיט די קינדער, האָב איך צוגעשטעלט
נאָך צוויי ווערטער: „ווסטרעטשי דיעטמי“, דאָס הייסט: זאָלסט
מיך בעגעגענען מיט די קינדער. קורץ און גוט, איך קום צו
פּאָהרען אַהיים פאַרנאַכט, איך לויף אַרום ווי אַ משוגע'נער איבער'ן

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיע און וואו איז פער-
טערבורג?

שקט זי אויף מיר, ווי א מאמע אויף א קינד, און מאכט צו
מיר:

— א קשיה אויף דיר!

• • • • •
• • • • •
נו, וויפיעל איז ווערטא צוזא ווייב?

ו.

די היסטאריע פון דער „קליאטשע“

די זון האָט געהאלטען אין רעכטען בראָטען, אין רעכטען
באָקען, אָנגעגליהט די שטיינער פונ'ם באַרג, ווי איין אייזענפרעם,
און געמאכט אונז אזוי צו שוויצען, אז מיר האָבען געמוזט אַראָפּ-
וואַרפען פון זיך די קאָפּאַטעס, זיך ווישען דעם שווייס און געהן
באָרג-אָרויף אַ ביסעל ניט אזוי ראַשיג, פאַוואָלינקע, אזוי לאַנג, ביז
מיר האָבען אָנגעהויבען פיהלען פיס — און דאָס איז אַ שלעכטער
סימן, וואָרום איין איבר פון אַ מענשען האָט ליעב, מע זאָל איהם ניט
פיהלען; קוים פיהלט איהר איהם, איז ניט גוט — דאָס האָב איך
געהערט נאָך אין חדר פון מיין רבי'ן, וואָס פלעגט אויך מאַכען
פיהלענדיג אזעלכע איברים, וואָס אָהן איהם וואָלט איך זיי קיינ-
מאָל ניט געפיהלט... בקיצור, מיר האָבען דערפיהלט פיס, און
האָבען אָנגעהויבען אונטערקוקען איינס אויפ'ן אנדערען און פרעגען
זיך איינער דעם אנדערען:

— וואָס איז די מעשה? איהר שטעהט שוין אָפּ?

— ווער? איך? חס וחלילה!

— וואָס זשע שלעפט איהר זיך?

איהר, איז געווען דער סוף? איך האָב געהאַט אויף זיך אַ משפּט...
דאָס וואָרט „ראָוונע“ האָט מיך געקאָסט געלד און איך האָב נאָך
בעדראַפט בעטען מחילה ביי דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אַזא גוטע בשורה, אַז מײן ווייב איז מיט די
קינדער אין ראָוונע, חאַפּ איך דאָך מסתמא די פיס אויף די פלייז-
צעס און פליה קיין ראָוונע. איך קום צו פאַהרען קיין ראָוונע —
ווער? וואָס? ניטאָ קיינעם! איך הויב מיך אָן דערפרעגען, צי
איז ניט געווען דאָ ערגיץ אַזא און אַזא פרוי מיט עטליכע קינד-
ער? זאָגט מען מיר: געווען און אַוועקגעפאַהרען. דאַרף מען
פאַהרען צוריק אַהיים, הייסט עס? איך קום צו פאַהרען אַהיים,
טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם דאָקטאָר. וואָס איז שוין?
מײן פרוי איז קראַנק געוואָרען פאַר צרות...

— נו, פרעג איך דיר, — אַזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם,
אַז מיר ביידע האָבען זיך שוין אַביסעל בערוהיגט — וואָס ביזט דו
געפלויעגן מיט די קינדער קיין ראָוונע און וואָס האָסט דו, אייגענט-
ליך, געקלע-ט?

— זאָלסט מיך גאָר ניט פרעגען! — מאַכט זי צו מיר. —
איך, אַז איך האָב דערהאַלטען דיין דעפּעש, איך זאָל פאַהרען מיט
די קינדער צו דיר קיין ראָוונע, בין איך שיער ניט משוגע געוואָרען.
אַלערליי מחשבות זענען מיר דורכגעפלויעגן אין קאָפּ. איך האָב
ניט אַנדערש גערעכענט, אַז דו ביזט חלילה פערשלאַפט געוואָרען
אין מיט'ן וועג, ערגיץ ניט ווייט פון ראָוונע, אָדער אויף אַ טיפּוס,
אָדער אויף שוואַרצע פאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך גענומען שוואַרצע פאָקען? — פרעג
איך זי איינגעהאַלטען.

— איך האָב גראַדע דעם טאָג געלייענט — זאָגט זי — אַ
בלאַט, אַז עס געהען-אַרום אַצינד שוואַרצע פאָקען אין... אינדיע.
דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען און שפּרינג-
אונטער אויפ'ן בענקעל.

אנהויב, ווי דער שטייגער איז. אימליכער האָט געשטעלט איין אנדער פראגע:

— זיידע! פון וואנען האָט זיך גענומען צו אייך „די קליא-טשע“?

— זיידע! וועלכעס איז געווען דאָס ערשטע ווערק, וואָס איהר האָט געשריבען אין אידיש, און וואָס האָט אייך געבראכט צו שרייבען אידיש?

— זיידע! פאר וואָס האָט איהר זיך אויסגעקלויבען דעם פסעוודאָנים „מענדעלי מוכרספרים“?

דער זיידע האָט גאנץ רוהיג, מיט האַלב-צוגעמאכטע אויגען און מיט אַ שמיכעלע אויף די ליפען, אויסגעהערט אלע אונזערע פראגען, און האָט אונז נאָכדעם מיט אַ הילכיגען געלעכטער אָפּ-געענטפערט:

— נו? שוין? מעהר האָט שוין קיינער גאָר נישט וואָס צו פרעגען? טאָמער האָט איהר נאָך אַ פאָר שאלות — אדרבה, גיט אַהער, שעמט זיך גיט, שיט אויס אלע אינאיינעם אין איין קופּה, ס'איז גאנץ אידישליך. איהר, מיט אייער פרעגען מיך פון אלע זייטען, דערמאנט מיר אַ בילד, ווי אַ מוטער קומט פון מארק מיט אַ פולען קאָשעס פערשיעדענע זאכען: עפעל, און באָרען, און בייגעל, און בולקעס, און אייער, און קארטאָפעל, און מעהרלעך, און פלוימען, און פעטרישקע, און אַ רויטער האָהן מיט אַ האַרטען קאָס אויך אין קאָהן, — און עס בעפאלען זי די קינדער פון אלע זייטען: מאָמע! מיר איין עפעל! מאָמע! מיר אַ באָר! מאָמע! קאָן מען עסען רויהע מעהרלעך? מאָמע! אויף וואָס דאַרף מען פעטרישקע? מאָמע! וואָס קאָסט דער האָהן? „קינדלעך! — בעט זיך געבאָד די מאָמע. — לאָזט מיך חאַפּען דעם אָטהעם, וועל איך אייך אַלעמען צופריעדען שטעלען!“...

אזוי האָט אונז דער זיידע בערוהיגט און האָט אונז אַלעמען געגעבען אַ תשובה יעדען אויף זיין פראגע, חלילה נישט דורכגעלאָזט

— עם ווייזט זיך אייך אויס...

— מיר דאכט, אז איהר הינקט עפּים אונטער אויף א פּוס?

— ווער? איך?

— אייך איז, אפּנים, שווערליך ארויף א בארג?

— עם הויבט זיך נאָר נישט אָן!

— וואָס זשע סאפּעט איהר אזוי?

— איהר האָט א טעות: איך סאפּע קיינמאָל נישט, ביי מיין

איז ניטאָ קיין טבע פון סאפּען.

— נו, און איהר ווי אזוי פיהלט זיך עפּים?

— גאנץ גוט! נאָר די פיס ווילען ניט דיענען.

— ביי מיר אויך דאָס אייגענע.

— און ביי מיר ניט אזוי די פיס, ווי די פיאטעס!

— די פיאטעס איז בלאָטע! די ליטקעס פון די פיס!...

דאָס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז נאָך אזא געשפרעך
האָבען מיר אלע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי איינער
א פאָעט, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן גרינעם גראָז און האָבען זיך
ממש מחיה געווען. דעם זיידען רב מענרעלע האָבען מיר אָפּגע-
טראָטען דעם אויבער-אָן, און מיר דריי האָבען זיך אויסגעזעצט
ארום איהם, ווי אייניקלעך ארום א זיידען, אָדער ווי תלמידים
ארום א רבי'ן, האָרכען דעם אַלטענ'ס תורה, ווי ער דרשנ'ט און
טייטשט פסוקים און דערצעהלט מעשיות, וואָס האָבען א שייכות
צו דעם, וואָס אונז אלעמען בעריהרט — צו דער אידישער ליטע-
ראטור, אויסגעמישט אלע מאָל מיט א זייטיגער מעשה, אָדער. ווי
ער רופט דאָס אָן, מיט א „הקדמה“. א הקדמה פון פאָרענט, א
הקדמה אין מיטען, א הקדמה צום סוף.

— אז איך בין פערנאנגען מיט'ן טראָגען מיט דער „סליא-
משע"...

— אזוי האָט דער זיידע אָנגעהויבען צו דערצעהלען א
מעשה, נאָר מע האָט איהם באלד איבערגעשלאָגען אין דעכמען

דאָס זענען די דריי הויפט-שטערט, אָדער די דריי ק"קין, ווי ער רופט זיי אָן אויף לשון-קודש, וואָס פיגורירען אין אלע כתבים פון מענדעלי מאכרספרים און וואָס דריקען-אויס אין זייערע נעמען די קווינטעסענציע פונ'ם אידישען גהעמאָ אין יענער צייט. דאָס זענען די דריי זאכען, וואָס האָבען אָפגעשטעמפלט דאָס פאָר-צייטיגע רוסישע אידענטום: גלופסק — אונוויסענהייט, קאכ-צאנסק — ארמוט, טונעיאדעווקע — פוסטעפאסניקעס, לעדיג-געהערס, אָהן א שום מלאכה, אָהן ארכייט געבאך, איבעריגע בע-שעפענישען אויף דער וועלט.

— אָט דאָס זענען געווען די הויפט-עלעמענטען פונ'ם אידישען פאָלק אין יענער עפאָכע, וואָס מיר איז בעשערט געווען מיט זיי זיך ארומצושלעפען בכל תפוצות ישראל... — אזוי האָט געוואָגט דער זיידע מיט א זיפץ און מיט א ביטער שמיכעלע. — נאָר איהר האָט זיך, דאכט מיר, נאָכגעפרעגט אויפ'ן יחוס פון דער „קליאטשע"? דאָרף מען אייך, קינדערלעך, טהון צוליב און דער-צעהלען. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל, אין א זומערטאָג איז דאָס געווען, זיך איך מיר אזוי אין גלופסק אויף דער אכסניה פערטראכט און קוק מיר דורך איין אָפגענעם פענסטער אין דרויסען ארויס און דערזעה איין אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען אידען מיט אונטערגעשטעקטע פאָלעס פון א צעריסענער קאפאָטע, שטעהט און קאטעוועט איין אָרעמע אויסגעמוטשעטע פערשוויצטע קליאטשע מיט א צעביסענער פעל, איינגעשפאנט אין א פולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טוידטע קללות אי די קליאטשע, אי זיך, אי די גאנצע וועלט: — ברענען זאָל די פעל דיינע, וויסטע קליאטשע וואָס דו ביזט! — און זי, די קליאטשע, האָט אויסגעדריעהט די פער-וויסטע, פערפוינסטערטע מאָרדע איהרע צום אידען, קוקט אויף איהם, ווי א זינדיגער מענש, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו איהם:

— שוטה! קליאטשע רופט ער מיך! ביזט אליין א קליא-טשע! טהו א קוק אהין, צו יענעם פלאץ, וואו איך שלעפ די

קיינעם. און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז צו שרייבען אידיש, דאָס הייסט, צו רעדען מיט'ן גאנצען פאָלק אויף זיין לשון, האָט איהם שוין לאַנג געצויגען, נאָך פאַר'ן ערשטען אַרויסטריט אויפ'ן פעלד פון דער אידישער ליטעראַטור; און מחמת שרייבען אידיש איז מיט פיערציג יאָהר פריהער נאָך געווען אַ שאַנדע, ובפרט נאָך פאַר אַזא יונגען מאַן אַ משכיל, ווי ער, וואָס „קלוגע מענשען" האָבען אויף איהם געזאָגט, אז דאָס וואַכסט אַ „חיים זעליג סלאָ" נימסקי", — האָט ער זיך מיט זיין ערשטען ווערק, „דאָס קליינע מענשעלע" בעהאַלטען בחדרי-חדרים, אז קיינער זאָל ניט וויסען, און האָט אוועקגעשטעלט דערויף אַ נאָמען פון אַ לעבעדיגען פאַר-שוין, איינעם אַ סענדערעל אַ מוכר-ספרימ'ניק, וואָס האָט זיך אַרומגעשלאָפּט אין יענער צייט מיט זיין פערדאון-וועגעלע אין דער סביבה פון באַרדיטשעוו, דאָס בעריהמטע גלופסק אליין. „דאָס קליינע מענשעלע", אָדער „יצחק אברהמעל תקיף", איז גענומען געוואָרען פון אַ לעבעדיגען פאַרשוין, וואָס האָט אין יענער צייט געקאָמט אין גלופסק מיט דער גרויסער בייטש און אָנגעטריבען די כנסת ישראל... אָנגעשריבען האָט ער „דאָס קליינע מענשעלע" אין פערלויף פון דריי טעג, נישט מעהר, מיט פחדים און מיט פיבער, און אוועקגעשיקט עס אין „קול מבשר" אַרין, צו אַלכסנדר צעדערבוים. דערזעהען אויפ'ן שער דעם נאָמען „סענדערעל מוכר ספריים", האָט זיך אַלכסנדר צעדערבוים דערשראָקען, צי מיינט מען דאָס ניט איהם אליין טאַקי (אַלכסנדר—סענדער—סענדערעל)? האָט ער זיך מיישב געווען — קיין גרויסע צערעמאָניעס מיט אַ אידישען מחבר דאַרף קיינמאָל אַ אידישער רעדאַקטאָר נישט מאַכען, ובפרט נאָך אין יענער צייט — און האָט איהם איבערגעמאַכט דעם נאָמען סענדערעל אויף מענדעלי, — און אָט אַזוי איז זיך אַרויס אויף דער וועלט „מענדעלי מוכר-ספריים", וואָס האָט ניט אויפגעהערט אַרומצופאַהרען מיט זיין ביסעל געדרוקטע סחורה איבער דער מדינה פון גלופסק, פערבלאָגעט פון דאָרטען קיין קאַכצאַנסק און טונעיצדעווקע...

ריקא, און דעריבער האָבען זיך נאָך ניט געפונען יענע באַרעמהער־ציגע לייט, וואָס האָבען אין דרייסיג יאָהר אַרום רחמנות געהאַט אויף מיר, דעם אַרעמען מענדעלי מוכרס־פּריס, און האָבען מיך אַרויסגעגעבען דאָרטען, ניט צו פרעגען ביי מיר מיין הסכמה, ניט צו געבען מיר צו וויסען: הנה זייט וויסען, רב מענדעלי, אז מע האָט אייך אַ טובה געטאָן, מע האָט אייך בע'גנבה'ט!...

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגערופט אַ וויילע און האָט זיך פערטראַכט. מיר, די אייניקלעך, האָבען זיכער געקאָנט מיינען, אז דאָ וועט זיך אָנהויבען שיטען פייער, פּעך און שוועבעל אויף די פיינע מענשען אין אַמעריקא, וואָס האָבען ווירקליך בעגאַנגען איין אונגעהייערען פערברעכען קעגען דעם איינציגען אידישען קלאַסיקער, קעגען דעם גרעסטען אידישען דיכטער, דענקער און קינסטלער, דערמיט וואָס זיי האָבען איבערגעדרוקט און אַרויס־געגעבען אלע זיינע ווערק ניט אין אַמעריקא אַליין, נאָר אויך אַריבערגעפּעקלט אַהער, קיין „יוראָפּ“, און געמאַכט איהם אַ מיאוסע מפּלה, אַ קאָנקורענץ אויף זיין סחורה טאָקי מיט זיין אייגענער סחורה — און געהט לאָדט זיי צום ונתנה־תּוקף!...

נאטירליך, איז מיין קאָלעגא, דער וואָס מיט'ן הייסען טעמפּע־ראַמענט, אַרויס מיט אַ פייעריגען פּראָטעסט קעגען די אַמעריקאַ־נער פּיראטען, ים־גזלנים, זיי געמאַכט (הינטער די אויגען) מיט דער בלאָטע גלייך, זיך געוואונדערט וואָס מע שווייגט:

— וואָס שווייגט איהר זיי, זיידע? — האָט אויסגערופּען מיין קאָלעגא. — איך, אויף אייער אָרט, וואָלט פון זיי געמאַכט אַט־אָדאָס!

און מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט בע־וווּזען מיט ביידע הענד אין דער לופטען וואָס ער וואָלט פון זיי געמאַכט, נאָר וואָס, אייגענטליך, — איז שווער געווען צו פער־שטעהן, מחמת מיט הענד קאָן אַ מענש מאַכען מי יודע וואָס!... דערויף האָט איהם דער זיידע געענטפּערט מיט אַ שמויכעלע: -

ציגל, וועסט דו זעהען, אז איהר זענט אלע קליאטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאטשעס, אז אַך און וועה איז צו אייך אלעמען!

אזוי, האָט זיך מיר געראכט, רעדט די קליאטשע, און איך האָב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאץ, וואָס די קליאטשע האָט אָנגעוויזען מיט איהר מאָרדע, און איך האָב דערזעהען אַ בעקאנטען נפש פון יענע פיינע בריות, וואָס האָבען זיך אויסגע- צייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער אַרױפצושלאָגען זיך אויף אַ מויער, און אויף נאָך אַ מויער, און דאָס אַלץ געבאָך פון כשר'ע אירישע מטבעות, פון כשר איריש שווייס און בלוט... דער שענער מענש, דער פיינער בריה, איז געשטאַנען די הענד אַרונטער, דאָס היטעל פעררוקט אַרױף, דער שטערן האָט געשוויצט און געבויעט גרויסע פלענער, און אַרום איהם האָבען זיך, ווי קנעכט, אונטער- טהעניג אַרומגעדריעהט אַרעמע אידלעך געבאָך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אַרױן, געווען גליקליך מיט זיינס אַ שמיכעלע און געציטערט פאַר אַ בייזען קוק דאָס נייעניעהריגע, — און עס איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דער פסוק פון שיר-השירים: לְסוֹסוֹתֵי בִרְכֵי פָרַע ה' — צו דער קליאטשע אינ'ם רייט- וואָגען פון פרעה, דִּמִּיתִיךָ רַעֲיָתִי — טהו איך דיר טהון גלייכען, כנסת ישראל! — און איך בין פֿערגאַנגען אויף טראָגען מיט דער „קליאטשע“...

דריי טעג בין איך אַרומגעגאַנגען איבער גלופסק אַ צעטראָ- גענער, ווי מיין ישראליק, נישט געהערט וואָס מע רעדט צו מיר, געענטפערט אימליכען אויף זיין „גוט-מאָרגען“ מיט'ן וואָרט „קליאטשע“, וואָרום אלע פנימ'ער האָבען אויסגעזעהען ביי מיר קליאטשעדיג, און אַט אזוי האָב איך מיך געקליאטשעט, ביז איך בין געקומען אַהיים קיין טונעיאַדעווקע און האָב מיך פֿערשלאָסען ביי זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אָנגעשריבען אלע זעכ- צעהן קאפיטלעך פון דער „קליאטשע“...

אצינד איז געבליבען די פראגע: וואָס טהוט מען מיט דער „קליאטשע“? דעמאָלט האָט נאָך קאָלומבוס גיט אנטדעקט אַמע-

ז.

א מינוט פאר'ן טוירט

וועדער א מאָל זענען מיר געזעסען זאלבעפערט, די זעלבע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פון אלע — א דיכטער. דער זיידע איז געווען, ווי אלע מאָל, דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, ארום איהם. עס איז געווען א זומערנאכט, א פרעכטיגע, א ווארעמע א שמע-קענדיגע נאכט. עס האָט זיך ניט געגלוסט געהן אין שטוב אריין. שווער געווען זיך צעשיידען מיט אזא נאכט! גערעדט האָט מען וועגען איבערנאטירליכעס, אומבעגרייפליכעס אין דער נאטור און וועגען דעקארענץ אין דער ליטעראטור. דער זיידע האָט געקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאָר שארפע, האַלב-צוגעמאכטע, קורצזיכ-טיגע אויגען ערגיץ אין דער האַלב-פינסטערער ווייטקייט אריין. נאָכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאטור. דער זיידע האָט געזאָגט, אז בעשרייבען די נאטור הייסט פראָפאגירען די נאטור, און ער האָט גענומען מאַהלען מיט זיין איינפאכער נאָר געשמאקער אידישער שפראך א נאכט-בילד מיט א האַלב-ערנסטען און א האַלב-קאמישען טאָן, אזוי, אז עס איז שווער געווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאָס באמת, אָדער ער שפּאַסט?...

אָט אזוי האָט דער זיידע געשילדערט א זומערנאכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אריין די נאכט. איינציגווייז, אזוי ווי ליכט, ווערען אויסגעלאָשען די רויטפארביגע שטראהלען פון דער פערנעהענדיגער זון. א קליין ווינטעלע לויפט-דורך און רוימט אייך איין א סוד: „דער טאָג איז פאַרביי... דער טאָג שטאַרבט אָפּ"... די בוימער האָבען אַראָפּגעלאָזט די ברעמען, זיי ווילען שלאָפּען. איין אומעט, א מרה-שחורה ארום און ארום, ווי שבת פאַר-נאכט צו שלש-סעודות, ווען אַלץ טרויערט, אַלץ בענגט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאָפּעלט, עס איז איהר שווער צו שוידען זיך... נאָר שאַט! אָט געהט זי, די נאכט-מכשפה, און פערשפרייט

— איך וועל אייך דערצעהלען: כל זמן איך בין גאָר אַ גויל אלליין, איז נאָך צו דערליידען — וואָס קאָן מען טהון? פון איין אומגליק איז קיינער נישט בעהיט. גאָר זיין דערצו גאָר אַ שוטה אויך — דאָס איז שוין צו פיעל פאַר מיר! פראָטעסטירען, רעד-בענען זיך, צאָהלען — דאָס איז גאָר נאָרש; דאָס דארפֿען טהון אַנ-דערע, ניט איך. וואָס איך אלליין דארף טהון — וועט מן הסתם געטהאָן ווערען... מענדעלי מוכרס-פרים, ברוך השם, איז גאָר ניט געשטאַרבען! מילא, בקצור המעשה, דאָס אלץ איז גאָר נאָרשקייטען. איהר ווילט דאָך וויסען, ווי אזוי איז די „קליאטשע“ ארויס אויף דער וועלט? — דארף מען אייך דערצעהלען וואָס ווייטער איז געווען.

און דער זיידע האָט אונז איבערגעגעבען אַ געשיכטע. ווי אזוי ער האָט אין אַ געשלאָסענער פערזאָנלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאל געלייענט די „קליאטשע“, ווי אזוי זיינע אינ-טימע פריינד האָבען פריהער געלאַכט פון איהם, געמאַכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם ווערק. נאָ דיר גאָר אַ פערד, אַ קליאטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אזוי איינער (יוסף בצלאל האַרקאווי) האָט נאָכ'ן איבערלייענען די „קליאטשע“ צוגענומען ביי'ם מחבר דאָס העפטעל, אַריינגעלעגט אין זייט-קע-שענע אָהן ווערטער, אוועקגעפיהרט דאָס קיין פעטערבורג און צו-געשיקט אין אַ צייט אַרום דעם פערפאַסער אַ פארטיגע, איין אָפּ-געדרוקטע „קליאטשע“. ווי אזוי נאָכדעם דער צענזאָר האָט גע-האַט אַ מיאוסע מפֿלה דערפאַר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה סחורה“, און גאָר אַ סך אינטערעסאַנטע מעשיות האָט אונז דערצעהלט דער זיידע, וועהרענד מיר, זיינע אייניקלעך, זענען געזעסען און אויסגערופֿט זיך דערוויילע אונזערע אויסגעמוטשעטע פים.

פון זיך, און האָט אָנגעהויבען רוהיג און לאַנגזאַם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזה הלשון :

— בעסאַראַביע, ווייסט איהר, איז אַ ווינקעל חלילה נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבעריהמטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאַראַביע איז זיך אַ ווינקעל פון אַנטי־סעמיטען, פאַפעשויעס, וויין און מאַמעליגע, אַזוי, אַז פונ'ם נאָמען בעסאַראַביע איז נישט צו דערוואַרטען, עס זאָל זיך דאָרטען טרעפּען מיט מיר עפּים איין אויסערגעווענהנליכע, איבערנאַטירליכע גע־שיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאָגען פאַראַוויס, אַז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם ווערען פאַר שרעק, און איהר וועט שטוינען. איהר וועט ניט פערשטעהן מיט'ן גלייכען שכל, וואָס דאָ שטעקט אַזעלכעס, און כמעט האָב איך מורא, אַז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאָס הייסט, איהר וועט חלילה ניט רעכענען אויף מיר, אַז איך זאָל אייך איבערגעבען אַ פאַנטאַזיע פאַר אַ ווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אַזוי גראָב וועט איהר ניט זיין! נאָר וואָס דען? איהר וועט זיך קלערען: אַ קשיא אויפ'ן אַלמען, אפשר האָט זיך איהם אויסגעראכט?...

נו, אַלזאָ, הערט־זשע מיט קאָפּ. שטעלט אייך פאַר מיט אַ יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק אַ שטאָרט אין בעסאַראַביע (נאָר נישט קעשעניעו, וואָרום קעשעניעו קריכט שוין פונ'ם האַלז!). אַלזאָ, אַ שטאָרט אין בעסאַראַביע, און אין מיטען שטאָרט איין איינפאַהרהויז. מילא, וואָס איין איינפאַהרהויז איז און ווי אַזוי זעהט אויס איין איינפאַהרהויז — דאָרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז אַ הויז, וואָס איז געשטעלט געוואָרען לכּתחילה צוליבע „פּריצים“, און וויבאַלד צוליעב פּריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אַז עס איז פערזאָרגט מיט אַלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, וואָרום אַ פּריץ איז נישט קיין איד. אַ איד איז אַ איד, און אַ פּריץ איז אַ פּריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסגען...

די שטוב אַליין איז זיך אפילו אַ גאַנץ געווענהנליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען וואוכס“, ניט הויך, ניט נידעריג, מיט אַ

איבער אונז איהרע שווארצע פלינגלען. אָט באַלד וועט זי זיך בער-
זעצן אין איהר פינסטערען געצעלט, וואָס וועט בעלייכט ווערען
פון פינסטערדיגע שטערען. אָט באַלד וועט זי אונז זאָגען: א גוטע
נאַכט! שטיל וועט זי אָפלייענען „קריאת-שמע“, און וועט איינ-
שלאָפען, און עס וועלען זיך איהר חלום'ען אַלערליי משונה-פער-
דרעהטע פערפלאַנטעטע וועלט-חלומות...

דער זיידע ווערד שטיל. מיר זיצן ווי פער'כשוף'ט. מיר
וואַלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאַהלט זיינע פרעכטיגע
נאַכטבילדער אין דער דאָזיגער פרעכטיגער זומערנאַכט. ער פער-
שטעהט אונזער וואונדער.

פּלוצים רייסט-איבער דער זיידע זיך אַליין און רופט זיך אָן:
— מילא, נו, בקיצור, נאטור! עס איז גאָלע ליגען! אַלע
אונזערע בעשרייבענישען, שילדערונגען און מאַהלעכצען האָבען אזא
פנים קעגען דער נאטור אַליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף,
פונקט אזוי ווי אַט-א־יענע געוויסע בילדער פון דער הגדה, וואָס
זענען געדרוקט אין ווילנא אָדער אין באַרדיטשעוו, געבען אונז א
בעגריף פון יציאת-מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך,
קינדער, בעסער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה,
וואָס מיט מיר האָט אַמאָל פאַסירט אין בעסאַראַביע. די גע-
שיכטע האָט אין זיך עטוואָס מיסטישעס, אומבאגרייפליכעס, און
שטימט זעהר מיט דער דאָזיגער פראַכטפולער נאַכט, וואָס איז פול
מיט כּשוף, מיסטיציזם און דעקאדענץ... ווילט איהר האָרען,
זאָלט איהר זיצן שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאָגען
אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פרעגען קיין קשיות. איך
בין אייך מבטיח, אז עס וועט אייך מיט דער צייט אַליין אַלסדינג
פערענטפערט ווערען.

און מיר אַלע דריי אייניקלעך האָבען זיך צוגערוקט נאָך נעהער-
טער צום זיידען, און דער זיידע האָט א מאַך געטהאָן מיט דער
האַנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער וואַלט געמיינען אָפגעטריבען

וואָרעם-אַנגעהייצטען און גוט-בלייכטען חדר, ביי אַ גערעקטען טיש מיט אַ זודיגען סאַמאָוואַר, וואָס קאָכט און פאַרעט און ציהט אויס אַ לאַנגען דינעם טאָן. זאָגט אייך וואָס איהר ווילט — איטליכע זאָך איז גוט אין איהר צייט. נישט גוט איז נאָר, אז אין מיטען ווינטער ווערד פלוצים זומערדיג, דריליוואַטע, אָדער אז אין מיטען זומער ווערד קאַלט, ווינטערדיג... נאָר נישט דאָס בין איך אויסען.

געזעסען ביי'ם סאַמאָוואַר און געטרונקען טיי איינער אליין, האָב איך אַרויסגעקוקט, אז עמיצער אַ לעבעדיגער פאַרשוין זאָל זיך בעווייזען, רעדען אַ וואָרט, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל, אז מע פערבענגט זיך נאָך אַ מענשען. וואָרום מענשען האָבען אַ טבע: זיי עסען זיך צו, נאָר אז מע זעהט זיי גיט, בענגט מען נאָך זיי. גאָט האָט געהאַלפּען, עס האָט זיך געעפּענט די טהיר און עס האָט זיך בעווייזען אַ נפש אַ בעוואַכסענער מיט האָריגע הענד, איינער פון די נפשות, וואָס נאָר אַ לאַנג פון פאַפּעשויעס, וויין און מאַל-מעליגע קאָן אַרויסגעבען. אָפּמאָהלען אייך איהם — געפין איך גיט פאַר נויטיג צו אונזער געשיכטע, נאָר אין צוויי ווערטער זאָגען שאַדט גיט: גרעכער ווי לענגער, און אזוי פער-וואַכסען מיט שמאַלץ, אז קוים וואָס ער האַפט דעם אָטהעם. דאָס איז דער בעל-הבית פון דער אכסניה. אַריינגעקומען איז ער צו מיר, ווי געוועהנליך, מקבל-פנים זיין דעם אורח, איהם אָפּגעבען שלום, פרעגען, פון וואַנען ער איז און וואוהין ער פאַהרט און וואָס איז זיין טהעכץ, אַ קוק, אַ שמעק, אַ טאָפּ אין וואַגען, אפּשעה דאָרף ער עפּים האָבען, וועט ער איהם דיענען. נו, און אזוי ווייטער. לאַנג בעטען איהם זיצען האָב איך גיט בעדאַרפט; טרינקען מיט מיר אַ גלעזעל טיי האָב איך אויף ביי איהם גע-פועל'ט. און עס איז אַוועק ביי אונז אַ געשפרעך, וואָס איך זעה גיט, ער זאָל האָבען פאַר אייך אַ אינטערעס. דער געשפרעך האָט זיך געדרעהט אַרום אַלערליי וועלט-ענינים, שטאָדט-זאכען, מסחר, פאַמיליע-אַנגעלעגנהייטען, און אַביסעל גלאַט אזוי, אַבי געדעט,

רויטען דאך פון שינדעל, מיט א הויכען ברויטען טויער אויף אריין-
צופאָהרען מיט'ן גאנצען עקיפאזש גלייך אין הויף אריין, מיט צוויי
ריינען חדרים פון ביידע זייטען, דעכטס און לינקס, וואָס די
טהירען זייערע געהען-אַרויס צום הויף און די פענסטער צו דער
גאָס. די צימערען זענען ריין, ברייט, גענוג ליכטיג. בעלהבתיש
מעבעל: א קוילעכיגער טיש אין מיטען צימער, א שען הילצערן
געפאָלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיוואנעס פערהאַנגען,
א קליידער-שאַפּע אויך אַזוינע, א וואַשקעסטעל, א וויכע קאנאָפּע
מיט א שפּיעגעל איבער איהר, מיט שטוהלען א פאָר. אויף די
ווענד בילדער, געוועהנליכע בילדער, פאָרטערטען פון משה מאָנ-
טעפּוירי מיט דער ברויטער געפלוועטער מאַנישקע, פון, להבדיל,
נאַפאָלעאָן באָנאַפּארטע מיט'ן המנ'טאש אויפ'ן קאָפּ און מיט
דער האַנד אין זשילעט, מיט אביסעל א צו ביין אויסזעהען —
פונקט דער היפּך פון, להבדיל, רב משה מאָנטעפּוירי, וואָס זעהט
אויס שוין אביסעל צו פיעל זיס-צוקערדיג. מערקווירדיג! צוויי
בעזונדערע העלדען פון צוויי עפאָכען, געמאָהלט פון בעזונדערע
לינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעשאַפט די
מאָס... נאָר ניט דאָס בין איך אויסען. די שענסטע און די בעסטע
ציערונג וואָס אין צימער איז די הרובע, דער אויווען — א פּראָסטע
הרובע, ניט קיין געקניצעלעטע, א געוועהנליכע, א געלע, מיט בלויע
פּלעקען, א חנ'עוודיגע, און דער עיסקר, א וואַרעמע הרובע — א
געטרייע, ווי א מאַמע! דערפון איז געדרונגען, אַז די מעשה, וואָס
איך וויל אייך דערצעהלען, האָט זיך געטראָפּען אים ווינטער —
און דאָס איז זעהר נויטיג צום ענין.

אַזוי ווי דער זומער האָט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענ-
קייט, וואָס אונז איז לעב און טייער, אַזוי האָט אויך דער ווינטער
ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער, בשעת אין דרויסען איז גוט
קאַלט, דער ווינד בלאָזט, דער פּראָסט ברענט און גנבה'ט זיך אַריין
דורך די צוגעמאַכטע לאָדען און מאַהלט צאָצקעס אויף די שוויבען
פון די פענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געזעלשאַפט אין א

דערצעהלען און דערצעהלען. פאר'ן אוועקגעהן האָט ער מיט מיר אינאיינעם בעטראַכט די פענסטער, צי האָט מען נוט פערכאַכט די לאָדען, געחאַפּט אַ קוק צום אויווען, צי האָט מען ניט פריה צוגעשטעקט דעם קוימען, בעוויזען מיר, ווי אזוי מע פערשליסט די טהיר, געזאָגט אַ גוטע נאַכט, אָפּגעלאָזט דעם בלאָזאָק און אוועק. נאָך זיין אוועקגעהן האָב איך די טהיר צוגעשלאָסען און גע- פרובט, אויב זי עפענט זיך נישט. ניין — זי עפענט זיך ניט. נאָכדעם האָב איך בעטראַכט די פענסטער אַלע, געחאַפּט אַ קוק, אזוי זיך פאַרבייגעהענדיג, אונטער'ן בעט, גענומען זיך אויסטהון, צוגעגרייט דעם זייגער אויפ'ן טיש און די שוועבעלעך, אַריין אין בעט אַריין, זיך איבערגעדעקט מיט אַ וואַרעמער ריינער בייענער קאָלדערע, אויסגעלאָשען דאָס פייער, און...

דאָ האָט זיך דער זיידע פלוצים אָפּגעשטעלט און איז אַנ- שוויגען געוואָרען. די נאַכט איז ווירקליך געווען פול מיט כּשוף. דער הימעל האָט אַראָפּגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואָס האָבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפינטעלט, ווי אַ מענש, וואָס פינטעלט מיט די אויגען. זיי האָבען צו אונז געוואונקען, זיי האָבען גערעדט צו אונז, זיי האָבען אונז געזאָגט: „ווען איהר זאָלט וויסען, וואָס עס טהוט זיך דאָ ביי אונז אין הימעל?!“... „נו, אדרבה, זאָגט אונז, שטערענדלעך, זאָגט אונז, וואָס טהוט זיך דאָרט ביי אייך אין הימעל?“... נאָר די שטערענדלעך זאָגען ניט, וואָס עס טהוט זיך דאָרט ביי זיי אין הימעל. זיי מינען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פינטלען, ווי אַ מענש וואָס פינטעלט מיט די אויגען. און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אַריין, און ווייסען ניט, וואָס דאָרטען טהוט זיך.

מיר האָבען זיך אַלע, אַפּנים, שטאַרק פערטיעפט אין די שטערען און גאָר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפּים זעהר לאַנג. און אַלע דריי האָבען מיר זיך אָנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואָס נו?

נישט געשוויגען. מיין בעל-הבית, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, איז געווען אַ איד אביסעל אַ שווערער, אביסעל צו פיעל פער-וואכסען מיט שמאַלץ, דעריבער איז איהם שווער געווען אָנצוהויבען רעדען. אלע סאָל, ווען ער דאַרף עפּים זאָגען, סאָפּעט ער זיך פריהער גוט אויס, ווי אַ בלאָזאָס, און קוים האָט ער זיך אָפּגע-סאָפּעט און דעם בלאָזאָס אויסגעבלאָזען, איז ביי איהם אַוועק ווי אַ מזמור, און ער האָט מיר אָפּגעגעבען דין וחשבון פון גאַנץ בע-סאַראַביע, מיך בעקאָנט געמאַכט מיט אלע פריצים, וועלכע פריצים עס האָבען אַ סך ערד און ווינציג הינד, און וועלכע פריצים עס האָבען ווינציג ערד, נאָר אַ סך הינד. אויך פון פערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר אַ סך שענע מעשיות, פון „עהרליכע“ פערד און פון „גנבה'שע“ פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען אַנדערע זאָכען, און פון גזלנים, וואָס קומען אַהער פון רומעניע, מייסטענס צייגיינער, וואָס טהוען-אָפּ אַמאָל אַזעלכע זאָכען, אַז די האָר שטעלען זיך קאָפּויער! איך האָב איהם אויסגעהערט, בעטראַכט אָט דעם בעוואַכסענעם נפש מיט די האָריגע הענד, צי געהערט ער זיך ניט אָן אַ ווייטער קרוב מיט אָט די גזלנים פון רומעניע... איך האָב אָבער אַרויסגעזעהן, אַז אומזיסט האָב איך איהם חושד געווען, וואָרום פון זיין וויי-טערען שמועס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אַז ער איז גלאַט אַ גראָ-בער יונג, איין עס-הארץ און נעבאָך אַ גרויסע בחמה! פון די גזלנים איז ער אַרויף אויף מכשפים, לצים, רוחות און שדים, מתים, וואָווקעלאָקעס און שרעטעלעך, וואָס ער אַליין מיט זיינע אויגען האָט דאָס געזעהען — אַ סימן, זיי זענען מיט הערנער. ווער איז מיט הערנער — האָב איך איהם פערגעסען פרעגען, און אַגב האָבען זיך מיר געקלעפּט די אויגען... גאָט ווייסט, וויפיעל צייט מײַן חכם וואָלט נאָך אַזוי געזעסען איבער מיר, ווען איך הויב ניט אָן אונטערצודרימלען. שטאַף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך געהאַט, ווייזט אויס, גענוג, מחמת אַז ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אַז מאָרגען אין דער צייט וועט ער ערשט

וואו נעמט מען א שוועבעלע, אז די שוועבעלעך ליגען ערגיץ ווייס
 איך וואו, אויפ'ן טיש? נו? וואָס וועט איהר טהון? איא, איהר
 שווייגט? אז עמיצער איז פארהאן ביי מיר אין צימער — איז
 שוין ביי מיר קיין ספק ניט געווען. די קשיה איז נאָר, פון
 וואנען האָט ער זיך גענומען? ווי אזוי איז ער אריין? פאָלגליך,
 דארפן מיר קלערען, אז אָדער דורך דער טהיר, אָדער דורכ'ן
 פענסטער? אויב דורך דער טהיר, איז דאָס דער בעליהבית אליין,
 מיט א נאָכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאָס גלאַט א
 גנב. קיין גרויסע נפקא-מינה אפילו איז דאָס ניט, נאָר א מענטש
 א ברדעת האָט לייעב יעדע זאך בעקלערען, ער זאָל וויסען, וואו
 ער איז אין דער וועלט, ער זאָל ניט בלאָנזען אין דער פינסטער
 אפילו דעמאָלט, ווען עס איז פינסטער... איך האָב מיר פאָר-
 געשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאָפּ אלסדינג, ווי אין פסוק
 שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האָב מיר אויסגעמאָהלט מיין
 צימער, דעם טיש, דאָס בעט, ווי אזוי האָב איך מיך געלעגט?
 מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פיס צו דער טהיר. פאָלגליך,
 ווען עס זאָל זיין אָפּען די טהיר, וואָלטען דאָס דערפיהלט פריהער
 פון אלעמען — ווער? די פיס. שמעק איך אַרויס פאָוואָלינקע
 א שפיץ פוס פון אונטער דער קאָלדרע, געוויס וועל איך דערפיהלען
 עפּים א ווינטעלע? — ווער! וואָס! די טהיר איז צו — דערויף
 וועל איך שווערען! דאָרף מען זיך נעמען צום פענסטער. ווי
 אזוי זשע טהוט מען דאָס? שמעק איך אַרויס פאָוואָלינקע פון
 אונטער דער קאָלדרע א האַנד — קיין שפור פון קיין ווינטעל,
 פון קיין קעלט. עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט ווערען
 אלע מאָל קלערער און נעהענטער. איך מעג שווערען, אז איך
 הער עמיצער נעבען מיר אַטהעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז
 יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאָג, א יאָהר.

א קאלטער שווייס האָט שוין לאַנג אַרויסגעטרעטען! דאָס
 האַרץ קלאָפט, קלאָפט, ווי א זייגער. וואָס טהוט מען? אַראָפּ-
 שפּרינגען פון בעט? אָנהויבען שרייען? מאַכען א גוואַלד? צו

— וואָס זענט איהר אנשווינגען געוואָרען ?

— איך האָב געוואָלט אייך אויספרובען, צי איהר האַלט קאָפּ.

— וואָס הייסט, צי מיר האַלטען קאָפּ ? געוויס האַלטען מיר קאָפּ.

— זאָגט-זשע מיר, סינדערלעך, וואו האַלט איך ?

— איהר האַלט ביי דער בייענער וואַרעמער קאָלדער. איהר האָט זיך איינגעדעקט, אויסגעלאָשען דאָס פייער און...

— אָט אזוי האָב איך אייך לייעב. וויבאלד איהר האַלט קאָפּ, קאָן איך אייך דערצעהלען ווייטער. אלזאָ, איך האָב מיך גאנץ פיין איבערגעדעקט און — א גוטע נאכט! ... איך וועל אייך ניט זאָגען אַקוראַט, צי איך האָב שוין געהאַט איינגעשלאָפּען, צי איך האָב נאָר-וואָס געוואָלט אַנשלאָפּען ווערען, צי איך האָב שוין געהאַט אָפּגעשלאָפּען א צייט, — איך ווייס נאָר, אז די אויגען האָב איך געהאַלטען צו, נאָר געהערט האָב איך טריט, שטילע טריט — מע געהט! ... איך הער מיך צו שטארק — יא, מע געהט! ... „עט! עס ווייזט זיך מיר אַוראִי אויס! ... דאָס איז א סך-הכל, א רעזולטאַט פון דעם בעל-הבית'ס מעשיות“ ... אזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבערדעקען איבער'ן קאָפּ — איך הער וויעדער א מאָל גאנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיך אָן בער רעכענען: אפשר געהט מען דאָס אינ'ם אַנדערען צימער אויף יענער זייט וואַנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ, ביי זיך אין צימער, ניט ווייט פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אלע מיינע געדאַנקען, איך דערמאָן זיך, אז איך האָב, דאכט זיך, גוט צוגעשלאָסען די טהיר, בער טראַכט די פענסטער אלע, געזעהען אויך וואָס אונטער'ן בעט טהוט זיך — ווער קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אַהער גענומען? ... און דאָ איז א פינסטערניש, האָטש געם זיך אַרויס די אויגען! וואָס טהוט מען? אויסרייבען א שוועבעלע? זענט איהר גערעכט. א שכל איז דאָס טאַק. די פראַגע איז אַבער,

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, זיידע: געהן אָנפאלען אויף אַ מענשען, וואָס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט — דאָס וואָלט איך נישט געטהאָן. איך וואָלט איהם איבערגעלאָזט דעם זיינער מיט האַס און פאַס, האַפט איהם דער רוח, און אליין וואָלט איך אַרויסגעשפרונגען דורכ'ן פענסטער. האָבען צו טהון מיט יעדען פאַרד, מיט יעדען גנב? זאָל דאָס געהן אין דער ערד אַרײַן... — אויך גערעכט! — מאַכט דער זיידע. — האָבען צו טהון גישט מיט קיין גלייכען איז אַוראי נישט כדאי... נו, און איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, ווען מיט אייך טרעפט זיך אַזא מעשה? אַזוי זאָגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך גאַנץ אָפּענטליך:

— איך? איך וואָלט פערשפּאַרט אלע זאַכען! איך וואָלט ניט אָנגעפאלען אויפ'ן גנב, איך וואָלט ניט געשפרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואָלט... איך וואָלט... געשטאַרבען! — אַט דאָס איז ריכטיגער פון אלץ! — מאַכט דער זיידע מיט אַ הילכיגען געלעכטער, און אויף איהם קוקענדיג לאַכען אלע, אַחוץ מיר. — שטאַרבען פאַר שרעק איז טאַקי זעהר אַ וואוילע עצה, נאָר איידער מע קומט דערצו, פאַלט־אַרויס דריי מאָל די נשמה, עס בעשלאָגט אייך אַ קאַלטער שווייס, און איהר פיהלט, אַז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פאַר זיך דעם מלאַך־המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאַלטען חלף, נאָר איהר ווייסט ניט, ווען וועט זיין דער „חיק“! ... בקיצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאַפעט, אָבער ווי אַזוי נאָך! מיט אימפעט, מיט כעס: „הא! אייהא! אייהא!“ איך פיהל דורך דער קאָלדערע עמיצענ'ס אַ האַנד אויף זיך, אַ פעסטע, אַ שווערע, אַ קאַלטע, אַ האַריגע האַנד, און טאַקי באלד נאָך אַ האַנד. אַהא! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אַרײַן, אַט־אַט איז ער שוין, אַט־אַט האַפט ער מיך ביי'ם גאַרגעל! אַט־אַט דערלאַנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאָפּ! אַט־אַט... נו? חכמים! וואָס וועט איהר איצטער טהון?

וועמען? אויף וועמען? אפנים, איהר ווייסט דען, מיט וועמען
 איהר האָט צו טהון? אויפזעצן זיך אויפ'ן בעט — האָט איהר
 מורא זיך אַ ריהר טהון, וואָרום צו וואָס זאָלט איהר ווייזן יענעם,
 אז איהר שלאָפט נישט? ממה נפשך, איז דאָס אַ גנב, וועט ער זיך
 געמען זיינס, וואָס איהם איז גויםיג, און וועט זיך געהן געזונטער-
 הייד. אָבער אז איהר וועט געמען מאַכען קולות, וועט ער דאָך
 וועלען ראַטעווען זיין אייגענע פעל, וועט ער אָנפאלען אויף אייך
 ווער ווייסט מיט וואָס פאַר אַ כלי-זיון, וועט איהר, הייסט עס,
 אליין מאַכען איהם פאַר אַ גולן, — צו וואָס נוצט דאָס אייך?
 וואָס זשע דען? וואַרטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט
 און וועט אַרויפפאלען אויף אייך און וועט אייך חאָפען פאַר'ן
 האַלז, און וועט אייך אָנהויבען וואַרגען, שטיקען? איז עפּיס
 אויך נישט קיין פלאַן. אַלזאָ, אַצינד זאָגט שוין איהר, וואָס וואָלט
 איהר געטהאָן? לאָס אייך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העל-
 דען!...

אזוי האָט זיך דער זיידע געווענדט צו אונז, זיינע דריי
 אייניקלעך, און געוואַרט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער
 האָט זיך אַרויסגעחאָפט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער
 פון אלע, דער פאָעט. ער האָט זיך אָנגעצונדען, ווי איין אמת'ער
 העלד, געמאכט צוויי מורא'דיגע סולאַקעס און בעוויזען, ווי אזוי
 ער וואָלט געגעבען אַ שפרונג-אַראָפּ פונ'ם בעט, ווי אזוי ער וואָלט
 איהם צוגעבויגען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואָלט איהם געשטיקט,
 און האָט אויסגעלאָזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר אַ
 טוידט, דיר אַ טוידט!...

אויסגעהערט די תשובה פונ'ם פאָעט, האָט דער זיידע אַ
 קנייטש געטהאָן מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מהכתיני!“
 און האָט זיך געווענדט צו מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַ-
 מענט: וואָס וואָלט ער געטהאָן? און מיין קאָלעגא מיט'ן
 הייסען טעמפּעראַמענט האָט איהם אָפּגעענטפערט גאנץ אויפ-
 ריכטיג:

מעהר וויפיעל מע בעדארף, און מיר זענען אויסגעגאנגען וויסען
ניכער דעם סוף פון דער געשיכטע, און מיר האָבען זיך וויעדער
א מאָל גענומען מינטערען דעם זיידען.

— נו ?

— וואָס נו ?

— וואָס הייסט, וואָס נו ? וואָס איז געווען ווייטער ? ווער
איז דאָס געווען ? און וואָס האָט ער אייך געטהאָן ? ווי אזוי
זענט איהר אַרויס פון זיינע הענד ?

— אזוי ? איהר ווילט טאָקי וויסען דעם סוף ? האָט צייט.
מאָרגען איז אויך אַ טאָג. עלעהיי, זאָל זיך אייך דאָכטען, עס
איז אַ ספור־המעשה, וואָס איז געדרוקט ערגיץ אין אַ בלאַט, און
דער רעדאָקטאָר דער חכם האָט אייך איבערגעהאָקט אין סאַמע
מיטען, אוועקגעשטעלט פון אונטען די געוויסע צוויי ווערטער:
„פאַרטזעצונג פאַלגט“ — און געהט לאָרט איהם צום ונטנה־חוקאָ.
עס פערשטעהט זיך, אז דאָס האָט דער קלוגער רעדאָקטאָר אייך
געטהאָן מיט אַ כיון, בכדי איהר זאָלט מאָרגען אויך קויפֿען זיין
בלאַט — איהר האָט איין אנדער ברירה ? אָדער עלעהיי, זאָל זיך
אייך דאָכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאַנג.

— מיט וואָסער שלאַנג ?

— איהר ווייסט נישט די מעשה מיט דער שלאַנג ? — ציהט
אויס דער זיידע מיט אַ ניגון. — וועל איך אייך דערצעהלען אַ
נייע מעשה, אַ מעשה מיט אַ שלאַנג.

איינמאָל, דאָס איז געווען דעם 31טען דעקאָבר, פונקט ערב
ניי־יאָהר, לייענט מען אין אַ צייטונג אזא מין געשיכטע: „אַ יונגע
שענע פרוי, איין ערשטלינג, איז געזעסען מיט איהר ברעקעלע קינד
אויף די הענד ביי'ם פענסטער, נאָר־וואָס געקליבען זיך געבען
דעם קינד זויגען. פלוצים, מע ווייסט ניט ווי און פון וואָנען,
קריכט אַרויס אַ שלאַנג, טהוט זיך אַ קאָטשע אַרויף גלייך אויף
דער פרוי, טאַפּט אַריין די ברוסט אין מזל אַריין און הויכט אָן

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפגעשטעלט, אפנים, געוואָלט אָפֿ-
 רוהען אַ ווילע. מיר האָבען פערשטאַנען, אז עס איז איהם מסתמא
 שווער געווען איבערצולעבען נאָך אַ מאָל אזא קריטישען מאָמענט,
 האָבען מיר איהם געלאָזט, ער זאָל אביסעל אָפרוהען, און אליין
 האָבען מיר זיך גענומען איינהערען אין דער שטילקייט פון דער
 נאַכט. איהר ווייסט, ליעבע פרוינד? די שטילקייט פון דער נאַכט
 רעדט, רעדט ווערטער. הערט זיך איין אַמאָל, וועט איהר הערען
 קולות, שטילע נאָר זיסע ווערטער פון איין אומבעקאַנטען נפש,
 וואָס זיצט נעבען אייך און סוד'עט זיך און שושקעט זיך מיט אייך,
 און עס מאַהלט זיך אייך אַוויס, אז אייך איז בעקענט די שטימע,
 איהר האָט זי ערגיץ געהאַרכט, איהר ווייסט ניט וואו... און עס
 דאַכט זיך אייך אַוויס, אז איהר האָט געהערט אַ זיפּ, אַ טיעפען
 זיפּ, און איהר ווייסט ניט, ווער האָט דאָס געזיפּט: צי אָט
 דער אומבעמערקטער נפש, וואָס זיצט נעבען אייך, אָדער איהר
 אליין האָט דאָס געזיפּט?... און עס האַפט אייך אָן אַ מורא מיט
 אַ בענגעניש אינאיינעם; איהר וואָלט געהרען אויפהויבען זיך,
 אַוועקגעהן, נאָר עפּים האַלט אייך צו — איהר ווייסט נישט וואָס...
 עמיצער ציהט אייך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט ווער...
 און עס בענגט זיך אייך מיט סכנת־נפשות — איהר ווייסט נישט
 נאָך וועמען... פלוצים הערט איהר: פליוך! ווי אין אַ טייך אז
 מע וואַרפט אַריין אַ שטיינדעל, אָדער אין אַ ברונען האָט עמיצער
 אַראָפּגעלאָזט אַ זאך!... אַרום און אַרום אייך, ווייסט איהר, איז
 נישטאָ קיין ברונען, נישטאָ קיין טייך. וואָס בעדייט דער
 פליוך?... אָדער אַ „קראַ“ לאָזט זיך הערען. פון וואַנען געהט
 דער „קראַ“, אז אַלע פויגלען שלאָפען?... און עס דאַכט זיך אייך,
 אז די ערד אַטהעמט, קוים־קוים וואָס מע הערט. גלייך מיט אייך
 אַטהעמט זי, די ערד, די גאַנצע וועלט, און איהר פיהלט, אז איהר
 זייט אַ חלק פון דער אַטהעמדיגער ערד, פון דער גרויסער־גרויסער
 וועלט, וועלכע איז אַ גרויסער־גרויסער סוד פאַר אייך...

דאָס שטילשווייגען פונ'ם זיידען האָט זיך וויעדער פערצווינגען

הער, ווי ער סאפעט מיט אימפעט און מיט כעס: „הא! אייהא!
 אייהא!“ איך פיהל דורך דער קאלדערע עמיצענ'ס א האנד, און
 טאקי באלד נאך א האנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין,
 אַט-אַט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך ווייס ניט, ווי אזוי
 איהר; איך האב מיך אָנגעלייענט אַמאָל, אין די יונגע יאָהרען,
 א סך אַזעלכע מעשיות, מורא'דיגע, מיט שדים, גזלנים, מכשפים,
 רוחות — די דאָזיגע אַלע מעשיות, דאָרף איך אייך זאָגען דעם
 דיינעם אמת, האָבען אויף מיר נישט געמאַכט קיין שום איינ-
 דרוק, אויסער דעם, וואָס איך האָב נאָר געוואָלט וויסען דעם סוף,
 אַשטייגער, אַט אזוי ווי איהר אַצינד... דער בעגריף פון „אַנ-
 פאַלען“, „איבערפאַלען“, „הרגה'נען“, „טוידטען“ — איז מיר גע-
 ווען פרעמד. אפילו דער מלאך-המות מיט די פיעלע אויגען איז
 אויך געווען ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראַשירלע“, איין אויס-
 געטראַכטער חלום אויף צו שרעקען אונז, און ווייטער גאָר נישט...
 דאָ אָבער האָב איך דערזעהן דעם מלאך-המות פאַר מייענע אויגען.
 איך האָב איהם דערזעהן און האָב איהם דערקענט, אז דאָס איז —
 ער! ער! איך האָב נאָר נישט געקאָנט טרעפּען, מיט וואָס פאַר
 אַ טוידט איך וועל פון איהם דאָ פאַלען, און האָב דעריבער נישט
 געוואוסט, צו וואָס איך זאָל מיך פריהער חאַפּען: צום קאַפּ, צום
 האַלז, צום בויך? נעהער פון אַלץ האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט,
 אז צוויי גרויסע, ביינעריגע, קאַלטע הענד וועלען מיך אַרומחאַפּען
 ביים האַלז און וועלען מיך נעמען וואַרגען. איך וועל ווערען
 ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר אַרויס פון שטערן, און איך
 וועל נישט קאָנען שרייען. אויך האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט אַ
 שווערע זאַך, איין אייזערנע, לאָזט זיך אַראָפּ מיר אויפ'ן קאַפּ,
 און איך ווער פריטשמעליעט... אָדער אַ ברייטעם שאַרפעס קאַל-
 טעס מעסער טהוט אַ שנייד-אַריין זיך גלייך צו מיר אין בויך
 אַריין, און איך הער דעם שניט... איך ווייס אַליין ניט, קינדער,
 פון וואָנען עס האָט זיך צו מיר גענומען מוטא און כח — פון
 דערשרעק ווערד דער גרעסטער טרום אַ העלד, און אויב איהר ווילט

צו זויגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז די פרוי איז באלד אויפ'ן אָרט געפאלען חלשות. נאטירליך, איז מען זיך צונויפגעלאָפּען פון דער גאנצער שטאָרט רעטען די אומגליקליכע פרוי. מע האָט צונויפגערופען די גרעסטע דאָקטוירים פון שטאָרט, נאָר געהט טהוט עפּיס, האַלט מלחמה מיט אַ גיפטיגער חיה! מע קאָן דאָ גאָר נישט מאַכען, מחמת טאָמער ריהרט מען אָן די שלאַנג, אזוי לאָזט זי אַרויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ'ן אָרט. ווידער צוריק, זאָל מען לאָזען די שלאַנג זאָל זויגען ווייטער, וועט זי אזוי לאַנג זויגען, ביז די פרוי וועט שטאַרבען... שלעכט! — אזוי לאָזט אויס די צייטונג. — די לאַנגע איז זעהר קריטיש, די שלאַנג זויגט, די פרוי חלש'ט. דאָקטוירים זיצען און זוכען מיט-לען. אונזערע רעפּאָרטערען שטעהען און וואַרטען. מאָרגען ווע-לען מיר געבען צו וויסען אונזערע לעזער וואָס ס'איז געוואָרען מיט דער פרוי און מיט דער שלאַנג. עס פערשטעהט זיך, אז גיט אין מאָרגען איז אוועקגעגאנגען. דער עולם האָט ניט אויפ-געהערט צו קויפען אלע טאָג די צייטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאַנג אַ צייט מיט יאָהדען, און איך האָב מורא, אז עס זענען פאַרהאַן אזעלכע געטרייע לעזער, וואָס ער היום נאָך הערען זיי נישט אויף צו קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאַנג... שוין-זשע האָב איך ניט פערדיענט ביי אייך, קינדער, איהר זאָלט מיר וואַרטען ביז מאָרגען? אַ גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאַנען פון דער ערד און האָט גענומען זיך געזעגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי אייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, גע-חלש'ט, געקושט — קוים מיט צרות געפועלט, ער זאָל זיך אוועק-זעצען צוריק אויף זיין אָרט און פאַרטזעצען זיין שרעקליכע גע-שיכטע.

— געדענקט-זשע, קינדער, וואו האַלטען מיר? מיר האַלטען, ווי אזוי דער נפש געהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך

פון שטאָרט אויף אַ מאָג, אַ מין „פאַרטי דע פלעזיר“. נישט חלילה אויף דער יאָגד — שיסען האָבען מיר נישט ליעב. נישט שיפען זיך אויף אַ שיפעל — מיר קאָנען נישט. אויך נישט קיין אנדערע תענוגים זיך אָנטהון — וואָס זענען מיר? פריצים? עס געהט אונז מעהר נישט אָפּ? דורכפאַהרען זיך אביסעל — מהכתיתי. פאַהרענדיג שמועסט זיך אַמאָל בעסער ווי אין דער היים. און פון וואָס שמועסען פיער אידישע שריפטשמעלער, אַז זיי זיצען זאָלעפערט אין איין וואַגאָן? פון ליטעראַטור. דעם יונגסטען פון אונז, דעם פאַעט, איז איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז אונזער פאַלקס-ליטעראַטור פעהלט נאָר איין זאַך — פאַבעלען, „באַסנים“. אָבער באַסנים! עכט-אידישע! מיט'ן אידישען לשון, מיט אידי-שען ווייטץ, מיט פעפער! די אידעע איז אונז אַלעמען געפעלען; שטאַרק געפעלען! דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אזוי — גע-פעלען. ווי קאָן עס גלייך געפעלען אַ זאַך, וואָס יענער האָט דאָס פאַרגעלעגט, ניט איך? מע דאַרף עס פריהער רעכט צעקויען און ערשט נאָכדעם „מסביר זיין“, געבען צו פערשטעהן, בעלייכטען, אויסבעסערען, איטליכער נאָך זיין השגה און פערשטאַנד. עס פערשטעהט זיך, אַז תחילת האָבען מיר זיך אביסעל געשפאַרט, נאָכדעם טאַקי רעכט צעאַמפערט זיך, דאָס הייסט, חלילה נישט געקריעגט זיך, נאָר גלאַט אזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אַז ער פערשטעהט בעסער פונ'ם אנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אַלע פיער, אַז מע דאַרף זיך נעמען שרייבען „באַסנים“. די פראַגע איז נאָר — מי ומי ההולכים? ווער זאָל זיך נעמען צו דער אַרבייט? דאָ האָט יעדער פון אונז אַרויסגעוויזען אזוי פיעל בעשיידענהייט און עניוּות, אַז מע האָט זיך וויעדער געמוזט צעקריעגען. איטליכער פון אונז האָט אַרויפגעלעגט די אַרבייט אויפ'ן צווייטען, און מיר אַלע אויפ'ן „זיידען“. איינער האָט געזאָגט, אַז אַזאָ ערנסטע אַרבייט דאַרף נעמען אויף זיך מיין קאַלעגאַ מיט'ן הייסען טעמפעראַמענט; ער-שטענס, ווייל ער איז איין ערנסטער מענש, און, צווייטענס, ווייל

וויסען, וועל איך אייך אויסזאגן א סוד, אז קיין „העלדען“ זענען נאך נישטא אין ערגניץ; דער אמת'ער העלד איז טאקע נאך דער טרום... הקיצור, איך האב דערזעהען, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האב איך מיר א טראכט געטהאן: „וואס ליגסט דו, שטטה? אויף וועמען ווארטסט דו? דיין לעבען איז דאך סאזי ווי אצינד נישט ווערטה א גראשען“... און איך האב מיך געגעבען א הויב-אויף און א שפרונג-ארויס פון בעט, און בין שוין געווען מיט איין פוס ביי'ם טיש, און האב געחאפט א שוועבעלע און געגעבען א רייב-אויס און א טראג-צו צום בעט, — איך טהו א קוק: א גרויסער, א שווארצער, א קודלאטער חונד, איין אמת'ער „סיביריאק“ מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב-שבכלבים, אפנים, די גאנצע צייט, ערגניץ אונטער דער קאנאפע, אדער צווישען דער שאפע, איז איהם נמאס געווארען צו ליגען אליין, אדער עס איז איהם געווארען קאלט, איז ער דאס געקומען צו מיר מיט א ווייזט, זיך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אנב איז טאקע ביי מיר אויף דער ביענער קאלדערע פיעל בעסער, ווארעמער און געשמאקער...

אויף מארגען האט מיר דער האריגער בעל-אכסניה דער-צעהלט, אז דאס האט ער בעקומען א מתנה פון א פרייז.

— עס איז א שטילער הונט, — האט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונט. ער טשעפעט ניט קיין פליעג אפילו. ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאך בלינד אויף ביידע אויגען.

ח.

דער אידישער קרילאוו

איצטיגס מאל זענען מיר געזעסען זאלבעפערט שוין אין וואגאן פון אייזענבאהן. מיר האבען זיך געמאכט א פאך-ארויס

מיין לעבען. א זאק מיט באַרשטש אוועקגעגעבען. מיין נאָמען איז פֿעלדשטיין, פון קעשעניעוויין בין איך אליין. איך שטודירע דאָקטאָר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאָדט בערלין. איהר הערט, ווי איך רעד מיט סטיכעס? אזא פֿרויטשקע צו־נאָלדי רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אָן, ווי אַ הוהן — אַ האָהן; איהר חלש'ט וויסען, ווער איך בין, איהר זענט גערעכט, עס האָט אַ זין. איך וועל אייך זאָגען צוויי געזעהלעכע ווערטער, וועט איהר זיך אויפֿ-חאָפען פון די ערטער: איך בין דער אידישער קריי-לאָו, און איין עק אַ סוף.

אַבער טאָקי אזוי ווי ער האָט געטראָפֿען! אלע פיער האָבען מיר זיך געגעבען אַ הויב־אויף פון די ערטער און געבעטען דעם אידישען קרילאָוו, ער זאָל זיך אוועקזעצען דאָ מיט אונז. דער אידישער קרילאָוו האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען. ער האָט זיך אוועקגעזעצט געבען אונז און האָט אָנגעהויבען שיטען מיט גראַמען אזוי פיעל, אז עס האָט זיך געדורעהט דער קאָפּ. עס האָט זיך געדאָכט, אז די גראַמען פאלען פון די פאָליצעס, פון די טשעמאָדאָנעס, שפּרינגען דורך די פענסטער, שיטען זיך און קוילען זיך, ווי באָב, ווי אַרבעס. איידער איהר האָט צעקייטעט די ערשטע עטליכע ריימען, זענען שוין געקראָכען צו אייך אין אויהער אַריין פֿרישע גראַמען — מיט איינעם וואָרט, עס האָט זיך ביי איהם געגראַמט פון אלע זייטען. קיינער פון אונז האָט קיין צייט געהאט אַ וואָרט אויסצורעדען. דער אידישער קרילאָוו האָט אונז אלעמען פֿער'כשופֿ'ט מיט זיינע גראַמען און מיט זיינע באַסנים, וועלכע איך געב איבער וואָרט און וואָרט:

איין אייזעל מיט אַ סאָלאָוויי.

איין אייזעל דערזעהט אַ סאָלאָוויי

און מאַכט צו־נאָהם מיט אַ געשריי,

ווי אַ גאָחאָל, אַ בלאָזען:

„הער נאָר, סאָלאָווייטשיק, מיין טאָלאָנטליווע חזן!

ער בעזיצט שפראך, עטליכע לשונות. דער אנדערער, טאקי מיין קאלענא מיט'ן הייסען טעמפערעמענט, האָט געדונגען פונקט קאָפּווער, אז דאָס פאסט פאר מיר, דוקא וויל איך בין נישט אזא ערנסטער מענש... איך האָב אָנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פון אונז, אויפ'ן פאָעט, אז דאָס איז פאר איהם ווי אָנגעמאָסטען: סטייטש, אַ דיכטער! און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פינגער: „אדרבה, דאָס פאסט פאר איך, איהר זענט אַ הומאָריסט!“... אזוי לאַנג, ביז עס איז געבליבען, אז מיר אלע פיער דארפן זיך נעמען צו דער אַרבייט און אַרויסגעבען אַ בוך פון פאָבלען.

— קינדער! — רופט זיך אָן דער זיידע מיט זיין פרייליך שטייכעל, ווי געוועהנליך. — איך האָב מורא, אז די ערשטע פאָבלע וועט מען דארפן מאַכען איבער אונז טאקי אליין, און הייסען וועט דאָס מיט'ן נאָמען „דער קוואַרטעט“...

דער געדאַנק האָט אַרויסגערופען אַ הילכיגען געלעכטער אין אונזער גאַנצער חברה, און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, האָט זיך אַראָפּגעגליטשט פון דער באַנק און האָט זיך גענומען קאָממען פאר געלעכטער. ער האָט שוין אזא טבע, אז ער הויבט אָן לאַכען, לאַכט ער אזוי געשמאק, ביז ער מאַכט דעם גאַנצען עולם לאַכענדיג. פלוצים וואַכסט-אויס אַ גלאַטער קאָפּ פון נאָך גאָר אַ יונגענמאַן, אַ בחור, מיט אַ גלאַט געגאָלט געזיכט, ווי איין אַרטיסט, מיט לאַכענדיגע אויגען, מיט ריהרעוודיגע ברעמען, און רופט זיך אָן צו אונז בזה הלשון:

— איזווייניטע, גאָספאָדא! עס איז אַביסעל ניט פרייליטשנע, אפשר טאקי נישט טאַקטיטשנע, וואָס איך ווירואַיע מיך אומ-געבעטען אין אַ פרעמדען שמוס. איהר האָט, ניט ווילענדיג, מיר אָנגעטראָטען אויפ'ן פוס. איך זיך די גאַנצע צייט, פון יענער זייט, און האָרד, ווי איהר ראַזשושדאיעט פון אַ זאך, וואָס איך האָב פערבראַכט דערויף אַ סך. באַסניס דאָס איז מיין קאָניאָק,

און עס זאל נישט זיין קיין שום ניעדאָראַזומעניע, —
אַריינװאַרפֿען אין אַ גוטען אָרט דליאַ אונײַטשטאַזשעניאַ...

* * *

דער אידישער קרילאָוו האָט אונז נישט געלאָזט לאַנג קוויקען
זיך מיט דער ערשטער באַסני. ער איז אויפגעשטאַנען מיט אַ
שיינענדיג פנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען, אַריינגעלעגט ביידע
גראַבע פינגער אין ביידע זיימען זשילעט און גענומען לייענען
אונז די צווייטע באַסני:

דער וואָלף און די קאַטץ.

עס לויפט אַ וואָלף פון שוואַרצען וואַלד,
עס ברענט דער פראָסט, עס בלאָזט, ס'איז קאַלט,
נאָר ער מוז נעכאָך לויפען,

אַניט — וועט מען זיין פעלעכען פערקויפען.

מיין וואָלף —

צום דאָרף.

ער זעהט, עס זיצט אַ קאַץ אליין,

און הויבט אָן בעטען זעהר שען:

„קעצעלע! קעצעלע! מיר זאל זיין פאַר דיין פנים!

אויף מיין פעל זענען דאָ אַ סך בעלנים.

נעם מיך אַריין צו דיר, ווייבעלע!

זיי מיך מכבד מיט אַ געבראָטען טייבעלע!“

— ווייסט דו וואָס? לויף זיך דורך צו מיין טאָטע.

— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם גע'לקח'ענט די קאפאָטע.

— נו, געה-זשע צו יענקעל דלות.

— ס'איז גרינג צו זאָגען. וואו איז זיין טלית?

— נו, ווייסט דו וואָס? געה צום בעל-הבית: צו בערעל טנופת.

— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם אוועקגעלעגט די עופות.

מע זאגט, דו זינגסט עפּים אזעלכע שטיק,
וואָס סע פשוט איין אַנטיק!
דו ווייסט דאָך, אז איך בין אַ מבין,
ווי אַ קאָז אויף הייווען.
טאָמער וואָלסט דו מיר געזונגען עפּים אַ זאָך,
אַ פאָר שטיקלעך, נישט קיין סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן אַ רויך" —
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָוי,
מיט אַ שלשלת, מיט אַ דרעה,
מיט אַ פיף און מיט אַ קנאָק,
ווי אונזער חזן פאָסטערנאָק
אויף אַ ברית, אז ער האַפט אַ כוסה,
פריהער אַ קליינע, דערנאָך — אַ גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן-קורח...
אַ סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָוי:
רופט זיך אָן דער אייזעל צו איהם אזוי:
„נישט זאָגען קיין ליגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קיין ניגון.
אַטשען זשאָל! עס געהט פערלאָרען אַ טאלאָנט.
איז אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאָנט.
ווען דו זאָלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואָלט דיין געמבע ערשט גע'שמ'ט"...

• • • • •

וואָס איז פון דער באַסני די נראַוואָאָטשעניע?
אז איהר שרייבט אָן אַ סאָטשינעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם אַ מניעניע,
זאָלט איהר דאָס בעז מאַליישאָוואַ סטיעסניעניאַ,

דארף מען שפיעלען אלע דריי
 צום טאקט, צום קלאפ,
 און האלטען קאפ.
 הער נאך, דו, רב בער!
 די ציעג זאל זיצען דאָרט, און דו — אהער!"
 בקיצור, עס דויערט ניט קיין סך, טהוט די ציעג אַ לאַך:
 „מע-ע-ע! אז אַך און וועה איז אייך!
 איהר זענט ביידע גראָבע יונגען!
 אומזיסט אַרויסגעשטעלט די צונגען!
 אַט פליהט אַ סאַלאַווי,
 ער וועט אייך זאָגען, ווי אזוי
 מע דארף בעזעצען די קאפּעליע,
 זי זאל ניט קריכען אויף דער סטעליע."
 דערהערט דער סאַלאַווי,
 צעלאַכט ער זיך און מאַכט צו זיי:
 „חא-חא-חא, בלי-זמרים!
 גרילצערס, שאַרים-באָרים!
 איהר קאָנט שוין שמעהן, איהר קאָנט שוין זיצען
 איהר קאָנט אייך גראַבלען, איהר קאָנט אייך קריצען.
 פון אייער שפיעלען, איהר מעגט מיר גלויבען
 וועט די וועלט קיין נחת ניט דערלעבען.

.

פון דער באַסני די זאַקלויטשעניע
 איז אַ טיעפע גראַוואַאומשעניע:
 אז מע רופט-אויף אַ חתן צו דער תורה
 און ער קען נישט די הפסורה,
 מעג ער אָנטהון דריי טליתים,
 וועט ער ניט אויפשטעהן קיין תחית-המתים.
 דער שניט פון די באַסנים מיט זייערע אונערוואַרטעטע „גראַ-
 וואַאומשעניעס" האָבען אונז, מע קאָן זאָגען, צום טוירט געשלאָגען,

— נו, אויב אזוי, איז א שלעכטער משא-ומתן,
צוריק אין וואלד, א רוח אין דיין טאטען! ...

יעדע באסניא האָט זיך איהר גראוואומשעניע.
פון דאנען פיהרען מיר ארויס א פריאמאיע זאקליוטשעניע:
אז איהר פעררוקט דעם טשאַלענט, מעגט איהר ניסען שמאַלץ
צעהן פור. נאָר לעגט איהר נישט קיין האָלץ,
האַטיא עס מעג זיין אים פרייטיג,
וועט דער קוגעל ניט זיין צייטיג.

* * *

נישט געלאָזט אונז אַפרוהען זיך פון דער צווייטער באַסני,
האַט אונז דער אידישער קרילאָוו גענומען לייענען א דריטע:
„קוואַרטעט“, ביי מיר הייסט עס „די קאַפּעליע“.

אז איהר ווילט וויסען ווער —
איז א ציעג, איין אייזעל מיט א בער
האָבען זיך צונויפגענומען אלע דריי
נעפרעמעננאָ מאַכען א שפיעלעריי.
מע זיצט זיך ברייט און ווייך, ווי אויף וואָטען,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאָטען,
די אינסטרומענטען טראָגט מען צו,
מע מישט די נאָטען ווייס איך וואו,
מע קלאָפּט, מע רייכט מיט די סמיטשאַקען,
עס פליהען פון די פיעדלען די קאַלאַקען.
דאָ צעבייזערט זיך דער עזעל
און גיט א שנאָל דער ציעג אין נעזעל:
„אַט באַלואַנעס!
זיך צערימפעלט, ווי די שאַרלאַטאַנעס!
ממה נפשך, מאַכען מיר א שפיעלעריי,

איך זאל אזוי האַבען הצלחה :
 א שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאלץ,
 בעשמירט מיט פוטער אָדער שמאַלץ,
 האָט טויענד מאָל מעהר טעם !
 ווינאָ-גראַד ! א גאנצער מאַרעראַם !
 א טרעסקאַוויצי, א מציאה !
 דאָקטוירים פּראָפּיסעווען א רפואה !
 וואָפּערוויך, איז ער גרין אזוי ווי גראַן,
 האָט קיין אידישען טעם, ווייס איך וואָס !
 זויער ווי פּסח'יגער וויין,
 איך דאַרף איהם אויף סיס-סאָט כּפרות,
 ווי צייהן-וועהמיג,
 ווי מיינע צרות —
 לאָז ער אייך געהן אין דער ערד אַרײַן !..."

• • • • •

פון דער דאָזיגער באַסני, ק'סאָזשאַלעניע,
 ציהען מיר א מאָדנע גראַוואַטשעניע :
 אז סע שטעהען אין גאס צוויי אידען
 און בעסיעדעווען זיך ספּאָקאָינע און צופריעדען,
 חלילה נישט געקריעגט זיך, נישט געספּאָרעט,
 ניט געשטורכעט, ניט געטאָרעט,
 נאָר גלאַט אזוי, מיט הענד, מיט ביינער, —
 דאַרף נישט אַרײַנמישען זיך קיינער,
 וואָרום צווישען יאָ און ניין,
 קאָנט איהר האַפּען אין די צייהן...

* * *

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאָדאַנעס אויפ'ן וואָקזאַל, אין
 אַ לאַנגען ראָק, מיט אַ היטעל אויף אַ זייט, האָט „דער אידישער
 קרילאָוו“ צו אַנגז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען,

און איידער מיר האָבען צייט געהאט זיך אַרומקוקען און זיך
נעהער צו בעקענען מיט'ן אינטערעסאַנטען נפש, האָט געגעבען
א פייער דער צוג, און דער „אירישער קרילאָוו" האָט זיך געגעבען
א האַפּ צו זיינע פעקלעך, זיך אָפּגעזעגענט מיט אונז, נאַטירליך
אין גראַמען, געביטען זיך מיט די אַרעסען, און שטעהענדיג שוין
מיט די טשעמאַדאַנעס אין די הענר ביי דער טהיר, האָט ער אונז
דערווייל דעקלאַמירט נאָך א באַסני מיט'ן נאָמען :

א פּוכס אין וויינגאַרטען.

א פּוכס אַ מחותן, הונגעריג ווי אַ וואָלף,
איז געגאַנגען אין בעסאַראַביע אין אַ דאָרף
פאַרביי אַ וויינגאַראַדניק אַ גראַמאַדנעם
(איך וועל אייך זאָגען אויף זשאַרגאָן,
וועט איהר האַפען דעם טאָן :
„א גאַרטען אַ וויינגאַראַדנעם").
ער דרעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען ;
די פּויגעלעך פּישטשען,
די וויינטרויבען בלישטשען.
ארוואַ, איין עבירה —
אַ טייערע פּרי,
און האָבען אַ זעלטענעם ריח ;
נאָר זיי הענגען אזוי הויך,
האַטש דראַפּע זיך אויף די ווענר,
האַטש קריך פון דער פעל,
צערייט זיך די הענר,
מאָד פון זיך אַ תל ! ...
אָפּגעשטאַנען אזוי אַקעגען אַ שעה,
מאַכט ער פאַר דאָסאַדע : „ווייט איך —
אויף וואָס אידען מאַכען אַ ברכה !

די ריהרעוודיגע ברעמען, דאָס פנים, דאָס גאַנצע סימפּאַטישע אויס-
זעהען זיינס האָט גערעדט, גערעדט, גערעדט מיט גראַמען. צום
לעצטען מאָל האָט ער אונז געשענקט אַ שמייכל און אויסגעשריגען
פון דער ווייטען :

באַסנים וועל איך אייך ערשט שיקען ;
איך האָב צו גאָט, זיי וועלען אייך געפעלען.
איהר וועט, אם ירצה השם, זיך קוויקען.
דער עולם וועט די פינגער לעקען, איהר וועט קוועלען !

